

XXX. zvezek

**Pedagoški
zbornik**

*

Ljubljana

1934

XXX. ZVEZEK

PEDAGOŠKI
ZBORNIK

SLOVENSKE ŠOLSKE MATICE

ZA LETO 1934

UREDIL

DR. K. OZVALD

LJUBLJANA

1934

VI 36480 p

VII 36480 p

030024259

PATRI PATRIAE

... Stešemo svoj si čolnič nov,
z Bogom 'zroč'mò ga valovom;
ni se navadil popréd brêznov se,
skal ogibát'.

Zvezde, ki reš'jo, bilé so neznane,
ki čoln pogubijo;

Lelj bil naš je krmár,
drugi je bil Palinúr.

Ti nam otél si čolnič,
si mu z jadrami krmo popravil,
Ti mu pokazal si pot pravo
v dežélo duhóv ...

Fr. Prešeren

IN MEMORIAM IX. X. MCMXXXIV

Vsebina

	Stran
Dr. Karol Ozvald: O temeljih državljske vzgoje . . .	7
Dr. Stanko Gogala: Kakšno vzgojo zahteva gospodarstvo od sodobnega človeka?	18
Iva Šegula: Žena in njen pomen v celoti sedanje kulture	57
Matija Senkovič: Otrok in knjiga	71
Milica Stupan: O „vzornem“ otroku	95
Dr. Janko Bezjak: Moji spomini iz prejšnjih let . . .	111

Dr. Karol Ozvald, Ljubljana:

O temeljih državljske vzgoje.

Svetó služimo sveti domovini!

J. Stritar.

To, kar jemljejo v misel besede »državljska vzgoja«, je kos kulturnega prizadevanja in dogajanja prav tako, kakor na pr. gospodarstvo, umetnost, politika itd. Kajti komu dajati državljsko vzgojo, se pravi, ga ravnati k takemu in takemu mišljenju, ocenjevanju, hotenju in delovanju glede na njegovo državo. Kot vsaka, je tudi državljska vzgoja bistveno v tem, da koga drugega (otroka, mladostnika, odraslega) ali pa samega sebe vodiš v tem in tem pravcu, da torej izvršuješ svojevrsten popravek, ki zadeva kulturno življenje.

Smoter vsaki vzgoji je v tem, da bi naj oni, ki ga vzgajaš (doma, v šoli, cerkvi, delavnici, društvu...), dobil po duhu in včasih tudi po telesu tako ali tako obliko, da bi postal drugačen, nego je bil dosedaj, da bi se preoblikoval in preusmerjal. To velja povsem i za državljsko vzgojo; saj ji je do tega, da bi izoblikovala takega državljsana, kakor ga zahtevajo potrebe in naloge v tej ali oni državi.

Država je sožitje večjega ali jako velikega števila ljudi na določenem ozemlju ali teritoriju (»življenjskem prostoru«). Je to svojevrsten socialni organizem, ki je nujno potreben za urejeno medsebojno življenje človeka s človekom. Samo v organskem, to je takem spoju z državo, da člena ne moreš misliti brez celote in celote ne brez členov, je človeku dano biti res človek, hočem reči — se kulturno izživljati, ali drugače povedano: »za to ali ono« (nalogo, idejo, človeka...) živeti in se udeleževati.

Država torej ni kak samosvoj malik, temveč je v povsem organski zvezi z življenjskimi torišči kakor so: gospodarstvo, znanost, pravo, religija, vzgojstvo, šola itd. Kajti

država je nujno potreben organ življenja (ne »aparata«!) ter človeku pomagaj do raznovrstnih smotrov, je »sveta posoda za nastajanje živega človečanstva« (Spranger). A za uspešno vršitev tako dolekosežnih funkcij je državi neizogibno treba dvojega: eno je oblast, drugo pa pravičnost. Kako neki bi država skrbela na pr. za red po raznih življenjskih področjih pa na zunaj in znotraj za mir, kar je eno in drugo temeljni pogoj kulturnega življenja — ako ne bi imela zakonodajne in upravne (»kanclijske«) oblasti! Zato je država pred vsem drugim lahko bi rekli upraviteljica (ne proizvajateljica!) vseh samoniklih, telesnih in duhovnih sil naroda. Oblast pa samo tedaj s pridom služi kulturnemu življenju, ako se uporablja pravično. Prastara modrost uči, da je edino pravi temelj za zgradbo države — pravičnost (*justitia fundamentum regnorum*). In noben močnik ni dovolj močan, ako se mu ne posreči, da svojo moč izpremeni v pravico, a pokorščino svojih podložnikov v dolžnost — to je spoznal že Rousseau (*Contrat social*, I., 3. pogl.)¹

Za svoje poslanstvo je država po takem najbolj pripravljena tedaj, ako je čim močnejša in pa čim pravičnejša. Ta ugotovitev vsebuje dragocenih migljajev za stvarno in plodovito, to je državljansko vzgojo take vrste, da se ne zadovoljuje že z vnanjim videzom ali pa celo s »poslovnim« pojmovanjem patriotizma. Kajti moč in pravičnost države je svojevrstna bit, živa in plodna le takrat, če je v organski ali življenju služeči zvezi z državljanom človekom. Zato pa so res suho zlato znane besede, da je človek najdragocenejši imetek, kar ga premore država.

Moč države se opira na državljane in je v tem, da nekakšen notranji, duhovni kit spaja državljane v enotno celoto. Ta kit je pred vsem drugim istinito doživljanje zavesti, da si član velike skupnosti, katera nudi vsem državljanom velevažnih vrednot (red, mir, blaginjo, varnost, razmah duhovnega življenja...), ako — dajo cesarju, kar je njegovega, se pravi, ako izpolnjujejo svoje državljanske dolžnosti. A poleg te zavesti je še druga, vsaj toliko po-

¹ Gl. J. Binder, *Der autoritäre Staat*. (Logos, XXII — 1933, str. 143.)

membna korenika, po kateri dobiva moč države življenjskih sokov: enotna volja (volonté générale) vseh državljanov skupaj, ki brezpogojno, »v en glas« hoče, kadarkoli gre za to, da se uresničijo taki cilji, ki so državni skupnosti v prid. Saj država ni v bistvu nič drugega, nego najgloblja in enotna volja naroda, se ohraniti in pa se udejstvovati, kar mu veleva že zdrav instinkt.² Enotna volja je torej mnogo več, ko pa zgolj individualne ali partikularne volje vseh »človekov« (volonté de tous) v državi.

Glede na jakost države ima državljanska vzgoja nalogo, otroka in mladostnika pa tudi odrasleca ravnati tako, da bo iz lastnega uvidevanja in iz lastne volje, ne pa samo na zahtevo ali posnemajoč druge v življenju, vsikdar to storil, oziroma opustil, kar zahteva prid države. — A pravičnost je v bistvu to, da komu drugemu ne storiš tega, česar sam ne bi rad doživel. Ali drugače rečeno, če se ne braniš priznati, da ima v tem ali onem i kdo drug, celo nasprotnik kaj dobrega na sebi. Državljanški vzgoji glede na moč države ni nemara stavljen ta cilj, da bi ustvarjala jalove pokveke brez »prepričanja«, brez »svetovnega naziranja«, brez »načel«... Državljanška vzgoja marveč oblikuj človeka, ki bo prav s teh življenje oplojavajočih vidikov (prepričanje, svetovno naziranje, načela...) — brez zamrζε presojal ljudi, kateri so mu nadrejeni ali podrejeni, ki ga v tem ali onem prekašajo ali pa drugače mislijo, čutijo in hočejo, kakor on, ter mu usmerjajo dejanje in nehanje.

In tako bi torej glavni cilj državljanske vzgoje bila državi prijazna (»jugoslovanska«) ter pravico ljubna usmerjenost odraslih in doraščajočih državljanov. Toda ta visoki cilj je v istini dosegel samo tisti, ki svoje državnosti ne nosi na koncu jezika, ampak ki se mu, naj si opravlja posle na vodilnih mestih ali pa v vsakdanjem življenju, država vedno znova poraja »v perečih odločitvah lastne vesti«. ³ Da v dušah državljanov ne usahnejo etični študenti, iz katerih država duhovno živi, ali z drugo besedo, da živo občutiš tu ali tam odgovornost za svoje

² Gl. J. Binder, l. c., str. 156.

³ Gl. E. Spranger, Die Individualität des Gewissens und der Staat. (Logos, XXII — 1933, 2. zv.)

dejanje in nehanje glede na državo — v tem je edino poročstvo zares državljanske vzgoje. Drugega ni! »Kaj nam pomaga pravičnost v zakonih, če je ni v srcih?« (Anatole France).

Iz tega pa je tudi razvidno, da se država lahko vsikdar zanaša edinole na takega državljana, ki se ne navdušuje zanjo le vnanje: ker na pr. vidi, da tako delajo drugi, ker mu tako veleva kdo drug ali pa »dobro umevani lastni interes«, ker je to komu všeč itd. — ampak ki se v danem položaju na samem resno vpraša, kaj je glede na državo prav in kaj ne, ter si tudi resno prizadeva storiti le to, kar smatra »po najboljši vesti in vednosti« za prav. Kajti čez prav ga ni!

A tako ti je možno ravnati samo tedaj, če ti dejanje in nehanje prihaja iz prave — mišljave (Gesinnung) in nikdar neposredno iz danega trenutka, temveč iz trajne naravnosti tvoje duše, ki pa mora biti »dobra«. Psihologija namreč uči, da »brez dobre mišljave ni dobrega dejanja«, se pravi, da je ta ali oni sklep, namera, odločitev, dejanje in nehanje dobro le tedaj, če je tudi mišljava, iz katere prihajajo taki akti našega duha — dobra.⁴ Zato velja za državljansko vzgojo povsem isto, kar za politično: pot ji mora pripravljati — vzgoja k dobremu. Se pravi, najprej je treba skrbeti, da postane bodočemu državljanu vidno, kar je »božjega« v življenju: smisel za vest, pravičnost, poštenost... Ali kakor je rekel Hitler, »okrepitev notranjega človeka! To je tukaj pedagoški abc. Kdor ni že sam od sebe dober ali pa se ni naučil biti dober, pravi človek (gl. prejšnji odstavek), ta ne bo nikoli dober državljan.

Pred dobrim državljanom hodi torej dober človek. A prve, življenja sposobne kali za »dobrega« človeka poganjajo največ iz — rodne zemlje in njenih tradicij. To je povsem naravno! Narodni pregovor točno pravi, da nikdo ne more iz kože skočiti, hočem reči, da je v naši državi vsakdo po rojstvu in vsaj po prvi vzgoji ali Slovenec ali Hrvat ali Srb... Dober Jugoslovan, kakor ga zahteva državna politika, bo po takem samo tisti, ki je bil vzgojen v tradicijah, katere so svete pravemu Slovencu,

⁴ Gl. K. Ozvald, Osnovna psihologija, 1932. (Poglavje o mišljavah, str. 206 in sl.)

pravemu Hrvat, pravemu Srbu... Saj bi akti državljske vzgoje v življenju in prav tako i pripravljanje na njo v šoli ne imeli kje prijeti, če ne bi vzgojnik upošteval že danih poganjkov, ki so samoraslo, organsko vznikli iz slovenskega (hrvatskega, srbskega...) mišljenja, ocenjevanja, hotenja! V tem smislu daleko- in globokogledno naglaša naš Oče domovine Kralj Aleksander I. v znanem manifestu, da pojem Jugoslovan nikar ne izključuje pojmov Srb, Hrvat, Slovenec. Zato pa bo v tem duhu resni vzgojnik najboj stregel velikemu testamentu »Čuvajte Jugoslavijo!« In tudi Prešeren v docela pravilnem umevanju problema nazdravlja Slovenkam, češ:

Naj sinov
zarod nov
iz vas bo strah sovražnikov!

ter hkratu kliče slovenskim mladeničem:

Ljubezni domačije
noben naj vam ne vsmrti strup!
Ker po nas
bode vas
jo srčno branit klical čas.

Državljan biti se torej ne pravi nič več in nič manj, nego biti — sonositelj države pa organski del v njeni celoti. A to je zares in ne samo v hipni »navdušenosti« le tisti, ki se mu vse dejanje in nehanje glede na državo poraja iz pristno državljske mišljave, ali z drugimi besedami, ki država v njem živi. In tako stopa sedaj pred nas osrednje, odločilno vprašanje, kakšne so možnosti in meje, s katerimi mora računati državljanska vzgoja?

Istinito življenje glasno priča, da je zrela državljanska mišljava samo plod zelo dolgega zorenja. Kajti ime državljanska vzgoja pritiče le onemu prizadevanju, ki se ne pričinja brž s pojmi o državi, ampak je povsem organski — »apel na celega človeka, da ne bodi nikdar zgolj zasebnik, marveč da moraš sleherni dan v najmanjših in v največjih rečeh čutiti narodno odgovornost« (Spranger).⁵

⁵ E. Spranger, Volk, Staat und Erziehung. 1932. Str. 198.

Odrasli ljudje predobro vemo, kako je večasi težko uvideti, da bi edinole to in to bilo prav v javnem življenju; a še težje nam je hkratu i živeti v smislu te ali one »ideje«. In kaj neki smemo tukaj opravičeno zahtevati od šolskega otroka, ki mu je bistveno svojstvo — subjektivna nejasnost, nerazsodnost in neodločnost? Saj ne daje kdovekaj upanja niti mladostnik tam pred 18. letom, ko vemo o njem, da je rad recimo »radikalen« pač zato, ker človek v tem življenjskem odseku »še ne preudarja in ne računa«, in ki je »revolucionaren« največ zategadelj, ker to zahteva razvojna stopnja njegove duše ter bi ga marsikdaj spravili v največjo zadrego z vprašanjem, čemu se tu ali tam prav za prav »nesmiselno upira.«⁶

Zato pa se praktični in kaj uspeha obetajoči »tečaj« državljsanske vzgoje, kajpa če so pogoji dani, pričinja šele takrat, ko je prišel čas, da človek, rekel bi, z državo živi — zlasti v svojem poklicu. A šola nima te naloge, da bi naj ustvarjala dodelane državljane, ako bodi v tej besedi res kaj stvarne vsebine. Kaj takega ne zmore nikdo drug negoli živo, poglobljeno, to je takšno življenje, kakor stopa pred človeka v izvrševanju poklica ter v izpolnjevanju danih ti nalog, dolžnosti in pravic. In državi bo šola tukaj največ koristila tedaj, če ostane v svojih mejah ter otroku in mladostniku vzbuja smisel in zanimanje za vse strani sodobnega življenja: osobito pa, če jima, vse po njuni zrelosti, pomaga tudi do uvidevanja, da je pravi državljan biti dozorelemu kulturnemu človeku tako neizogibna potreba, kakor: gospodarstvo, poklic, rod-bina, socialni položaj, tovarištvo, resnica, umetnost, vera v nevidni svet, svetovno naziranje ...

Hiša se ne prične zidati na slemenu, ampak jo šele končujemo s streho in dimnikom. In šola ima le polagati čim trdnejše temelje, na katerih se naj pozneje, v življenju gradi čvrsta stavba res državljsanske vzgoje.

Videli smo torej, da šola ne more izoblikovati človeka z res državljsko mišljavo, ker otrok in mladostnik za kaj

⁶ Gl. E. Spranger, Der jugendliche Mensch. (Männliche Jugend.) V zborniku »Handbuch der Jugendpflege« (izdal K. Richter), 1932. Str. 48 — 9.

takega še nista godna. Sodobna psihologija pa opozarja tudi na to, da je mišljave *kultivirati*, to je jih ustvarjati in preoblikovati (»vzgajati«) v istini mogoče edinole človeškim *zajednicam*, v katerih krepko žije pravi, pristni, nepovtorjeni duh te ali one mišljave: medsebojno spoštovanje, zvestoba, požrtvovalnost, ljubezen, edinost... V prvi vrsti je to *rodbina*. A poleg rodbine so uspešno negovališče mišljav karitativna društva, nekaj mladinskih zvez (udruženj), na pr. skavti, prav tako cerkev itd. Rodbina, pravi Rousseau (Emile, 5. knjiga), je kakor majhna domovina in dober sin, dober mož, dober oče je tudi — dober državljan!

So ljudje, ki kultiviranje vsakojakih mišljav proglašajo današnji dan za glavno nalogo *šole*. Toda taki po mojem mnenju zahtevajo nekaj, kar gre pač »nad moč« vsaj današnje šole. Kajti mišljave so stvar, o kateri se sicer danes v šoli mnogo govori (ljubezen do bližnjega ali domovine, spoštovanje duhovnih voditeljev človeštva, pomen poštenosti ali odgovornosti v vsem medsebojnem življenju...), katere pa je v istini vsak dan manj v obtoku življenja ter se i obrajta nekam toliko, kar »device brez dot«.

Resnično vzgajanje, ki seže otroku ali mladostniku (pa tudi odraslim) do živega ter zares oblikuje dušo v tem in tem pravcu, se marveč odigrava edinole v tem ali onem najožjem, intimnem krogu »sorodnih duš«, zlasti rodbine, kjer se vsi pojavi tekočega življenja od najnižjega do najvišjega presojuje in uravnava po zahtevkih *odkritosrčne medsebojnosti* in kjer čudodelno učinkuje živi *zglede*.⁷ Še tujcu, ki je prišel v rodbino, se običajno ne odrekata ljubezen in pravičnost. Ta ali ona ad hoc postavljena oseba, recimo učitelj ali učiteljica, kateri je *ex offio*, po naročilu poverjen posel sistematične vzgoje, pa nikdar ne more do odločilnih viter mlade duše v tako visokih zahtevkih kakor je na pr. spoštovanje nasprotnika, to je človeka, ki v tem ali onem oziru drugače misli, čuti, hoče, dela... nego ti. Šolski razred namreč dandanašnji nimalo ni »občestvo« sorodnih duš. A brez tega njiva za uspešno gojitev pravih mišljav, zlasti pa prave socialne kulture, ni »izorana«. Duše učencev

⁷ Gl. E. Spranger, Die wissenschaftlichen Grundlagen der Schulverfassungslehre und der Schulpolitik. 1928. Str. 37.

in učenek so si v razredu vse prej ko pa sorodne: po gospodarskem bitju in žitju, socialni zavesti, svetovnem naziranju, političnem mišljenju... Neki list je točno omenil nedavno, da niti najskrbnejši učitelj ne more zabrisati socialnih razlik med učenci in dokazati lačnim želodcem, da so polni, ko vidijo pri drugih izobilje. In podobno je i duša učitelja ali učiteljice le izjemoma povsem sorodna duši njunih učencev. Osebito na kmetih ali po delavskih krajih se v mladem rodu rada pojavi odpornost proti učitelju ali učiteljici, če recimo v obleki, nastopu, besedi... preveč hodita svojo, v tistem kraju neobičajno pot. (Gl. prelepo knjigo »Naša vaša«, ki jo je napisal dr. Josip Jeraj in založila Slov. Šol. Matica).

Zato pa se kako forsiranje (izsiljevanje) na pr. rodoljubja ali demokratičnega čuta v šoli tako rado prevrže v brezplodno moraliziranje ali pa postane dokaj neresna reč. A pravi vzgojni uspeh vsepovsod zahteva brezpogojno, da oživimo, da »mobiliziramo« n r a v s t v e n e s i l e v človeku. Kajpa prav zaradi tega vzgojna vprašanja niso za vsakogar. Tudi vzgojnik bi moral vestno uvaževati, da — »ko slama sili blodnja na višino, kdor hoče biser, mora v globočino« (Dryden).

Pa tudi mimo tega dejstva ne smemo hoditi, da otrok v e t i č n i h, to je v takih vprašanjih, ki segajo do skrajnih, metafizičnih (nadčutnih, nevidnih) globin našega življenja in zadevajo zadnji smisel vsega tega, kar je, — verjame o č e t u i n m a t e r i več negoli učitelju ali učiteljici. In dečko ali dekletce prav lahko današnji dan čuje doma i vrednostno sodbo, da se od tega, kar sta glede države slišala v šoli, ne da — nasititi želodec. Ko sem na pr. imel priliko nekoga opozoriti, da ni pošteno, se dotikati tuje lastnine, sem dobil odgovor: »Pošten je lahko tisti, ki ima denar«. Paupertas — meretrix! Po naše: pomanjkanje in lakota se malo brigata za duhovne temelje življenja. Ako nam je kaj do državljanske vzgoje, ki bi zares bila dobra, tedaj moramo najprej poskrbeti, da zopet ozdravi — rodbina, ki je danes že hudo bolna, zlasti na želodcu!

Kaj zmore zajedniški duh, to je duh »sorodnih duš« za vzgojo dobrih mišljav, to je sijajno pokazal majhni d a n s k i narod, ki je dosedaj pač najpovoljnejše rešil problem držav-

ljanske vzgoje — v »ljudski visoki šoli«. ⁸ Ta šola, v kateri se (največ s kmetskimi gojenci med 18.—30. letom) pretresajo visoke, zlasti pravega državljsana zadevajoče reči na čisto poseben, to je — ljudstvu razumljiv način, je nekak internat, podoben veliki rodbini, ki si prizadeva, pod vodstvom šolskega ravnatelja in njegove familije biti resničen dom s svojo gorkoto in prijetnostjo ter tako učinkovati na vso osebnost mladeniča in mladenke. Med učitelji in učenci vlada tu duh tovariške medsebojnosti; sestajajo se ne samo pri jedi, ampak tudi zvečer k svobodnemu izmenjavanju misli in pa k skupni igri.

In pritegniti je pač treba i (protestantu) Sprangerju, ki naglašá, da »država kot vnanje oblastni institut niti danes ne more več pogrešati pomožnega dela cerkve, kolikor to delo oblikuje mišljavo ter goji vest«.

Res, da tudi učitelj in učiteljica lahko prav blagodejno učinkujeta na mišljavo učencev. Ali ne tako, da bi to zavestno nameravala, ampak največ — s svojim zgledom: ako jima iz vsega dejanja in mehanja, ki ga imata dečko pa dekle priliko opazovati, govori prava vestnost, točnost, moralni pogum, resnicoljubnost, uvidevnost, pravičnost, premišljenost, zanesljivost in zlasti še taktčnost v vsakem oziru, osobito pa v besedi. V tej obliki, samo v tej se otrok ali mladostnik lahko za trajno navzame, »naleze« vestnosti, smisla za red in poštenje, resnicoljubnosti itd. Sicer pa uvažujmo i glede na državljsko vzgojo, da šola kot množtevna institucija prav »tega, kar je v vzgoji (vobče) najfinejše in odločilno, ne more storiti« (Spranger).

Problem državljske vzgoje ni nov. Že Platon mu je docela razpoznal cilj in pot, to je stvar in metodo, ter odločno napovedal šah vsemu diletantizmu i s te strani, ko je postavil tisto svojo, dandanašnji čestokrat s podsmehom obglodano, a še češče preplitvo ali pa kar napak razumljeno tezo o odnosu med filozofijo in državo, ki se glasi takole: »Ako se v državi ne postavijo filozofi za kralje ali ako se možje, ki jih danes imenujemo kralje in kneze, odkritosrčno ne posvetijo filozofiji, ako oboje, politična moč in filozofija,

⁸ Gl. K. Ozvald, Izobraževanje naroda. (Njiva, I. — 1921, št. 5-6.)

ne postane eno ter se današnje enostranske nature, ki težijo samo za enim ali drugim, siloma ne izločijo: tedaj ni pričakovati rešitve zlu«. »Filozof« pa Platonu ni nemara kak politični modrovalec, temveč modrostnik, se pravi po duhu čisto svojevrsten človek, ki ljudem ne podaja strokovnega ali poklicnega, induktivno dobljenega znanja, saj mu država ni zgolj upravni stroj, marveč jim oznanjuje to, kar se je njemu samemu »razodelo« o »tajnah« sveta in življenja, ter jih uči — živeti, to je gledati pa ocenjevati svet in življenje, jima pošteno iskati pravega smisla ter na njunem torišču dejstvovati. Komu ne bi prihajal v misel T. G. Masaryk!

Le aktualen je problem državljske vzgoje danes, v mladih državah, ki so vzklije po vojni, bolj nego je bil še v polpretekli dobi. Kajti bodočnost teh držav ne zavisi od kakih iluzij, temveč zlasti od tega, kako so se zarasle v duši svojih državljanov. Sodobna pedagogika uči, da z ene strani vodi pot od vzgoje k državi, a z druge obratno drži smer od države k vzgoji. Na prvi pogled je to nekak slepi kolobar, toda ne v istini. Smisel besedam je namreč ta, da dobri »vzgojevalci« (tisti, ki jim je poverjena skrb za državo in za vodstvo države pa njenih nalog) ustvarjajo dobro državo, katera naj skrbi — za dobre vzgojevalce državljanov, to je za prave vodnike ljudstva po različnih kulturnih popriščih. Le o možnostih in mejah te vzgoje v eno pa v drugo smer se ne smemo slepiti: nikdo namreč ne more dati komu drugemu, česar sam nima.

Ako nam je torej res do tega, da besede »državljska vzgoja« ne ostanejo mrtva črka, marveč plodovito ožive, tedaj se moramo i tukaj držati načela: »men not measures!« Doslovno bi se to reklo, da je treba — ljudi, ne pa o d r e d b. Bolj nazorno je smisel teh besed nedavno tolmačil v nekem nagovoru dunajski nadškof kardinal Innitzer, rekši da kaj pridra državljanov ne morejo izsiliti ne paragrafi in ne zakoni, ampak da jih izoblikujejo edinole — pravi, dobri ljudje. A biti dober, pravi človek pomeni pač — da sočloveku, ne samo odraslecu, ampak tudi otroku s svojim d e j a n j e m i n n e h a n j e m priznavaš, da je i on človek. Hočem reči živo, to je telesno-duhovno bitje s svojimi potrebami, težavami, pravicami... Glede otroka pa bi morali

še posebe pomisliti, da ne vdihava le šolskega zraka. Kajti prevajalec ameriške knjige o tehnokratiji⁹ (»An outline of technocracy«), tem »novem odrešilnem nauku«, je v predgovoru dobro povedal, da danes ni nekaj gnilega samo »v državi danski«, temveč — po vsem svetu.

⁹ »Tehnokratija« je raziskovalna organizacija ameriških (strojnih) inženjerjev, ki ima svoj sedež na Columbia-univerzi in skuša najti smernice za nov gospodarski red na znanstveni podlagi.

Dr. Stanko Gogala, Ljubljana:

Kakšno vzgojo zahteva gospodarstvo od sodobnega človeka?*

Najprej se mi zdi važno opozoriti na znano dejstvo, da vlada med človekom in gospodarstvom, oz. gospodarskim redom dvojno razmerje. Pri obeh gre za odnos odvisnosti enega člana od drugega. S polnim smislom lahko namreč rečemo, da je človek zavisen od gospodarstva, nič manj pa ni smiselno in resnično tudi to, da je gospodarstvo zavisno od človeka. Da pa nam postaneta ti dve razmerji povsem uvidevni, je treba, da poskušamo podati kratko analizo dveh pojmov gospodarstva.

V splošnem razlikujemo v kulturi, kamor spada tudi gospodarstvo, dve plati, objektivno in subjektivno. Objektivno kulturo imenujemo tudi objektivni duh, kar pomeni, da gre tu za take plati neke kulturne panoge, ki od človeka niso prav nič zavisne, temveč so nekako last te kulturne panoge same ter izvirajo iz posameznih predmetnih vsebin takega ali drugačnega kulturnega področja, so torej stvarnega značaja. To je predmetna plat kulture ter objektivnega duha, ki ima razlog za svojo predmetnost, veljavnost in pravilnost v samem sebi in ki ni predmetno in pravilnostno — normativno prav nič zavisen od subjekta. Tako plat ima n. pr., — če pregledamo samo glavne kulturne panoge, — umetnost, to je oni notranji umetnostni duh, radi katerega ni kaka umetnina lepa zato,

* Na ta tema je SSM pred dvema letoma razpisala nagrado v znesku 1000 (en tisoč) Din, ki jih je predsedniku SSM na njegovo prošnjo velikodušno in v polnem razumevanju matičine intencije darovala Trgovsko-obrtno-industrijska zbornica v Ljubljani. (Trgovsko-obrtna komora v Leipzigu je pred nekaj leti na podoben tema razpisala vsoto 10.000 (!) Mark, kar je v naši valuti skoro 200.000 Din.) Odbor SSM je na svoj razpis prejel samo pričujoči elaborat (pod geslom »Gospodarski red je zavisen od človeškega gospodarskega duha«) dr. St. Gogale, kateremu je prisodil nagrado. — Op. ur.

ker jo je naredil ali »ustvaril« človek, temveč zato, ker taka in taka razporedba barv, glasov, besed itd. s a m a p o s e b i utemeljuje neko notranjo enotnost ali harmoničnost, katero ljudje ocenjujemo kot estetsko vredno. Tako ima tudi etičnost svojo objektivno plat, saj so stvari, ki so vredne same po sebi in katerih subjekt ne ustvarja, temveč le spoznava in se jim s svojo večjo ali manjšo osebno ali kako drugačno »moralnostjo« približuje. So pa te vrednote toliko objektivne in od človeka neodvisne, da jih človek ne more prav nič izpremeniti in da bi ne postale prav nič drugačne, če bi jih noben človek ne poznal in se ne ravnal po njih. Tudi znanost ima tako objektivno plat, ki je za človeka vedno samo dana in katere v nobenem primeru ne sme kršiti. Saj že znanost sama pomeni nekaj tako objektivnega in od človeka neodvisnega, da bi prenehala biti znanost, čim bi človek hotel ustvarjati ali po svoje popravljati objektivno dano plat te kulturne panoge. Vsa znanost ni drugega kot sistem raznih spoznanj o dejstvih in o istinitosti, ki ostane neizpremenjena, če tudi bi se človek pri svojem spoznavanju zmotil. Že zmota sama priča za to, da je znanost po svojem jedru objektivnega značaja in da je subjekt v nobenem primeru ne more ustvarjati.

To je torej objektivna plat splošne kulture, ki jo najdemo tudi na gospodarskem kulturnem področju. Kakor pa je človek, ki hoče doživeti v sebi umetnostnega, etičnega, znanstvenega, socialnega ali religioznega duha, notranje zavisen od tega objektivnega duha, tako je tudi oni človek, ki bi hotel postati gospodarsko usmerjen in poln gospodarskega duha, nujno zavisen od te objektivne plati gospodarske kulture. Pri gospodarstvu radi govorimo danes o nekih notranjih gospodarskih zakonih. (Iz tega spoznanja in hotenja je nastal tudi pojem »oeconomia perennis«, ki ga je ustvaril in deloma tudi praktično izdelal znani dunajski sociolog O r e l). Ta notranja in subjektivna plat gospodarstva je dana po eni strani z bistvom ali predmetnim jedrom gospodarstva, na drugi strani pa s tem, kar je oz. kar sploh more postati predmet gospodarjenja. Naj bo o bistvu gospodarstva še toliko najrazličnejših mnenj in definicij, eno je vendar gotovo in uvidevno, da bi

gospodarstvo nikdar ne postalo posebna kulturna panoga, če bi človek ne združeval v sebi na enotni način dvoje plati, duha in telo, ki obe bistveno sodelujeta pri objektivni plati gospodarstva. Telo daje človeku možnost razlikovanja med prijetnimi in neprijetnimi, torej zanj vrednimi in nevrednimi predmeti in je izvor prehranjevalnega in vitalnega gona ali gona po ohranitvi življenja; končno pa sta se v človeku prav radi telesa razvila še egoistični in altruistični gon. Človekov duh pa zna pametno in razumno ravnati s predmeti, ki so življenjsko in gospodarsko pomembni ter važni. Ta duh je tudi izvor socialne pravičnosti in ljubezni, ki moreta dati gospodarstvu tako ali drugačno socialno barvo in obiležje. Objektivna plat gospodarstva mora torej imeti dve važni komponenti, s to funkcijo, da zadeva prva človekovo telo in zadostitev najosnovnejših telesnih potreb, druga pa razumno in pametno ravnanje s predmeti gospodarjenja na eni strani in socialnega duha na drugi. Tako bi mogli mogoče podati to-le stvarno določitev gospodarstva; je to ono kulturno področje človekovega udejstvovanja, ki ima za svoj smoter racionalno, toda vendar vsaj socialno pravično oz. v socialno pozitivnem duhu uravnava upravljanje z onimi predmeti, ki so telesno-življenjskega pomena za človeka. Ta definicija obsega troje elementov, ki so za gospodarstvo osnovnega pomena, ker jih obsega že jedro človeka kot »človeka« in pa bistvo gospodarstva. So to: 1. racionalnost, 2. socialni duh in 3. telesno-vitalne potrebe človeka.

S tem smo očrtali, seveda samo površno, ono plat gospodarstva, ki ima svoje lastne notranje zakone in ki jo imenujemo objektivni duh gospodarstva. Mogli bi reči, da ima tudi gospodarstvo svojo predmetno strukturo, ki je za vsakega človeka obvezna in nadčasovno veljavna, pa se ne da izpreminjati po mili volji subjekta, po časovnih razmerah ali pa po takem in drugačnem duhu časa in človeka. V tem smislu je res subjekt zavisen od gospodarstva in sicer tako, kakor je umetnik zavisen od notranjih zakonov lepote, ali kakor je dober človek zavisen od zakonitosti dobrega in zlega itd. To odvisnost človeka od gospodarstva moremo mogoče najpristneje tako občutiti in neposredno

ugotoviti, da jo primerjamo z odvisnostjo človeka od etičnosti. Saj vendar vemo, da imenujemo človeka dobrega tedaj in zato, ker je on dober in ker ima namen delati drugim ljudem dobra dela. V tem smislu pa je dober tudi tisti človek, ki bi hotel storiti nekemu zelo dobro delo, pa bi se zmotil in bi mu prav s tem storil zelo veliko škodo ali nepriliko. Saj ne moremo reči, da bi tak človek ne bil n o t r a n j e zelo dober in etičen, toda dejanje, ki ga je izvršil, vendar ni dobro. Njegova dobra volja pač ni mogla izpremeniti one objektivne plati dejanja, ki je samo po sebi dobro ali pa zlo. Čeprav bi še s tako dobro voljo skrbel za koga, pa bi bila ta skrb zanj izvor zla, bi vendar ostalo dejanje zlo dejanje, človek pa, ki ga izvršuje, dober človek. Tu bi prišli v medsebojni konflikt dobrota človeka samega in pa objektivna plat izvršenega dejanja, ki je neglede na voljo dobro ali pa zlo. To je torej ona objektivna plat etičnosti, od katere je subjekt vendarle zavisen, čeprav ocenjujemo z »dobroto« ali »zlobo« le njega in pa njegovo voljo ter namen. Isto vidimo tudi pri razmerju med človekom in gospodarstvom. Tudi tu velja, da gospodarski duh sam ne zadostuje, kot tudi etični duh sam ne zadostuje, ker mora upoštevati človek še objektivno plat gospodarstva samega, ki je zanj toliko merodajna, kolikor je merodajna za etičnega človeka objektivna etičnost dejanj samih. Primer, če ga najdeš! Gospodarski človek mora torej upoštevati vsaj bistvo gospodarstva in pa faktične predmete gospodarjenja, ki tvorijo objektivno plat gospodarstva.

Doslej smo govorili o onem razmerju med človekom in gospodarstvom, v katerem je človek zavisni del in v katerem smo spoznali objektivno plat gospodarstva. Razen tega pa moramo govoriti še o drugačnem razmerju, v katerem je zavisni del gospodarski red, človek pa oni člen razmerja, ki je ta sistem ustvaril. Najprej nam mora biti jasno, da med gospodarstvom in objektivnim gospodarskim duhom na eni strani in pa med nekim gospodarskim redom na drugi nikakor ne vlada razmerje identitete. Ločijo jih te-le važne in bistvene razlike: 1. Objektivni gospodarski duh je splošnega in načelnega značaja, ker obsega le z a k o n i t o s t i in norme za gospodarsko življenje; gospodarski red pa je

določenega in konkretnega značaja, ker je kos resničnega in praktičnega življenja. 2. Gospodarski duh je po svojem predmetnem bistvu nadčasovno pravilnega značaja in je zato obvezen za vse ljudi, za vse prilike in za vsak čas; gospodarski red pa je le začasnega značaja, njegova obveznost traja le toliko časa, dokler traja ta sistem sam. 3. Gospodarski duh je neizpremenljiv in ga tudi izpremeniti ni mogoče; gospodarski red pa se izpreminja, izpopolnjuje in nadomešča z drugimi redi in sistemi. To so načelne razlike med gospodarskim objektivnim duhom in med gospodarskim redom, iz česar spoznamo, da razmerje med človekom in gospodarstvom, v katerem je zavisni del gospodarski red, ni nasprotno razmerju, v katerem je bil človek zavisni del. Saj je v obeh razmerjih isti člen le človek, objektivni gospodarski duh in gospodarski red pa sta lahko precej različna predmeta.

Da pa tako odvisnostno razmerje med človekom in gospodarskim sistemom tudi resnično obstoja, nam bo postalo takoj uvidevno, če skušamo odgovoriti na vprašanje, kako je sploh prišlo do nekega gospodarskega reda in kdo ga je ustvaril. To vprašanje je pač smiselno, saj je gospodarski sistem nekaj življenjsko realnega, kar globoko posega v življenje, vse drugače kot gospodarski duh, ki je objektivnega značaja in kateremu manjka življenjske sile. Odkod je gospodarski red dobil to važno življenjsko moč? Pač od nikoder drugod nego od človeka, ki je sploh edini vir žive sile te ali one kulturne panoge. Duh in duhovni predmeti so namreč toliko duhovnega in idealnega značaja, da nimajo nikakšne možnosti poseganja v realno življenjsko dogajanje. Saj bi ostala duhovna sfera tudi za človeka povsem skrita, če bi človek ne imel posebnih sposobnosti duhovnega spoznavanja, ki osvoji predmete objektivnega duha, da postanejo kos njegovega lastnega subjektivnega duha. Tako bi tudi objektivni duh gospodarstva ostal skrit in zaprt za človekovo spoznanje, če bi se subjekt ne zavedel, da ima gospodarstvo tudi svojo objektivno plat in da je njegova dolžnost, da jo spozna. Tako prenašajo torej človekovi doživljaji in doživetja misli, čuvstva in stremjenja onega objektivnega duha, od katerega je subjekt zavisen v

toliko, kolikor naj bi bila njegova dejanja pravilna, v človekovo dušo, kjer ga osvoji tudi subjekt sam. S tem dejanjem, ko je postal objektivni duh gospodarstva deloma last nekega subjekta in torej njegov subjektivni duh, se začneja drugo razmerje med gospodarstvom in človekom, v katerem je gospodarski red zavisen od subjekta.

Ta odvisnost je celo dvojna. Prvo bi mogli nazvati tudi teoretično ali spoznavno, ker se po njej rešuje vprašanje o medsebojnem odnosu med objektivnim in subjektivnim duhom gospodarstva. Vprašanje je namreč, ali sta si obe vrsti duha enaki ali vsaj podobni, in ali ima subjekt sposobnost, da spozna takega objektivnega duha gospodarstva, kakršen velja v svoji objektivnosti za vse ljudi in za vse razmere. Na to načelno vprašanje, se mi zdi, moramo dati negativni odgovor: subjekt radi svojih duševnih posebnosti rad izpreminja in po svoje dojema objektivnost in objektivnega duha. Neposredno dojetje tega duha je namreč nemogoče, subjekt ga spoznava le po svojih doživljajih in doživetjih, s katerimi sega v svet objektivnega gospodarskega duha. Doživljaji in doživetja stopajo torej ob spoznavanju objektivnega gospodarskega duha med spoznavajoči subjekt in med tega duha in radi njih spozna subjekt marsikak predmet tega duha po svoje in tako, kakor ga mu kaže njegovo doživljanje. Brez njega bi subjekt sicer o tem objektivnem svetu gospodarskega duha nič ne vedel, vendar pa so ti doživljaji in doživetja toliko subjektivno barvani in toliko odvisni od subjekta, da gledajo in vidijo objektivnega duha gospodarstva po svoje, na svoj posebni način. Vsak subjekt gleda pač z vidika svojih dotodanjih doživljajev, ki so mu prinesli v dušo takó ali drugače določenega duha in ki mu kažejo sedaj tudi novo vsebino tega duha na svoj posebni način. Tako lahko gledata in vidita 2 subjekta istega duha oba enako ali vsaj podobno, lahko pa ga vidi vsak po svoje in različno od drugega. Saj je vendar zelo težko in rekli bi skoro načelno nemogoče, da bi kak subjekt mogel iti tako preko svojega dotodanjega duha pri novem zagledanju objektivnega, da bi prejšnji prav nič ne vplival. S tega vidika je vsako novo gledanje duha

nujno nekoliko s u b j e k t i v n o, to je zavisno od tedanjega subjektivnega duha.

Seveda si pod to subjektivnostjo ne smemo takoj misliti največjega ekstrema v zavisnosti spoznavanja od subjekta, kjer bi nehala biti »spoznanja« sploh še s p o z n a n j a. Naše spoznanje objektivnega gospodarskega duha radi te nujne objektivnosti še ni nujno z m o t n o, zavedati pa se moramo dobro, da se je naše spoznanje le dotaknilo objektivnega duha in da so se mu naši doživljaji le bolj ali manj približali, ne da bi ga bili mogli v vsej popolnosti in objektivni bistvenosti dojeti. Čim bolj se subjekt zaveda svojih duševnih plati, ki bi mogle spoznanja glede na pravilnost potvoriti, tem lažje se jim tudi izogne in jih izloči iz svoje duše tedaj, ko bi hotel dojeti na čim bolj objektivni način objektivnega duha samega.

Tako se torej v duši subjektov nabira po različnih doživljajih znanje o objektivnem duhu, ki ustvarja v subjektu njegovega subjektivnega duha o tej ali oni kulturni panogi. Če govorimo o gospodarskem kulturnem področju, mislimo sedaj na nastanek subjektivnega gospodarskega duha, ki pomeni s p o z n a n j e objektivnega gospodarskega duha in je r e z u l t a t tega spoznanja v človekovi duši. Subjektivni gospodarski duh je obenem e d i n o, kar ve subjekt o gospodarstvu in o njegovem predmetnem bistvu. To spoznanje pa je važno za razlikovanje odvisnosti med subjektom in objektivnim ter subjektom in subjektivnim gospodarskim duhom. Objektivni gospodarski duh je namreč od subjekta načelno in vedno nezavisen in subjekt o njem prav nič ne ve, razen preko svojega subjektivnega duha. Subjektivni gospodarski duh pa je v dveh ozirih zavisen. Prva odvisnost je p r a v i l n o s t n a, po njej je subjektivni duh zavisen od objektivnega gospodarskega duha. Druga pa je i z v o r n a ali s p o z n a v n a, po njej zavisí ta duh od subjekta, ki prihaja po svojih doživljanjih do objektivnega gospodarskega duha. Gospodarski objektivni duh je torej toliko časa mrtev in brezpomemben za subjekt, dokler si ta ne pridobi svojega subjektivnega duha, skozi katerega gleda potem tudi objektivno veljavnega gospodarskega duha. Pa tudi veljavost tega duha in njegova obveznost začenja

za subjekt praktično šele tedaj, ko ga je ta spoznal, čeprav je bil načelno že prej zavisen od njega.

Toliko o tej drugi zavisnosti gospodarstva od subjekta. Imenovali smo to zavisnost spoznavno. Imenovati bi jo mogli tudi teoretično, kar pomeni, da gre samo za spoznanje in gledanje nekega duha, pa še za dejanja in za dejansko življenje. Človek in njegov subjektivni duh pa sta še v takem razmerju, da bi se hotel enkrat spoznani in dojeti duh tudi na zunaj, to je v dejanjih izkazati. Človekova duša (celokupnost njegovega doživljanja) in njegov duh (njegovo vsebinsko bogastvo) sta namreč tako tesno in intimno zvezana, da ni duha brez duše, pa tudi duše ni brez duha. Zato se človekov subjektivni duh nujno in sam od sebe javlja tudi v njegovem doživljanju. Ker pa je človekovo dejanje samo posledica njegovega hotenja in celotnega doživljanja in je vsako pravo dejanje sploh zakoreninjeno v človekovi duši, zato postane tudi človekovo dejanje samo izraz njegovega subjektivnega duha. Povedano dejstvo torej izraža, da ni zavestnega in hotnega dejanja, v katerem bi se na kak način ne izražal človekov subjektivni duh, in da ima ta duh v duši, ki ga je doživela, tako silo, da bi se hotel na vsak način realizirati in prenesti v praktično življenje.

Vse to velja tudi za gospodarskega subjektivnega duha. Tudi ta duh, ki je le spoznani objektivni duh gospodarstva, je na tako tesen način spojen s svojim subjektom, da se hoče na vsak način življenjsko izživeti. Zato je gospodarsko življenje vsakega človeka, njegov način tega življenja in vrednočenja, ekonomskega gospodarjenja, kupčevanja in prodajanja, način vnovčevanja gospodarskih produktov, njegovo preračunano stremenje po dobičku in pribitku, njegova gospodarska skrb za druge ali pa njegovo izrabljanje sočloveka itd., nujni izraz njegovega subjektivnega gospodarskega duha. Kakršnega duha gospodarstva nosi kdo v svoji duši, takšna so nujno tudi njegova gospodarsko usmerjena dejanja. Vse to ne velja samo za poedinca, temveč tudi za družbo, ki je njen subjektivni gospodarski duh ali vsota subjektivnega duha vseh poedincev, ali pa vsebuje le najbolj izrazite plati subjektivnega duha, skupnega vsem poedincem, ki sestavljajo družbo.

Če vse povedano velja, in zdi se mi, da je analiza psihološko neoporečna, smo našli novo odvisnost gospodarstva od človeka. Ne gre sedaj za odvisnost duha od človeka, temveč za odvisnost praktičnega in resnično obstoječega gospodarskega reda in sistema od onega človeka, ki ga je ustvaril. Saj gre tudi pri gospodarstvu za neko vrsto »ustvarjanja«, čeprav to ni pravo in absolutno ustvarjanje. Kakor v umetnosti, znanosti itd. umetniki in znanstveniki prav za prav ne ustvarjajo svojih umetnin in znanosti, temveč samo realizirajo neko svoje spoznanje ali odkritje onega objektivnega duha, ki je obstajal že pred tem spoznanjem, tako tudi v gospodarstvu človek ne ustvarja gospodarskih razmer in gospodarskega reda, temveč poskuša v tem redu realizirati le svoje lastno spoznanje o objektivni plati gospodarstva. Zato tudi pri gospodarstvu ne bi smeli govoriti o človeškem ustvarjanju, čeprav je praktično gospodarstvo povsem zavisno od človeka in bi ga ne bilo, če bi ne bilo človeka. Ta odvisnost od človeka se kaže tudi v dejstvu, da se gospodarski red izpreminja, čeprav ostaja objektivni duh gospodarstva vedno enak. Ta izprememba dejanskega, življenjskega gospodarskega reda je utemeljena le v izpreminjanju subjektivnega gospodarskega duha poeincev — gospodarjev ali pa cele dobe. Človek gleda v različnih dobah in v različnih kulturnih razmerah različno istega objektivnega duha in ga primerno temu gledanju tudi v življenju realizira. Samo odtod izvirajo izpremembe gospodarskega reda, ki se gibljejo od komunalno - združnega pa do individualistično - pridobitnega gospodarskega reda.

Odvisnost praktičnega gospodarskega reda od človeka in od njegovega splošnega subjektivnega duha, prav posebno pa od njegovega subjektivnega gospodarskega duha, ima še važno posledico. Dejanski gospodarski red je namreč mogoče izpremeniti, izboljšati ali izpopolniti in ga približati objektivnemu duhu gospodarstva le na ta način, da izpremenimo duha onih ljudi, od katerih je ta red zavisen. Z drugo besedo rečeno: gospodarski red se ne da enostavno nadomestiti z drugim gospodarskim redom, temveč prihaja ob vsaki izpremembi predvsem v poštev človek, čigar subjektivni gospodarski duh je odločilnega pomena za izpre-

membo obstoječega gospodarskega reda. Gospodarski red je izpremenljiv le tedaj, če je izprememba z nujnostjo utemeljena v subjektivnem gospodarskem duhu človeka. Tako pridemo do zelo važnega, pa premalo uvaževanega načela gospodarskega življenja, da ne vlada gospodarstvo nad človekom, temveč človek nad gospodarstvom in da gospodarstvo ne ustvarja človeka, temveč človek »ustvarja« gospodarstvo. To načelo pa izraža še dejstvo, da praktično gospodarstvo ni absolutna in od ničesar zavisna kulturna panoga, ker se izprememba gospodarskega reda ne more izvršiti iz gospodarstva samega, temveč nujno zahteva še preoblikovanje človekovega gospodarskega duha. Zato je tudi gospodarstvo v nujni odvisnosti od človekove vzgoje.

Tako smo se približali glavnemu vprašanju razprave: razmerju med gospodarstvom in vzgojo. Iz njega sledi pedagoški problem: kakšno vzgojo zahteva sodobno gospodarstvo od človeka. Gotovo bo vsak gospodarski red mnogo bolj trden in varen, če bodo imeli ljudje, ki imajo gospodarstvo v rokah, pa tudi oni, katerih se gospodarstvo živo tiče, v sebi takega duha, ki podpira obstoječi gospodarski red in ki se mu zdi ta red nujen ter sam ob sebi razumljiv. Z vidikov teh ljudi mora seveda gospodarski red zahtevati od sodobnega človeka tak način vzgoje, ki soglaša z gospodarskim redom. Samo človek, ki bi bil v to smer vzgojen, bi mogel uspešno delati in živeti v današnjem gospodarskem redu. Vidimo torej, da bi bila taka vzgoja nekaj t e n d e n c i o z n a, naprej določena in zavisna od obstoječega gospodarskega reda ter bi imela nalogo, da ta red ohrani in vzdržuje.

Razen takega razmerja med gospodarskim redom in med vzgojo pa je možno še razmerje, v katerem je poudarek in primat na vzgoji in je gospodarski red podrejen vzgojnim ciljem in namenom. Tako razmerje bi nastalo, če bi hotel bodisi poedinec bodisi kaka duhovna zajednica izpremeniti obstoječi gospodarski red in ga zamenjati z drugim, ki ji je jasno pred očmi. Reformator bi moral vedeti, da je izprememba gospodarskega reda nemogoča brez vzporedne ali predčasne izpremembe duha sodobnega človeka.

Zato bi moral dati najprej človeku vzgojno smer, ki odgovarja njegovemu idealu, moral bi ga vzgojiti k vzgojnim vrednotam, ki bi s svojim vplivom nujno izpremenile v smislu novega spoznanja in vrednotenja tudi gospodarsko življenje. Tudi v takem primeru je vzgoja sicer tendenciozna, toda ta tendenca ne zadeva nekaj, kar že je, temveč nekaj, kar naj šele bo. Moremo torej reči, da je sicer tako v primeru, ko obstoječi gospodarski red zahteva svoj določeni vzgojni načrt, in kot v primeru, ko želja po izpremembi gospodarskega reda zahteva najprej človekovo vzgojo, vzgoja sredstvo za doseg nekega gospodarskega reda, vendar je zavisnost vzgoje v prvem primeru mnogo večja kot v drugem, pa tudi tendencioznost je tam neprimerno izrazitejša.

Po teh uvodnih ugotovitvah o razmerju med dejanskim gospodarskim redom in vzgojo moremo nakazati za našo nadaljnjo razpravo sledečo metodično pot. V prvem poglavju bomo obravnavali vprašanje: kakšno vzgojo zahteva od sodobnega človeka naš sedanji gospodarski red, če se hoče vzdržati in če hoče sodobni človek s pridom živeti v tem gospodarskem redu? V drugem poglavju pa bomo govorili o vprašanju: kakšno vzgojo zahteva od človeka objektivni gospodarski duh, oz. kako bi moral postati vzgojen človek, da bi mogel spraviti v življenje objektivno in zato pravilno plat gospodarstva? To vprašanje bi se moglo glasiti tudi tako: kako naj bo vzgojen oni človek, ki bo na pravilen način izpremenil sedanji gospodarski red.

Kakšno vzgojo zahteva od človeka sodobni gospodarski red?

Začnimo torej z vprašanjem o vzgojni usmerjenosti, ki jo zahteva sodobni in sedaj veljavni gospodarski red! Zdi se mi važno, da ponovim: vsak gospodarski red ima sam v sebi tendenco, da bi se čim dalje ohranil, zato že s samim obstojem vzgaja ljudi, ki so od njega zavisni, ali pa jim ta red dobičkanosno služi. To ohranitveno tendenco bi mogli nazvati tudi vzgojno, ker se gospodarski red ohranjuje pač na ta način, da mlade ljudi po svoje in zase vzgaja. Res mu je bila dana možnost nastanka in obstajanja le preko gospodarskega duha onih

ljudi, ki so ga ustvarili, toda enkrat ustvarjen si je gospodarski sistem vendar pridobil nad njim, ki ga je ustvaril, tako silo, da ga smatra človek za nujnega in nenadomestljivega. Osvojil si je počasi tako njegovo dušo in duha, da je z a v l a d a l nad njima, kar pomeni, da ga človek m o r a p r i z n a t i in živeti v njem in po njem. To je n o t r a n j a vzgojna sila obstoječega gospodarskega reda.

Razen vzgojne sile sistema samega pa moramo uvaževati še vzgojno plat in vzgojno tendenco onih ljudi in p o e d i n c e v, ki so polni duha vladajočega gospodarskega reda in ki so ta red ustvarili ali pa bi ga radi na vsak način ohranili. Kakor stremi vsak le malo vzgojno usmerjeni človek, ki je neko stvar spoznal in doživel njeno vrednost, da bi posređoval to spoznanje tudi drugim ljudem in jim dal občutiti novo vrednoto, tako stremi tudi gospodarski človek, ki je globoko in vsaj zase prepričan o vrednosti obstoječega reda, da bi dojeli to spoznanje tudi drugi ljudje in predvsem oni, ki so mu po krvi ali pa duhovno najbližji. Pa tudi ljudje, ki imajo od obstoječega gospodarskega reda le velike osebne koristi in poznajo samo t o s u b j e k t i v n o vrednost gospodarstva, hočejo in bi hoteli vzgajati druge ljudi za tak gospodarski red, pač z jasnim namenom, da bi jim njegova koristnost ostala čim dalje. Končno pa vzgajajo še gospodarji svoje otroke in potomce v smislu obstoječega gospodarskega reda, ker bi jim radi preskrbeli in ohranili one koristi, ki so jih sami imeli ter jih še imajo od njega.

Tako moremo torej pri vzgojnem vplivu obstoječega gospodarskega reda govoriti o dveh vrstah vzgajanja. Prvi vzgojni vpliv moremo imenovati s t a t i č n i ali d u h o v n i; to je vpliv gospodarskega reda samega ter njegovega praktičnega duha na človeka. Drugi vzgojni vpliv pa moremo imenovati d i n a m i č n i ali d u š e v n i; to je vpliv gospodarsko usmerjenih ljudi na soljudi in na potomce.

Vse to pa so le splošne misli o razmerju med obstoječim gospodarskim redom ter vzgojo. Če hočemo globlje in konkretnije prodreti do onih vzgojnih smeri, ki jih zahteva obstoječi gospodarski red in najti, kako bi hotel ta red vzgojiti sodobnega človeka, moramo podati najprej jasno in pregledno sliko o tem gospodarskem redu, Bojim se pa,

da bi utegnila postati moja slika današnjega gospodarskega reda preveč subjektivno barvana in da bi ne obsegala vseh onih znakov in načel, ki so zanj značilni. Zato bom skušal podati raje analizo sodobnega praktičnega gospodarskega duha, gospodarskega reda, ki se z njo nikakor ne bom oddaljil od gospodarskega reda, temveč se mu bom še bistveno približal, ker bom šel prav k njegovemu izvoru. Jasno pa je, da je človekov gospodarski duh bolj značilen za današnje gospodarsko življenje in popolnejši od onega gospodarskega reda, ki je le izraz tega duha. Razen tega pa mi je pot preko samega gospodarskega duha časa bližja in lažja. Res je sicer, da je človekov subjektivni duh dan neposredno le onemu človeku, ki ga sam doživlja, in da torej ne moremo priti povsem do duha gospodarskega n a j i z r a z i t e j š i h poedincev in oseb. Vendar pa moramo priznati, da nas je duh vladajočega gospodarskega reda že tako osvojil, da živi tudi v n a š i h dušah, v moji tako kot v duši kogarkoli drugega, in da se je treba samo poglobiti v s v o j e g a gospodarskega duha, pa bomo našli tudi skoro vse značilne poteze splošnega sodobnega subjektivnega gospodarskega duha. Pri tem delu je treba samo nekoliko sposobnosti za razlikovanje med bistvenimi in nebistvenimi ter med subjektivno mojimi in splošno človeškimi potezami tega duha.

Vsak subjektivni duh ima najprej razen svoje vsebinske in res duhovne plati še nekatere povsem duševne elemente, ki so s v o j s t v e n i za tega enega duha. Tako ima n. pr. tudi pedagoški subjektivni duh razen svojega zgolj duhovnega značaja še svojstveno duševno, doživljajno plat v pedagoškem erosu in v pedagoškem čutu. (Primerjaj moj članek o duševnem in duhovnem oblikovanju človeka, Popotnik, 1932, št. 5/6). Tako bomo našli tudi pri gospodarskem subjektivnem duhu še posebne duševne plati, ki so svojstvene s a m o a l i p a p r e d v s e m za gospodarskega človekovega duha.

Kot prvo tako duševno plat, ki je važna za gospodarskega duha in za gospodarsko usmerjenega človeka, naj omenim njegov osnovni g o n p o p r e h r a n i. Sploh bomo našli, da so večinoma goni duševni temelji subjektivnega duha, kar je takoj razumljivo, če pomislimo, da so vprav

goni gibalna plat naše primitivne duševnosti. Prej omenjeni gon je dan absolutno vsakemu človeku in ga ima vsak približno v enaki meri, česar ne moremo trditi za vse gone. Razen tega je še posebnost tega gona, da zadeva take plati na človeku, ki so tudi gospodarsko zelo važne in ki celo utemeljujejo potrebnost ter nujnost gospodarstva. Saj gre pri gonu po prehrani za čuvstva, ki se grade na najosnovnejših vitalnih občutkih lakote in žeje in ki povzročajo one človekove potrebe, katerim naj zadosti gospodarski red. Že zato je torej gon po prehrani prirodni temelj subjektivnega gospodarskega duha. On utemeljuje tega duha in mu daje gibalno silo, ki je potrebna, da se ta duh tudi življenjsko izkaže. Razen v navedenem osnovnem značaju pa je posebnost prehranjevalnega gona še v tem, da ga je mogoče prenesti tudi na predmete, ki nam sicer niso življenjsko potrebni in brez katerih bi ne trpeli posebne lakote in žeje. Ta gon razširja namreč obseg predmetov, ki jih smatra človek kot nujne za svojo prehrano. Rastoča civilizacija je pokazala človeku še pridelke, ki imajo na sebi posebno prijetnost in ugodnost. Tudi na nje se je prenesel gon po prehrani, dasi objektivno in prvotno niso namenjeni za hrano in tudi ne služijo prehrani. Taki predmeti so na pr. alkohol, tobak, razni strupi, kava, čaj, opij, morfij, kokain itd. Danes se zdijo nekaterim ljudem tako nujno in življenjsko potrebni, kot predmeti, ki resnično služijo prehrani in smatrajo jih »kot hrano«. Zato pa se gon po prehrani začne tikati tudi teh predmetov. Če jih pogreša človek, ki jih je sicer močno navajen, se mu zdi, da je lačen in žejen, če pa jih ima in jih uživa, se mu subjektivno dozdeva, da ni ne lačen ne žejen in da si je n. pr. s cigareto utešil lakoto ali žejo ali pa oboje. Tako vidimo, da je gon po prehrani psihološko zelo važen element subjektivnega gospodarskega duha.

Drugi nič manj važni duševni element pa daje gospodarskemu duhu gon po uveljavljanju samega sebe. Kot že ime pove, gre pri tej podzavestni sili človekove duševnosti za težnjo, da bi se človek uveljavil, da bi se izkazal, da bi nekaj in to čim več pomenil, da bi bil svojevrsten, da bi se razlikoval od drugih, itd. Tudi ta gon je

toliko splošnega značaja, da ni človeka, ki bi ga prav nič ne poznal. Vendar so velike razlike med poedinci v tem, s čim in kako se skuša uveljaviti ta ali oni. Kot sredstvo uveljavljanja pred drugimi porablja vsak človek kaj takega, o čimer ve, da mu more prinesiti čim večji uspeh. Velja splošna zakonitost, da se nihče ne bo skušal uveljavljati z nečim, česar ne razume, česar ne zna, česar ne obvlada, v čemer nima posebnih spretnosti, itd. Zato se tako pogosto zgodi, da bi hotel n. pr. dober šahist z vsakim igrati šah, da bi se hotel močan kmečki fant z vsakim pomeriti, da bi hotel bistrourni in hitromisleči človek z vsakim debatirati, da pa se bo slab šahist na vsak način skušal izogniti igri, da slabotnež ne bo hotel meriti svojih moči v tekmi z drugimi, da se bo slaboumnež rad izognil debati, itd.

Ta gon je važen tudi v gospodarstvu in v gospodarskem življenju, saj je to življenje polno možnosti, da se človek uveljavi in izkaže. Rekli smo, da gre pri gonu po uveljavljanju za doseganje uspeha. Uspeh pa more biti ali moralnega, torej duhovnega, ali pa realnega, praktičnega značaja. Prvo vrsto uspeha doseže n. pr. umetnik, ki postane slaven radi svojega bogatega umetnostnega duha, drugo vrsto uspeha pa more doseči tedaj, če se njegove knjige dobro prodajajo, če je postal zato bogat, itd. Obe vrsti uspeha pa lahko doseže gospodarski človek. Zakaj tudi dobro gospodarstvo zahteva, kot bomo še videli, močnega in krepkega duha, razen tega pa še precejšnjo mero duhovitosti, bistrournosti in pa gospodarsko - strokovnega znanja ter izobrazbe. Vse to so take duševne sposobnosti, ki človeka odlikujejo in radi katerih utegne dobiti prej ali slej dober glas kot odličen gospodar, kot zelo spreten gospodarski strokovnjak itd. S tem dosega moralni ali duhovni uspeh gospodarskega človeka. Razen tega pa gospodarstvo že samo po sebi prinaša dobremu gospodarju tudi materialne in realne dobrine, ki pomenijo neki realni uspeh gospodarstva. V obeh primerih je zadovoljil človek svoj gon po uveljavljanju, ker so drugi ljudje tako ali drugače, duhovno ali pa realno prisiljeni, da ga priznajo. Navadno sta obe vrsti uspeha prav pri gospodarskem človeku še tako združeni, da ima duhovno močni in spretni gospodar skoro vedno tudi materijalne uspehe. Pa tudi

obratno velja, da ima bogati gospodar že radi svojega bogastva tudi nekako duhovno ter gospodarsko-idejno vrednost in da v družbi hote ali nehote, s priznanjem ali pa tudi brez priznanja precej pomeni. Ta »precej« pa utegne doseči marsikdaj zelo visoko stopnjo. Tako vidimo, da je gon po uveljavljanju izražen v težnji po materialno-realnih kot tudi po duhovno-idealnih uspehih zelo važen za razvoj subjektivnega gospodarskega duha. Saj moramo pomisliti še na to, da je prav ta gon večkrat ona podzavestna sila, ki tira gospodarsko usmerjenega človeka, da vedno živi samo v gospodarskih stvareh, da se marsikdaj odreče temu ali onemu užitku, da sprejme nase tudi kako žrtev, da se večkrat skoro do smrti izčrpa in utruji, da vedno in vedno samo dela itd. To je torej sila, ki utegne roditi gospodarske uspehe, more pa tudi duševno in telesno izčrpati gospodarskega človeka. Seveda velja vse to le za tak tip gospodarskega človeka, ki ne dela samo s svojih kapitalom, temveč res tudi duhovno in osebno vodi svoja gospodarska podjetja in čuti vso težavnost in resnost, pa tudi prijetnost gospodarskega izživljanja.

S tem smo prišli že do tretjega važnega temelja subjektivnega gospodarskega duha, ki je zopet gonskega značaja in pri katerem gre za duševno in telesno izživetje. Ta psihološki element gospodarskega duha je tako splošnega značaja, da ga moremo najti pri vseh vrstah subjektivnega duha; pri umetnostnem, znanstvenem, etičnem, religioznem, pedagoškem duhu itd. Njegovo bistvo je v tem, da pripravlja močno, dinamično, hitro, idejno bogato, neprestano in vsebinsko izpremenljivo doživljanje takih ali drugačnih doživljanj človeku precej močne čuvstvene užitke, ki jih imenuje psihologija elevterična ali prostostna čuvstva. Kadarkoli se, kot pravimo, »vtapljamo« v takim ali drugačnem doživljanju, kadar nas močno doživljanje vleče za seboj, kadar občutimo polnost, življenjskost, dinamičnost in prostost doživljanja, doživimo obenem še posebno duševno radost, ki jo skoro da občutimo tudi telesno. Je to posebna vrsta prijetnostnih čuvstev in reči bi mogli, da so to duhovno-prijetnostna čuvstva. Taka čuvstva doživlja n. pr. umetnik, kadar je sredi bogatega in zelo hitrega umetnostnega doživljanja in

ustvarjanja. Doživlja jih znanstvenik, kadar se mu začno ob neki rešitvi ali ob srečni misli kar kopičiti nove misli, novi problemi in nove rešitve, tako, da se ne more odtrgati od njih. Taka radostna čustva pa doživlja tudi gospodarski človek, kadar živi sredi bogatega in razgibanega gospodarskega življenja, kadar se mu pokaže nova možnost gospodarskega udejstvovanja, ki mu je odprla še nove in še drugačne poti gospodarskega izživljanja. V duhu mu vstajajo novi gospodarski načrti, razživlja se v svojem delu in nič ga ne more iztrgati iz njega, saj najde v delu svoje zadoščenje in srečo, kot najde n. pr. umetnik ali znanstvenik ali pedagoško usmerjeni človek svojo srečo v lastnem bujnem in zelo razgibanem delu ter je tem srečnejši, čim več takega dela ima. Vsak najde svoje zadoščenje v izživljanju, ki pomeni neko polno življenje v močnem doživljanju prostostnih čustev. V človekovi duši živi namreč močen gon, ki jo sili k izživljanju njenih posebnih sil in sposobnosti in k izživetju močnih radostnih doživljanjev. Torej tudi gon po izživetju je sestavni in bistveni del subjektivnega gospodarskega duha.

Preden zaključim naštevanje onih gonskih plati naše duše, ki dajejo psihološke temelje subjektivnega gospodarskega duha, ne smemo prezreti enega najmočnejših gonov: *s o c i a l n e g a g o n a*. Pri njem ne gre toliko za zavestno in za namensko razmerje do sočloveka ter do posameznih skupin ljudi, ki bi bilo v zvezi z našo voljo in z našimi odločitvami, kot za oni neposredni, naravni in podzavestni odnošaj med ljudmi, ki vpliva tudi na naša socialna čustva in hotenja in po katerem smo ali socialni ali pa nesocialni. Če bi imel človek samo ta gon in bi mu manjkalo tudi socialno duhovne plati, potem bi bil že po naravi ali socialno ali po nesocialno bitje in bi ne mogel postati drugačen, pa tudi odgovoren bi ne bil za to svojo po naravi določeno socialno usmerjenost. Socialni gon pomeni torej neko prirojeno in podzavestno človekovo silo, ki ga prisili, da se ali socialno ali pa nesocialno udejstvuje. Ta gon ima namreč dvojno smer, pa moremo razlikovati dva tipa ljudi: socialnega in nesocialnega človeka. Prvi je tip altruista in pozitivni socialni gon tudi altruistični gon, drugi pa je tip

egoista ali sebičneža in negativni socialni gon tudi sebičnostni gon. Egoist je človek, ki je že po narodi sebičnostno usmerjen in ki se skoro ne more drugače udejestvovati kot na sebičnostni način. Tudi če ga vzgajamo k altruizmu, torej socialno duhovno oblikujemo, se še vedno zelo pogosto zgodi, da prodre privzgojeno altruistično »skorjo« egoistični gon, ki odloči dejanje na sebičnostni način. Isto velja za altruističnega človeka, ki mu je pozitivni socialni gon tako prirojen, da tudi v primeru, če ga življenje radi njega tepe in ga drugi izrabljajo ter imenujejo »dobrega tepčka«, ne more drugače, kot biti altruist.

Socialni gon torej tudi določa subjektivnega gospodarskega duha. Če se ozremo nanj najprej s splošnih vidikov in neglede na to, čegav je ta duh in v kateri dobi je vladal, najdemo, da sta obe vrsti socialnega gona zelo važni za tega duha in da imata zelo močen vpliv nanj. Gospodarstvo je v mnogočem vendar tudi skrb za drugega človeka, kateremu hočem pomagati v življenjskih težavah in potrebah. Altruistu je torej v njem dela več kot preveč. Na drugi strani pa je v gospodarstvu zelo veliko možnosti, da se pokaže človekov sebičnostni gon in da porablja to kulturno panogo v svojo lastno korist. Zlahka se more torej udejestvovati in izživljati v gospodarstvu tudi egoistični gospodarski gon. Sploh vidimo, da zavisi osnovna gospodarska tendenca, ki more biti usmerjena ali za drugega človeka ali proti njemu, od pozitivnega ali negativnega socialnega gospodarskega človeka. Če prevladuje v gospodarskem duhu altruistični socialni gon, potem je vse delo usmerjeno v pomoč drugemu človeku, če pa prevladuje egoistični socialni gon, pa je vse delo tega človeka usmerjeno k izrabljanju drugega v lastno korist.

Ob določevanju gospodarskega duha, ki vlada danes, moramo ugotoviti, da je obstoječi gospodarski duh poln egoističnega socialnega gona in zato usmerjen h koristi gospodarsko neodvisnega človeka ter proti odvisnemu človeku. Nepotrebno je utemeljevati to trditev, saj nam vse praktično življenje, kot posledica sodobnega gospodarskega duha, glasno dokazuje, kako je vse današnje gospodarsko stremenje usmerjeno k temu, da bi si pridobil gospodarski

človek čim več materialnih dobrin ter prišel s tem do moči in do nadvlade nad drugimi ljudmi. Gospodarstvo postaja vedno bolj samo sredstvo, da bi si nekateri, in teh je pri skrajno pretiranem kapitalizmu manj in manj, pridobili veliko moč in oblast nad drugimi. Gospodarstvo postaja obenem vse izrazitejša politična sila, kateri tudi gre za oblast nad drugimi. Saj vendar splošno in v vseh državah vstaja in skoro že prevladuje prepričanje, naj se politika nadomesti z gospodarstvom. Po eni strani je to prepričanje zakoreninjeno v spoznanju, da so gospodarski problemi trenutno najvažnejši, po drugi pa je jedro tega prepričanja v dejstvu, da je danes najlaže priti do moči in oblasti preko gospodarstva in gospodarskega obvladovanja sočloveka. Jasen dokaz za trditev, da prevladuje danes v gospodarskem duhu egoistični socialni gon, je še dejstvo, da splošno in upravičeno imenujemo obstoječi gospodarski red »p r i d o b i t n i«, kar naj pomeni, da gre gospodarskemu človeku predvsem za egoistično pridobivanje materialnih dobrin. Saj bi, tako pravijo gospodarski ljudje, gospodarstvo sploh prenehalo in zastalo, če bi človek ne imel od njega dobička. Zato moremo trditi, da daje zelo močno obiležje obstoječemu gospodarskemu duhu egoistični gon in da altruistični gon v njem skoro nima mesta.

S tem smo spoznali nekatere glavne podzavestne in gonske plati obstoječega gospodarskega duha. Spoznali smo, da vsebuje ta elemente vsaj sledečih gonov: prehranjevalnega gona, gona po uveljavljanju, po izživetju telesnih in duševnih sil in pa egoističnega socialnega gona.

Nikar pa ne mislimo, da smo s tem že izčrpali vsebino vladajočega gospodarskega duha. Razen podzavestnih in gonskih plati moramo upoštevati še drugo, z a v e s t n o in zares d u h o v n o gospodarsko plat tega duha. Od gonske plati dobiva namreč gospodarski duh predvsem svojo razgibanost in silo, od svoje duhovne plati pa svojo v s e b i n o. Saj smo že prej rekli, da je vsak subjektivni duh nujno odsev objektivnega duha. Tako moremo tudi pri gospodarskem subjektivnem duhu govoriti o tisti plati duha, ki je nekako le spoznavni del objektivnega gospodarskega duha in ki obsega spoznanje o bistvu gospodarstva, o razmerju te

kulturne plasti do ostalih, o razmerju človeka do gospodarstva, o načinu in metodah gospodarjenja, o gospodarskih institucijah, o gospodarskem sistemu, o gospodarskih vrednotah, o prometu gospodarskih dobrin, o denarju, o narodnem in svetovnem gospodarstvu itd. Splošno moremo reči, da je to oni del gospodarskega duha, ki se dá izobrazbeno pridobiti, ki ga je mogoče črpati iz knjig in razprav o gospodarstvu in ki tvori tako zvano g o s p o d a r s k o k u l t u r o. O vseh teh posameznih platch gospodarske kulture, ki so več ali manj s t r o k o v n o - g o s p o d a r s k e g a značaja, ne bomo govorili, ker nam gre predvsem za v z g o j o gospodarskega človeka. Zadostuje nam spoznanje, da vsebuje gospodarski duh tudi strokovno - gospodarsko kulturo.

Zdi pa se mi važno, da opozorim ob tej duhovni plati gospodarstva za problem vzgoje gospodarskega duha na dvoje: na pojmovanje obstoječega gospodarskega duha o razmerju gospodarstva do ostalih kulturnih panog na eni strani in do človeka na drugi. Vladajoči gospodarski duh smatra svojo kulturno panogo za edino kulturno usmerjenost človeka, ki ni zgolj teoretičnega, temveč tudi praktičnega in življenjskega značaja. Zato ne priznava drugih kulturnih panog: umetnosti, etičnosti, socialnosti, religije itd. poleg sebe, temveč se smatra vzvišenega nad njimi. Vsem ostalim panogam kulture, razen politiki in mogoče tudi znanosti, očita, da so navezane na čustveno spoznavanje, da so življenjsko nepotrebne in nerabne in končno, da celo od-tujujejo človeka od pametnih in potrebnih stvari do problemov. Za gospodarskega duha ne obstajajo nikaki drugačni problemi razen gospodarskih, ki se dajo rešiti samo na gospodarski način. Le kdor je gospodarsko strokovno izobražen, ima pravico, da se loti kakršnihkoli življenjskih problemov, seveda le na gospodarski način. Tako za gospodarskega človeka sploh ne obstajajo posebni etični, socialni in religiozni problemi, temveč so vsi le problemi gospodarskega življenja, ki bi mogli to življenje ovirati, če bi jih hotel človek reševati drugače kot na gospodarski način. Vidimo, da smatra gospodarski duh gospodarstvo za e d i n o in a b s o l u t n o pametno, za življenje potrebno kulturno

udejstvovanje. Če že obstajajo tudi druga kulturna področja, naj se podredijo gospodarskemu duhu, nikdar pa se ne sme zgoditi, da bi si kdo upal zahtevati, naj bi se gospodarstvo podredilo etičnosti ali socialnosti itd. Kdor drugače misli, ta je po mnenju gospodarskega človeka nesposoben za praktično življenje.

Ta svojstveni odnošaj gospodarskega duha do ostalih kulturnih področij, ki ga nikakor ne moremo nazvati strpnega in uvidevnega, izvira iz nekaterih njegovih posebnih plati, na katere doslej še nismo trčili, pa so vendar za vprašanje o gospodarski vzgoji izrednega pomena. O gospodarskem duhu moremo namreč reči še to, da je izredno r a z u m s k o ali r a c i o n a l i s t i č n o usmerjen. Ima vse znake najhujšega racionalizma, ki so se ga ostale kulturne panoge že oprostile; uvidele so, da je razumsko spoznavanje samo eden način spoznavanja ter dojetanja objektivnih predmetov in da je razen nje še enakovredno čuvstveno - vrednostno spoznavanje. Tako je spoznala umetnost, etičnost, socialnost, religioznost, vzgojna usmerjenost itd., da ima sicer mnogo racionalnih elementov, a da se vendar s spoznanjem teh še ne dá izčrpati njeno predmetno bistvo, ki vsebuje tudi i r a c i o n a l n e in čuvstvene elemente. Le gospodarski duh se drži še strogo mnenja, da je njegovo bistvo izčrpano že z racionalnimi elementi in da vse ono, kar je intuitivnega, čuvstvenega, iracionalnega in vrednostnega, ne spada v gospodarstvo. Zato moremo reči, da v gospodarskem duhu prevladuje duh racionalizma.

Ta racionalnost se kaže predvsem v dveh oblikah. Prva je tako zvano r a č u n a r s t v o in p r e r a č u n l j i v o s t. Saj trdimo, da je gospodarski človek predvsem računar, kar pomenja, da ob vsaki priliki in ob vsaki odločitvi na razumarski način preračuna, ali je neka stvar in odločitev pametna ali ne. Če po razumski poti spozna, da stvar ni samo razumsko, t. j. teoretično in miselno pravilna, temveč še p a m e t n a, t. j. življenjsko - praktično pravilna, potem se gospodarski človek odloči zanjo. Če pa količkaj vidi, da stvar ni »pametna«, se gotovo ne bo odločil. Sicer najdemo tudi primere, da se gospodarski človek odloči za kako stvar ali kupčijo, o kateri mu še ni docela jasno, ali bo prinesla do-

biček ali izgubo. Toda tudi pri takih odločitvah prevladuje njegova pametnost, ki vsaj po verjetnosti preračuna, ali bi se izplačalo začeti kupčijo ali ne. Če pa je kar jasno, da pri stvari ne bo zaslužka, potem se gospodarski človek ne more odločiti zanjo, čeprav je mogoče zelo plemenita in bi storil s tem veliko etično ali socialno dobro delo. Saj gre pametnost gospodarskega človeka lahko celo tako daleč, da preračunava tudi pri stvareh, ki so etičnega značaja. Izvrši lahko celo dejanje, ki je na zunaj objektivno dobro delo, pa je subjektivno vendar samo preiščljena kupčija, s katero poskuša pridobiti zase čim več dobička (skrb kapitalista za delavca!). Tako je pametno preračunavanje zanj osebno uničilo vrednost dejanja, ki bi moglo postati res etično dobro, saj je zamenjal njegov gospodarski duh etično dobroto s praktično koristjo in zaslužkom. Tudi »mecenstvo« gospodarskega človeka utegne biti kdaj samo dobro prikrito pametno preračunavanje, kjer se za dobroto skriva želja po zaslužku. Saj ni treba, da gospodarski človek računa na takojšnji dobiček! Utegne se zgoditi, da bo imel trenutno celo izgubo, ki pa mu bo prinesla pozneje enkrat večjih uspehov, razen tega pa je dobil še dober glas podpornika in dobrotnika. Prva stran pametnostne usmerjenosti gospodarskega človeka je torej njegova *p r e r a č u n l j i v o s t*, ki utegne biti taka, da računa s sedanjimi in bodočimi razmerami.

Na drugi strani pa se kaže pametnost gospodarskega duha v tem, da zahteva veliko mero *i n t e l i g e n c e*. Inteligenca pa je zopet predvsem umska sposobnost, ki hitro in pravilno pregleda dane razmere in okoliščine in najde odgovarjajočo pravilno rešitev. Pri gospodarskem duhu ne gre toliko za umsko - abstraktno inteligenco, ki je potrebna za reševanje različnih teoretičnih problemov, kolikor za umsko - p r a k t i č n o inteligenco, ki naj najde pravilno odločitev in rešitev v življenjsko - praktičnih primerih in položajih. Ne smemo misliti, da sta obe plati pametnosti, preračunavanje in inteligenca, eno in isto. Mogoče je namreč, da je kdo zelo inteligenčen, tudi življenjsko in praktično inteligenčen, pa vendar ni računar. Mogoče pa je tudi, da je kdo tak računar, da bi hotel preračunavati celo stvari, ki jih more pokazati in rešiti zgolj inteligenca. Včasih je celo

tako, da kaže veliko računanje z dejstvi in preračunavanje sem in tja, celo pomanjkanje praktične inteligence, ki je nekaka intuicija in v trenutku ter neposredno zagleda pravilno življenjsko rešitev.

Pametnostna usmerjenost gospodarskega duha se kaže tudi v negativni obliki, saj manjka temu duhu čustveno-vrednostnih pogledov celo v razmerju gospodarstva do človeka. Pravi odnos med človekom in gospodarstvom je brezdvomno ta, da vlada človek nad gospodarstvom. Obstoječi in vladajoči gospodarski duh pa je izpremenil to razmerje tako, da je postavil gospodarstvo nad človeka in celo nad samega sebe. Začutil je toliko moč in silo gospodarstva, da je postal njegov suženj, ker misli, da mora delati za ohranitev obstoječega gospodarskega duha. Stvar, ki jo je »ustvaril«, se je dvignila nad tvorca, zato prevladuje gospodarski red človekovega gospodarskega duha. Zato je izgubil človek pogled in smisel tudi za posebno vrednost človeka, katere pa ne more uničiti nikak gospodarski red. Gospodarsko usmerjeni človek je postal tako zelo pameten in preračunljiv, da smatra tudi sočloveka samo za navaden realen predmet, ki je vreden toliko, kolikor dela opravlja in kolikor pomaga izvrševati njegove gospodarske načrte ter se približati njegovim gospodarskim ciljem. Na ta način je postal človek enako vreden stroju in katerikoli drugi stvari, ki je potrebna za izvršitev dela. Kakor je stroj vreden toliko, kolikor dela opravlja in kakršno je po kvaliteti njegovo delo, tako je tudi človekova moč vredna samo toliko, kolikor dela z njo izvrši in kakršna je kvaliteta tega dela. S teh vidikov se določa plača človeku - delavcu, predvsem ročnemu, dočim pa prihaja pri duševno - kulturnih delavcih v precejšnji meri v poštev še položaj sam, ki pa jemlje žalibog tudi redkokdaj ozir na človeka. Vzporednost s strojem pa lahko zasledujemo še dalje. Ker je stroj neobčutljiv za način ravnanja z njim, misli gospodarski človek tudi o sočloveku, da je ali da vsaj mora postati neobčutljiv za vsa različna dobra in zla dejanja, ki ga zadenejo. Ker more gospodarski človek prisiliti stroj, da dela do zadnje možnosti, dokler se ne izčrpa, se mu zdi povsem pravilno, da izrablja človekovo delo do zadnjih možnosti ter da od-

pusti delavca zvečer docela izčrpanega od dela v družino, kjer ga čaka še to in ono telesno pa tudi duševno-vzgojno delo pri otrokih. In končno, kakor je stroj, ki je postal s časom neraben, ker se je izčrpal, treba zavreči v staro šaro ali pa ga prodati za staro železo, tako dela gospodarski človek tudi z delavcem, misleč, da so prenehale vse njegove obveznosti, čim je postal ta človek bolan, star in neraben za delo. Gospodarski človek je tako zelo »pravičen«, da bi se mu v njegovi pametnosti zdelo umevno, če bi se za delavca, ki mu ne dela več, še kaj brigal in ga mogoče še kako plačeval za ono delo, ki ga je prej izvrševal in ki mu ga je itak sproti plačeval. Ne razume pa tak človek, da je postal vprav radi tega svojega enakega, torej »pravičnega« gledanja na vse stvari zelo krivičen, ker ne upošteva osnovnega dejstva, da tu nima opravka z mrtvo stvarjo, s strojem in orodjem, temveč z živim človekom, ki mu je po duši in telesu brat oz. sestra. Radi svoje »krivične pravičnosti« je prezrl, da velja pač za vse druge predmete v gospodarstvu načelo o porabljanju najmanjših energij za največji uspeh, samo za človeka to načelo ne more veljati, ker je pač človek. Prav to enostavno dejstvo in ta elementarna vrednost je gospodarskemu duhu skrita, in dokler bo v duši gospodarskega človeka vladal sodobni gospodarski duh, toliko časa ne bo mogel nikdar pristno doživeti in občutiti vrednosti človeka.

Razmerje gospodarskega duha do človeka nam je torej pokazalo, da je gospodarski duh poln čudne »pravičnosti« in da nudi gospodarski človek za določeno vrednost samo določeno proti vrednost, nikdar pa kaj več. To je res slepa pravičnost, ki je marsikdaj tako čudno mrzla in popolna, da je že izgubila svojo vrednost in se izpremenila v nevrednost, kar se zgodi vselej, kadar zadeva predmet, do katerega sploh ne moremo biti samo pravični, če smo sploh še pristni ljudje: ako zadeva človeka.

Toda ta pravičnost gospodarskega duha je že tako pretirana, da prav lahko preide v krivičnost. Govoriti bi mogli namreč o tako zvani neposredni in samobitni in pa o prisiljeni pravičnosti. Prva prihaja neposredno in sama od sebe iz človekove duše ter je zato pristna in res vredna.

Edino človeka, ki jo ima, smemo imenovati res pravičnega. Druga vrsta pravičnosti pa ni prava pravičnost, ker je prisiljena in ker dela človek po njej, kadar ga ljudje, zakoni ali pa razmere prisilijo k temu. Najčešče pa ima v svoji duši to prisiljeno pravičnost za ne vem kako veliko milost in bo postal takoj krivičen, čim bo prenehal pritisk, da bo samo še od njega zavisno, kako naj se udejstvuje napram sočloveku. Tedaj se pokaže njegova prava duševna podoba. Pri izrazitem sodobnem gospodarskem človeku vidimo, da je samohotna pravičnost zelo redka, saj je treba vsako trohico pravičnosti izsiliti z najrazličnejšimi pogodbami in zakoni. Po svoji duši je torej gospodarski človek prav za prav krivičen. Ta poteza gospodarskega duha se življenjsko kaže v dejstvu, da zna vsak praktičen gospodar dobro izrabiti priliko in položaje v svojo korist, četudi v škodo svojega bližnjega. **I z r a b l j a n j e**, ki je gotovo znak krivičnosti duše, je torej tudi značilna poteza sodobnega gospodarskega duha, utegne pa biti ali moralno, torej notranje, ali materialno, torej zunanje. Če vidi gospodarski človek koga v veliki potrebi, v kateri bi mu lahko pomagal in bi mu kot gospodarsko usmerjeni človek tudi moral pomagati, ker je gospodarstvo vendar zato nastalo, da zadostimo lastnim in tujim življenjskim potrebam, tega vendar ne bo storil. Skušal bo celo izrabiti potrebo in stisko drugega človeka, da bo imel od nje zase takoj ali kdaj pozneje korist. Prav tako zna gospodarski človek dobro izrabiti tudi **s p l o š n o** stisko in bedo v lastno korist, namestu da bi vsaj ob njej pomagal. V sleherni njegovi navidezni pomoči se utegne kazati prikrito in zato tem zlobnejše izkoriščanje.

S tem končujem analizo vladajočega gospodarskega subjektivnega duha, ki je bila potrebna, če hočemo stvarno odgovoriti na vprašanje o **v z g o j n i** usmerjenosti, ki jo zahteva sodobno gospodarstvo. Jasno je, da hoče privzgojiti mlademu človeku svojega **l a s t n e g a** duha in **l a s t n e** duhovne usmerjenosti. Zato bo mogoče prav, če si ogledamo sedaj še enkrat poteze omenjenega gospodarskega duha, toda ne z vidika opisovanja in določanja, temveč z vzgojnega vidika in z vidika nastajanja teh potez v človekovi duši. Vzgoja gospodarsko usmerjenega

človeka bo torej najprej zadevala njegove gonske plati. Pri tem moramo pomisliti, da so goni že prirojena in dana plat naše duše in da se kvalitativno ne dajo prav nič izpreminjati; z vzgojo jih moremo le pospeševati ali ovirati v razvoju ter oplemeniti njihov vpliv na celotno duševnost s pomočjo drugih gonov ali pa s pomočjo človekove duhovnosti. Pri gonskih plateh, ki so značilne prav za današnjega gospodarskega človeka, bi ne bilo treba toliko pozitivnega vzgajanja, kolikor pasivnega dopuščanja, da se ti goni sami od sebe in po mili volji razvijejo, kolikor se hočejo. Saj so prav prehranjevalni gon, gon po uveljavljanju, gon po izživiljanju in pa egoistični gon take sile, ki se le prerade razvijajo v človeku in katerih ni treba prav nič šele umetno ter vzgojno pospeševati. Le pri onih posameznikih, ki teh gonov nimajo dovolj razvitih in so torej ali preskromni, ali jih moti kako manjvrednostno čuvstvo, ali se prehitro zadovoljijo z majhnimi uspehi in se ne izživiljajo v velikih načrtih ter v velikih podjetjih, ali pa so še srčno dobri, prizanesljivi in uvidevni, bi bilo treba še pozitivne vzgoje. Privzgojiti bi jim bilo treba silo samozavesti, ponos ter neusahljivo željo po vedno novih in vedno večjih materialnih uspehih, dalje nezadovoljstvo z malenkostmi in z majhnim razmahom duševnih ter telesnih sil, nezadovoljstvo z majhnimi željami in z majhnim delokrogom, končno pa še uvidevanje, da danes ni čas za sentimentalno ljubezen do sočloveka, za prizanesljivost in za dobroto, ker je treba gledati najprej in predvsem nase, na druge pa le toliko, da jih moremo porabiti kot sredstvo za svoje namene. Človeka, ki naj uspešno živi in dela v našem gospodarskem duhu, bi bilo treba vzgojiti tako, da bi gledal vse pojave življenja in kulture le s svojega sebičnostnega vidika ter se stalno izpraševal, kakšne dobrine mu more prinesiti ta ali ona stvar v sedanjem položaju. Brez take vzgoje človek ne more več dobro živeti v našem gospodarskem duhu, za altruističnega človeka v tem redu ni več mesta, ker bi ga ostali tako izkoriščali, da bi postal samo še igrača v rokah gospodarsko usmerjenih ljudi. Prav tako sem prepričan, da tudi človek, ki nima močnega gona po uveljavljanju samega sebe in ki ni do neke meje skoro

megalomanski, ne more dobro in uspešno živeti v našem gospodarsko usmerjenem času, ker stopajo vsi ostali na njegova preponižna in premalo predrzna ramena ter plezajo preko njega do onih ciljev, ki so si jih postavili v svoji prevzetni želji po vedno večjem razmahu svojega podjetja. Ubogi človek pa, ki se skuša prav presoditi, uvidevajoč, da je vendar samo človek, se mora pod pezo teh trdih peta gospodarskih ljudi pogrezni v blato, v siromaštvo in bedo. Zato se mi zdi nujno, da pusti ona vzgoja, ki hoče usposobiti človeka za uspešno življenje v sodobnem gospodarskem redu, prosti razvoj njegovim gonom, prav posebno še onim, ki so usmerjeni proti drugemu človeku in služijo le v sebične namene poedinca ali pa skupine ljudi.

Razen tega zahteva sodobni gospodarski duh od človeka tudi vzgojo v duhovno gospodarski smeri. Najprej mu je nujno, da vzgoji človeka k p a m e t n o s t i in k življenjski modrosti. Že otroka naj bi vzgojili tako, kot da obstajajo neke večno veljavne norme, ki veljajo tudi zanj in od katerih je tudi on zavisen. Že njegovo mišljenje naj bi bilo praktično in življenjsko usmerjeno in vedno naj bi sledilo vprašanju, ali je to početje za njegovo življenje in uspeh pametno ali ne. Preudarjanja, da dejanje n. pr. ni etično ali moralno, dovoljeno in lepo, da je mogoče nesocialno, so le lepe, toda preteoretične misli, ki nimajo nobene veljave v praktičnem življenju. Čuvstveno vrednostne zadeve, zadeve srca, ljubezni, dobrote itd., vse to so stvari, ki služijo pač umetnikom, da pišejo o njih lepe knjige, toda v življenju, kjer gre predvsem za oblast, zanje ni mesta. Približno to bi morala postati vzgojna vsebina človeka, ki naj bo vzgojen za sodobno gospodarsko življenje, če nočemo, da bi ga to življenje uničilo in da ne bi v njem nič pomenil. Vedeti moramo, da bo taka vzgoja tudi zelo lahka, ker za ta način mišljenja sploh ne bo treba dosti vzgojnih ukrepov in navodil. Saj je večkrat celo težko odvrniti človeka od tega, da bi ne bil samo pametno in življenjsko - praktično usmerjen ter da bi dal tudi kaj na vrednost lepega, dobrega, socialnega itd. Res bi človek postal po takšni vzgoji duševno ali duhovno zelo ubožen, toda to pač hoče moderni gospodarski duh, ki naravnost kriči človeku, da estetsko doživ-

ljanje ob lepi knjigi, sliki, godbi itd. ali etično in socialno ter religiozno doživljanje ni gospodarsko in praktično prav nič vredno ter da še nihče ni postal bogat n. pr. od svojega umetnostnega duha. Saj tudi pri današnjem gospodarskem človeku vidimo, kako je kljub svoji pametnosti in življenjski modrosti vendar duševno reven, tako, da razen o strokovno-gospodarskih stvareh in o praktičnem gospodarstvu ni sposoben za nikak pogovor o kulturnih zadevah. Manjka mu duhovne kulture. In takšen bi moral postati človek, ki naj živi v gospodarskem duhu, kakršen danes prevladuje. Čeprav mora biti nekaj strašnega, živeti vedno v taki pametnostni usmerjenosti in mora biti v tem življenju duša človeka strahotno prazna, je vendar nujno, da v tej smeri vzgojimo človeka, če naj seveda ostane vladajoči gospodarski duh neizpremenjen.

Dalje zahteva moderni gospodarski duh tudi inteligentnega in uvidevnega človeka. Inteligenca pa je prirojena duševna lastnost in je človeku ni mogoče privzgojiti. Vladajoči gospodarski duh zahteva, da to prirojeno sposobnost po možnosti povečamo in usmerimo v praktično in realno življenje, zahteva, da naj bo vzgoja modernega človeka taka, da ne bo zapravljal svoje inteligentnosti za »prazne marnje« in za teoretične zadeve, temveč da jo bo s pridom uporabljal v praktičnem in vsakdanjem življenju, predvsem pa pri doseganju svojih gospodarskih načrtov, ki zahtevajo od človeka večkrat zelo veliko mero bistroumnosti, pretkanosti in zvitosti, torej nečesa, kar je zelo zavisno od človekove inteligentne stopnje. Gospodarskemu človeku prav nič ne pomaga, če je njegov sin še tako inteligenten, ako uporablja to svojo sposobnost za reševanje raznih zapletenih umetnostnih, teoretično-znanstvenih, socialnih, etičnih ali religioznih problemov. Zdi se mu, da plava tak človek nad realnostjo in da ni sposoben za resnično življenje, da je seveda izgubljen za gospodarstvo in za vodstvo gospodarskih podjetij, in zato gospodarski človek vedno znova preklinja onega, ki mu je sina usmeril v svet idealnega duha in teoretičnih problemov, zanj življenjsko tako brezvrednih in brezpomembnih. Gospodarski duh hoče torej, da usmerja vzgoja inteligenco mladega

človeka k resničnemu in praktičnemu življenju in da jo naredi za čim večjo praktično inteligenco. Kdor nima take sposobnosti, ni za današnje življenje in naj tudi ne bo deležen kake višje vzgoje in izobrazbe. Najvišji cilj vzgoje v smislu današnjega gospodarskega duha je torej človek, ki mu ni prav nič za vse teoretično, duhovno ter kulturno življenje, temveč uporablja svojo inteligenco le za življenjska in praktična vprašanja.

Z vidika vzgojnih zahtev sodobnega gospodarstva bi se morala torej tudi naša šola temeljito preorientirati. Zato ima gospodarski človek skoro vse naše šole, ki skrbijo predvsem za duhovno rast človeka in za njegovo etično ter socialno vzgojo in mu dajejo splošno kulturno izobrazbo, za zgrešene in nepotrebne, ker obtežujejo mlado dušo s stvarmi, ki so docela neporabne v življenju. Zelo pa ceni seveda različne strokovne šole, ki so usmerjene samo v praktičnost in k temu, kar človek za gospodarsko življenje res potrebuje. Zato bi hotel, da prevlada docelo samo tip specializiranih strokovnih šol; prav posebno pa se bori proti starim humanističnim gimnazijam, ki imajo namen gojiti humanost, t. j. resnično človečnost. S to stvarjo seveda gospodarski človek ne ve kaj početi in zato se bori proti takim šolam. Saj bi mu utegnila postati celo nevarna ali vsaj neprijetna vzgoja, ki jo dajejo, če bi bil njen uspeh v življenju res velik in pomemben.

Naj omenim še nekaj, kar prav za prav ne zadeva vzgoje, temveč izobrazbo, kakor jo zahteva gospodarski duh. Povsem pravilno namreč poudarja ta duh, da naj se vglobi mladi človek v strokovno plat gospodarstva in da naj dobro pozna bistvo in ustroj obstoječega gospodarskega reda. K temu cilju pa seveda ne vodijo samo strokovne šole, ki sploh ne morejo podati zaključnega strokovnega znanja o gospodarstvu in njegovem ustroju; saj to se venomer izpreminja in postaja vedno bolj komplicirano. Zato je treba vzgojiti mladega človeka tako, da se bo tudi po vstopu v lastno gospodarsko praktično življenje zanimal za strokovno plat gospodarskih problemov. Vedeti moramo namreč, da je strokovna plat gospodarstva le del znanstvenega kul-

turnega področja in da se še najbolj približuje objektivnemu duhu gospodarstva.

Vzgoja, kakor jo zahteva obstoječi gospodarski duh, bi morala obsegati dalje tudi razmerje mladega človeka do drugih kulturnih panog. Rekli smo že, da jih gospodarski duh ne priznava kot sebi enakovredne, kaj šele, da bi priznal, katera med njimi je nadrejenost. Zato bi bilo treba vzgojiti mladega človeka tako, da ne bo imel gospodarstva samo za edino pametno in življenjsko potrebno kulturno delo, temveč še za edino in **a b s o l u t n o** kulturno smer, ki radi svoje življenjske vrednosti nadkriljuje vse ostale kulturne panoge. Ker gre pri gospodarstvu za predmete, brez katerih ni življenjskega obstoja in ker je tudi duševno in duhovno življenje zavisno od telesno-vitalnega (*primum vivere, dein philosophari*), zato stoji po njihovem mnenju gospodarsko nad ostalimi kulturnimi področji. To je »svet odrešujoči« nauk današnjega gospodarskega duha, ki pa ima vendar v sebi nedoslednost, da smatra ostale kulturne vrednote vsaj za toliko vredne, da morejo služiti kot **s r e d s t v o** za uspešnejše gospodarsko izživiljanje in za večji gospodarski uspeh. Tako utegne umetnost ali znanost ali politična moč ali tudi etičnost, socialnost ter religioznost služiti gospodarskemu človeku kot krinka, za katero se skriva njegov egoistični gon in pa gon po izživetju gospodarskih sposobnosti. Vsa ta doktrina resničnega in subjektivnega gospodarskega duha naj bi postala tudi last mladega človeka, ki se hoče uveljaviti v tem redu. Postala naj bi res osvojeni del njegovega subjektivnega duha in naj bi se odtod prenesla tudi v njegovo vsakdanje in življenjsko udeleževanje. Zato bi ne bilo treba mlademu človeku posebne umetnostne, socialne, etične in religiozne vzgoje, ker bi ga utegnilo vse to le odtegovati od istinitega življenja.

Končno pa hoče privzgojiti naš gospodarski duh mlademu človeku še poseben odnos do **s o č l o v e k a**. To razmerje, ki naj bi bilo vedno zavestno in hotno, naj po njem izvira iz egoističnega socialnega gona. Mladi človek naj bi se navadil smatrati v gospodarskem življenju za odločilnega le samega sebe. Samo on naj bo merilo vsega praktičnega ravnanja, zato naj v njegovi duši ne prevladuje sentimen-

talno in humanitarno doživljanje. Sploh naj bi po možnosti izginila iz njegove duše vsaka humanost in vsako pristno doživeto čuvstvo o posebni in splošni vrednosti človeka. Zakaj taka doživljanja gospodarskega človeka le motijo pri njegovih gospodarskih načrtih. Privzgojiti mu je treba trdosti, ostri in doslednosti, ki naj se kažejo predvsem v razmerju do sočloveka. Naj bi ga nikdar ne premagala duševna mehkoča in usmiljenja do ljudi naj ne bi poznal, temveč naj bo po možnosti trd in oster. Dosleden naj bo v svoji prvotni odločitvi, saj ni za njegove uspehe nič slabšega, kot če ga more prevladati kaka trenutna duševna in čuvstvena »slabost«, da bi odstopil od prvotnega načrta, ki ga more izvršiti samo tedaj, ako je do sočloveka trd in oster. Razen tega naj bi mu privzgojili še poseben način gledanja na sočloveka. Postane naj trdno prepričan, da je vsak drug človek le zato na svetu, da more služiti njegovim gospodarskim namenom. Saj je vendar samo on tako zelo sposoben, da je zamislil te načrte in da jih tudi izvede, vsi ostali naj mu pri izvedbi pomagajo, vsi so vredni le kot sredstva za doseg njegovih ciljev in načrtov. Prepričan naj bi bil tudi, da prav radi tega niso potrebne kake posebne skrbi zanje in da se »ljudem« še vedno »predobro godi«. Pri njegovem delu gre vendar za izvršitev velikih »narodno - gospodarskih« načrtov in zato naj mu pomaga ves narod. V današnjem gospodarskem duhu vzgojen človek naj bi se zavedal še tega, da mu bo služil sočlovek le toliko časa, dokler ne bo poskušal sam začeti življenja, kot ga živi sedaj njegov gospodar. Zato naj bi pazil, da bo splošna izobrazba in strokovna zavest ljudi, ki jih on potrebuje, čim manjša in da jim ne bo prišlo nikdar resno na misel, da so mu enakopravni. Z nizko plačo naj bi dosegal, da bo imel delavec preveč opravka s svojimi vsakdanjimi in življenjskimi skrbmi in ne bo imel časa za razmišljanje o grdi krivici, ki se mu godi. Ako pa bi se vendar zgodilo, da bi delavec dvignil svojo glavo, naj bi postopal gospodar pametno in mu dal takih koristi in ugodnosti, ki bodo delavca zadovoljile, njemu pa prinesle še večji dobiček, ker bodo od njega zavisne ljudi gospodarsko le še bolj

zaslužjile. Vedno pa naj prevladuje gospodarsko - pridobitni interes nad humanim.

S tem naj zaključim analizo vzgojne usmerjenosti, ki jo zahteva sodobno zracionalizirano gospodarstvo. Kratko rečeno je to zahteva po skrajno pametnem človeku, v katerem živi edino gospodarski vidik in interes in ki se je navadil gledati vse življenje in njegove probleme s tega praktičnega ter v pridobitnost usmerjenega duha. Ob tem spoznanju pa se moramo zavedati dalekosežne posledice, ki bi nastala, če bi postal navedeni vzgojni načrt splošen in edini vzgojni načrt naše dobe. Ako je namreč to, kar sem povedal, resnično, in če bi se vzgojne smernice, ki jih daje gospodarski duh našega časa, realizirale, moramo z nujnostjo pričakovati, da si bo obstoječi gospodarski red sam spodkopal tla. Vedeti moramo namreč, da je ta sistem mogoč le, dokler živita dve vrsti ljudi, eni, ki so zgolj gospodarsko usmerjeni in ki soljudi gospodarsko obvladujejo, in drugi, ki so drugače kulturno in duhovno usmerjeni, ki ali sploh nimajo lastne usmerjenosti (množni ljudje), ali pa se enostavno morajo gospodarsko podrežati. Čim pa bi postal vsak moderni človek po načinu opisane vzgoje samo g o s p o d a r s k o usmerjen in bi se lahko neovirano po tej usmerjenosti izživiljal, ne bo več onih ljudi, ki bi se dali izrabljati in izkoriščati. Začelo bi se racionalno in zelo pametno m e d s e b o j n o izrabljanje in grizenje gospodarskih ljudi, ki se je začelo deloma že danes v zelo grdi in umazani konkurenci, ko se spuščajo vanjo ljudje že samo zato, da odjedo nekemu, ki mu za silo še nekako gre, njegov dobiček, čeprav od tega oba nič nimata. To bi bil začetek velikanske gospodarske in duhovne krize, v primeri s katero je današnja še neznatna. Nujna posledica te krize pa bi bil p r o p a d obstoječega gospodarskega reda.

Seveda je zelo važno še praktično vprašanje, ali je sploh mogoče v s a k e g a človeka na tak način s k r a j n o gospodarsko vzgojiti? Toda že, če se ozremo le na n a č e l n o plat tega problema, se nam pokaže, da je ona vzgoja, ki jo zahteva sodobno življenje, tudi s stališča gospodarskega človeka nemogoča, ker bi uničila ta gospodarski red sam.

Kakšno vzgojo zahteva od človeka objektivni gospodarski duh?

Začnimo torej z drugim delom naše razprave, ki naj odloči odnos med vzgojo ter med objektivnim gospodarskim duhom. To razmerje je bistveno drugačno od prvega. Nanj namreč prav nič ne vpliva sodobni gospodarski duh in red. Odgovor na vprašanje po tem razmerju pa moremo črpati predvsem iz dejstva, da gre pri vsem gospodarstvu vendar za človeka. To dejstvo nam nalaga dolžnost, da upoštevamo tudi pri njem ono notranjo in svojstveno človeško vrednost, ki je ne more izpremeniti nikaka stvar, nikake razmere in nikako gospodarsko pojmovanje. Človek pač ni navadna stvar in njega ne moremo primerjati ničemur, kar ima kakršnokoli stvarno vrednost v gospodarskem življenju. Človek ima v svetu posebno in odlično mesto, ker je rezultanta prirodnega in duhovnega življenja in se v njegovi duši spajata animalni pa duhovni svet v tako enoto, da ni enega brez drugega. Ker pa ima človekova duhovna plat, t. j. oni del človeka, ki ima sposobnost segati v svet objektivnega duha in ki je odsev tega sveta v njegovi duši, veliko in notranjo vrednost, zato človek nikdar ne more postati navadni predmet ali celo sredstvo v gospodarskem življenju. To dejstvo bo razumel seveda samo tisti, ki že neposredno ni slep za vrednoto človeka kot človeka. Kdor tega ne razume in kdor ne občuti, da je vrednost in posebnost človekovega bitja v njegovi sposobnosti umetnostnega, spoznavnega, socialnega, etičnega, religioznega in svobodnostnega doživljanja, temu tega dejstva tudi umsko in pojmovno ne moremo dokazati. Iz tega pa seveda še ne sledi, da bi to dejstvo ne bilo resnično tudi za človeka, ki ga ne pozna, in da bi zanj ne imelo svoje veljavnosti.

Razen te prve in notranje vrednosti človeka, radi katere ga moramo spoštovati in ljubiti, je za gospodarsko življenje vrednost človeka še v tem, da so vendar oni poedinci, ki imajo vse gospodarsko življenje v rokah, tudi ljudje, tudi »človek«, in da bi moglo zato za vse ljudi veljati, da človek ne izrablja človeka, kot vrana vrani oči ne izkljuje. Za ta dejstva seveda v sodobnem gospodarskem duhu ni razumevanja, toda zato niso postala nič manj istinita. Iz

dejstev, ki zadevajo posebne človekove vrednosti, pa moremo sedaj izvesti še nekaj osnovnih vzgojnih načel, ki jih zahteva objektivni duh gospodarstva, t. j. oni duh, ki upošteva tudi človekovo vrednost.

Najprej se mi zdi nujno, da sprejme tak vzgojni načrt med svoje najosnovnejše maksime zahtevo po večji človečnosti in humanosti. To pa seveda ne sme postati in ostati zahteva, ki bi bila samo »glas vpijočega v puščavi«, temveč mora postati vrednostna vsebina, ki bo mogla priti v dušo sodobnega človeka in ki bo priklicala v njej zopet pristno doživetjo zavesti, da je vendarle človek in ne samo gospodarski usmerjeno bitje. Saj gre pri vzgoji za tak način posredovanja in prikazovanja nekih vrednot, da jih doživi in občuti tudi gojenec in ne samo vzgojitelj. Zato naj postane vse vzgojno prizadevanje naše šole, naših kulturnih društev in ustanov in vse vzgojno delo poedincev, ki imajo velik osebnostni vpliv na soljudi, usmerjeno predvsem v to, da bi dali modernemu človeku zopet možnost pristnega spoznanja in doživetja, da je vendar predvsem človek in da to ni prazna beseda, ki se ponavlja enkrat močnejše, drugič pa zopet vtihne. Ta misel in to doživetje naj bi tako prevzela njegovo dušo, da ne bo ostalo samo pri sentimentalni ginjenosti, temveč se bo prelilo v življenje in pokazalo tudi v njegovih dejanjih, ki bodo izraz človečnosti in prepričanja, da gre pred vsemi vrednotami največja vrednost onim, ki zadevajo osebe, človeške in božje osebe. To doživetje vrednosti človeka pa naj nikakor ne pomeni samo bahavega in prevzetnega precenjevanja samega sebe in svoje osebe, temveč naj bo splošnega značaja, da bo veljalo tudi za druge ljudi in predvsem za one, ki so v potrebi, v kateri bi lahko trpela njihova človeška vrednost, ki zahteva od vseh ljudi in vsakega človeka, da jim pomaga. Saj je naše kulturno in življenjsko stanje sicer nevzdržno in moremo biti prepričani, da si bo ta občutena človeška vrednost »ponižanih in razžaljenih« znala sicer s silo pridobiti svojo pravico in uvaževanje. Tedaj pa bo polom humanosti in človečnosti še večji.

Druga vzgojna težnja, ki jo narekuje objektivni gospodarski duh in potreba po osnovni izpremibi sedanjega

gospodarskega reda, velja g o n u p o i z ž i v e t j u lastnih sil in sposobnosti. Saj vemo, da ima ta gon vsak človek precej močno razvit in da je še prav posebno močan pri tistih, ki jih imenujemo življenjske aktiviste. Zato razumemo, da je za takega človeka posebna vrednost in lepota v tem, če ima polne roke dela, če se mu kar naprej vsiljujejo novi gospodarski načrti in če se mu ti načrti tudi posrečijo. Tako duševno izživljanje, ki zahteva seveda tudi velikih duševnih sposobnosti, je brez dvoma zelo prijetno in ugodno, utegne pa človeka zapeljati, da bi ostal slep in bi hotel v svojem gospodarskem izživljanju doseči vedno več in več, povečati pri svojem podjetju še to in ono, razširiti gospodarski trg za svoje produkte še tu in tam itd. Razumemo tudi hotenje takega človeka, da mu nič ne pride na pot pri tem izživljanju in da služi vse le širokopoteznosti njegovih načrtov. Kar bi ga utegnilo ovirati, to skuša tak človek v svojem zanosu pač zlepa ali zgrda odstraniti. Vse to razumemo. Samo nečesa ne moremo razumeti: da spada namreč v obseg tega, česar bi se hotel gospodarski človek iznebiti, če bi ga oviralo, in kar bi hotel potlačiti, če bi se mu upiralo, tudi č l o v e k — s o č l o v e k. Gospodarski človek bi moral biti tako vzgojen, da bi znal držati gon po izživljanju svojih sil in sposobnosti v določenih mejah in da bi ga ne smatral za tako važnega in merodajnega, da se mu mora podrediti vse drugo. Je nasprotno nekaj, čemur se mora podrediti ta gon in čemur mora žrtvovati gospodarski človek tudi kak svoj še tako grandiozni načrt, in to je človek. Če bi namreč začutil gospodarski človek, da dela pri svojem gospodarskem izživljanju kakemu človeku krivico, da ga smatra samo kot sredstvo za svoje načrte, da ga izrablja in izžema, potem je dolžan radi s v o j e č l o v e č n o s t i opustiti tak svoj načrt. Seveda je predvsem njegova dolžnost ta, da se sploh zanima za vprašanje, da li so njegovi gospodarski načrti v splošno človeško korist in dobrobit ali pa samo v njegovo osebno korist in blagostanje. Če si je na to vprašanje odkritosrčno odgovoril in uvidel, da ga je potegnila za seboj le dobičkaželjnost, ki bi dobila v njegovih načrtih novih virov pridobivanja, naj odneha v dobro ljudi, za katere je gospo-

darski sistem dolžan skrbeti. Gon po izživiljanju ima torej točno določene meje, ki mu jih določa vrednost človeka.

Tretja vzgojna zahteva objektivnega gospodarskega duha, ki izvira prav iz jedra pravilnemu pojmovanju človeka, zadeva dalje socialni gon in egoizem sodobnega gospodarskega duha. Saj tudi to dobro vemo, da je kvalitativnost gonov neizpremenljiva in da se tako ali drugače določeni in specificirani gon ne da bistveno izpremeniti. Kdor je torej gonsko usmerjen k egoizmu, ta bi samo radi gona to tudi ostal, in kdor je gonsko socialno usmerjen, ta bi tak tudi ostal. Vemo pa tudi, da človek ni samo gonsko in podzavestno - dinamično bitje, temveč da ima tudi možnost d u h o v n e g a življenja in izživiljanja. Zato moremo popravljati na posredni način tudi človekovo podzavestnost ter jo po svoje usmerjati. Zakaj človekova duševnost je čudovito enotna in zato čutimo vpliv podzavestnih sil tudi pri našem doživljanju duhovnih vsebin. Res je tudi obratno, da naše duhovno in pravilnostno doživljanje vpliva na našo gonsko duševnost in ji daje ali večjo moč ali pa ji jo odvzema. Prav dobro vemo, da iz človekove duševnosti ne bomo mogli nikdar iztrgati njegovega egoističnega gona, ki je včasih tudi potreben in prav gotovo življenjsko zelo važen. Trdimo le to, da mora pravilna gospodarska vzgoja skušati s pomočjo človekove duhovnosti omejiti silo tega gona in ga držati v pravih mejah. Moderni gospodarski človek mora priznati in uvideti dejstvo, da ni sam na svetu in da svet ni samo radi njega, ker živijo na njem tudi drugi ljudje, ki čutijo enako potrebo in pravico do življenja. Zato naj se tudi najsposobnejši gospodarski ljudje skušajo iznebiti pogubnega prepričanja, da so ljudje posebne vrste in da so jim radi njihove izredne gospodarske sposobnosti drugi ljudje dolžni služiti in pomagati pri njihovih načrtih. Naj bi uvideli, da živijo med ljudmi in za nje in da jim njihove sposobnosti nalagajo tudi d o l ž n o s t i. Naj bi spoznali, da je vsak človek toliko vreden kot oni sami, in da bi mogli svoje izredne darove in sposobnosti, ki so jih deloma tudi že podedovali, uporabiti namestu za izkoriščanje sočloveka njemu, za njegovo p o m o č. Ker si revež ne zna prav pomagati in ker mu manjka sposobnosti, da bi dobro gospo-

daril s svojimi dobrinami, naj bi oni gospodarili zanj, seveda ne v svojo korist in njegovo škodo, temveč e d i n o v n j e g o v o korist. Saj je tudi takrat, ko gospodarsko pomagamo sočloveku, dana možnost, da se izživlja naš gospodarski duh ter izkažejo naše izredne gospodarske sposobnosti. Objektivni gospodarski duh, ki se opira na prav občečloveško vrednost človeka, zahteva torej tako usmerjeno vzgojo modernega človeka, da bi se zmanjšala sila njegovega egoističnega gona. To pa naj se doseže po razvijanju duhovnosti in doživljanja pravilnosti.

Četrta vzgojna zahteva, ki jo postavlja objektivni gospodarski duh in ki zadeva celotno duševno usmerjenost modernega človeka, je ta, da naj bo vse človekovo doživljanje po možnosti s t v a r n o i n r e s n o. Zakaj tudi gospodarstvo zahteva zelo resno in stvarno, rekel bi celo strokovno-kvalitetno delo. Kakor zahteva vsaka druga kulturna plat, umetnost, znanost, politika, etika, sociologija itd. resno in strokovno-stvarno poznanje in ravnanje s predmeti svoje kulturne panoge, in kakor zato ne more postati umetnik ali znanstvenik itd. kdorkoli, prav tako zahteva gospodarstvo točno poznanje notranje in predmetne strukture gospodarstva in gospodarskih predmetov. O tej resnici smo govorili že v uvodu. Jasno je, da tudi gospodarstvo ni kak postranski posel, ki bi ga opravljal človek samo mimogrede, in da zahteva celega človeka in vso njegovo pozornost. Seveda ta stvarnost gospodarskega človeka nikakor ne pomeni, da bi se tak človek prav nič ne zanimal za ostale kulturne smeri in da bi zavračal umetnost, etičnost, religioznost itd. kot brezpomembne in življenjsko nerabne stvari. Trditi moremo celo, da bo resno in stvarno gospodarsko delo odprlo pogled tudi za notranjo vrednost drugačnega kulturnega dela.

Peta zahteva vzgojne usmerjenosti, ki izvira iz objektivnega gospodarskega duha in iz spoznanja, da gre pri gospodarstvu predvsem za človeka, velja človekovi d o b r o t i i n l j u b e z n i. O sodobnem gospodarskem duhu moremo reči, da je pregnal ti dve duševni usmerjenosti iz praktičnega življenja in zato tudi iz duše sodobnega človeka. Zakaj propovedoval je, da je to dvojje takih duševnih sil,

ki sta znak človeka slabiča, ki vendar ne more voditi sodobnega gospodarstva. Toda v resnici ni tako, da bi bili dobrota in ljubezen lastnosti duševnih slabičev. Kdo neki more trditi, da so vse žrtve človekove dobrote in ljubezni manjše od žrtev, ki jih zahteva na drugi strani človekova krutost in neusmiljenost ali pa njegova pametna preudarnost. Dobrota in prava ljubezen pa imata v gospodarstvu pred hladno pametnostjo in preudarnostjo to veliko prednost, da povsem upoštevata osnovno vrednost človeka, ki ga imenujem gospodarja, kot tudi onega, ki zanj nekdo gospodari. Zato je že zadnji čas, da postavimo tudi za gospodarsko življenje in za gospodarskega človeka odločno in jasno zahtevo, da naj bo dober in da naj tudi on ljubi sočloveka. Saj je dobrota vendar edina osebna vrednost človeka in človek brez dobrote bi prenehal biti duhovno bitje — človek. Bil bi pač v duhovnem pogledu samo še blede senca človeka, ki se vedno bolj približuje po intelektu rafinirani zveri v človeški podobi. Zato zahteva objektivni gospodarski duh od gospodarskega človeka, da je dober, kar pa ne sme ostati samo zahteva, kakor tudi klic po ljubezni do sočloveka ne sme pomeniti le formalnih in besedno še tako lepih izjav o človekoljubju. Modernemu človeku, ki že stoji sredi gospodarskega življenja ali pa bo šele stopil na tako mesto, je treba dopovedati, da je dobrota nekaj silno lepega in vrednega in da je tudi zanj edino prav, če je dober. To pa more storiti pri otroku samo dom, ki mora postati tudi sam tako usmerjen, da ne bo gledal le na gospodarsko korist, temveč tudi na oblikovanost človekove duše, človekovih etičnih in socialnih čuvstev.

Toda tudi vzgoja k ljubezni do sočloveka, ki je prav za prav že nujna posledica človekove dobrote, mora postati res prava notranja vzgoja, t. j. tak način oblikovanja duše modernega človeka, ki bo iztrgal to dušo iz gospodarskih interesov in vzbudil v njej najprej zavest o človekovi vrednosti, na tej zavesti pa pristno, globoko doživeto potrebo in dolžnost po dejanski ljubezni do bližnjega. Taka dobrota in ljubezen bo obenem nujni izvor za ono neprisljano pravičnost, po kateri danes ljudje tako upravičeno vpijejo, ker je ne bo treba šele s čim izsiliti, temveč

jo bo človekova dobrota ustvarila sama od sebe. Taka občutena in hotna dobrota pa bi bila povod tudi za uvidevnost gospodarskega človeka in pa za njegovo razumevanje resničnih težav in potreb delavcev ter od gospodarskega reda zavisnih ljudi. Tudi odkritosrčnost gospodarskega človeka, ki naj bi nadomestila današnjo zvitost, pretkanost ali celo goljufivost, bi z nujnostjo izvirala iz njegove dobrote.

Zadnja vzgojna zahteva objektivnega gospodarskega duha, ki obsega mogoče tudi vse ostale, je zahteva po vzgoji k poštenosti. Prepričan sem, da mi ni treba šele razlagati, kaj pomenja poštenost, zakaj vsi vemo, da gre pri njej praktično za to, da damo vsakemu, kar mu gre, da gledamo stvari in ljudi take kot so, da jih ne obračamo po svoje in da se more vsakdo vedno zanesti na nas. V gospodarskem življenju pa nam manjka prav takih poštenih ljudi in zato je gotovo res, da bi se gospodarski red bistveno izpremenil, če bi ga ustvarjali in vodili pošteni ljudje. Zato se mi zdi, da se vse vzgojno prizadevanje, ki ga zahteva objektivni gospodarski duh, združuje v en sam močen klic po poštenem ravnanju v gospodarskem življenju in po poštenem gospodarskem človeku.

S tem naj končam analizo o vzgojni usmerjenosti, ki jo zahteva objektivni gospodarski duh. Vem, da je vse to za enkrat le teoretiziranje, vem pa tudi, da bi se obstoječi gospodarski red bistveno izpremenil, če bi se nam posrečilo vzgojiti novega gospodarskega človeka. Kakšen bi dejansko bil tak novi gospodarski človek in njegov duh, tega točneje še ne moremo vedeti. Gotovo pa je, da bi njegov gospodarski red odstranil zelo mnogo gorja in nezadovoljstva in da bi onemogočil tudi oni razredni boj, ki je močno občuten in ki preti postati še močnejši.

Iva Šegula, Ljubljana:

Žena in njen pomen v celoti sedanje kulture.

Drobna misel k velikemu problemu.

Popolna žena in popoln mož naj bi si glede svojih duhovnih darov prav tako malo nalikovala kakor po obrazu; in pri popolnosti vendar ne more biti govora o nekem »več« ali »manj«.

Rousseau, Emil, 5. knjiga.

Ko smo letos v pedagoškem seminarju ljubljanske univerze govorili o ženskem vprašanju, v zvezi s tekstom 5. knjige Rousseaujevega Emila, se nam je, mladim, kar nekam sama po sebi namerila marsikatera »vroča« debata. Marsikdo bi se nam, menim, smejal, če bi nas videl, kako smo po stopnicah podaljševali prekratke seminarske ure. Snov nas je ogrela v živo. — Nekaj teh misli se mi je zgotstilo v pričujoči članci. Moja misel o velikem problemu je res kar preveč drobna; a naj se opravičim: hotela sem z njo le rahlo nakazati, da*se gruda, ki naj da rast najboljšemu zrnu, budi...

Ta veliki problem je žena in njeno delo. Predvsem njeno delo v javnosti.

V časopisih vseh vrst in pripadnosti smo brali zadnji čas mnogo. — Kaj bi rekla: kar preveč — člankov k ženskemu vprašanju. Bili so to ugovori in zagovori, patetični in stvarni, pohlevni in grozeči, podpisani od moških in ženskih avtorjev. Uspeh teh člankov je bil dokaj enoten: javnost se jim je po večini smejala.

Skozi ta smeh pa je bilo čutiti, da nekaj ni v redu in da nekje za tem smehom kipi razdraženost in bojazen. In da nekje rana boli.

Kaj ne bi bolela in kdo bi je ne čutil! Val divjega »za« in »proti« se zaganja v vsak poskus, odžagati ženo od javnega dela. Čudna pomešanost pojmov, nazorov in želja sproži

jedke, nesmiselnosti prenasršene polemike vsakokrat, kadar je govor o redukciji v šoli, v banki, v državnem uradu, v tovarni. Mož se roti na svoje sposobnosti in žena kajpa tudi. Mož izpodjeda kruh ženi, žena možu. Uspeh je seveda umljiv: sistem in statistika na eni plati, akt in ukaz na drugi si orjeta v živo telo narodnega kulturnega življenja, razbitega od neenakosti načel in interesov, svojo železno pot. Da ta pot marsikaterokrat gre debelo mimo pravih smeri — kdo je temu kriv? Ti in jaz? Tudi...

Tako nekako se mi namreč zdi, da za to »rano« ni druge rešitve, nego da roma lek od tebe do mene, od vsakogar do vsakogar; da gre zdravje od korenin navzgor in navznoter.

Ta lek pa je menda res le preprost odgovor na pravilno stavljen vprašanje.

Ta »preprosti odgovor« je pravilna orientacija v našem problemu, je načelni izhod iz zagate, v katero smo zašli. Najprej moramo vedeti, zakaj gre; potem šele pride vse drugo. »Vedeti, zakaj gre« pa bi se tudi reklo: poučiti se o vprašanju toliko, da moremo vsaj približno zadeti tisto točko, iz katere rasejo vse korenine zla — saj smem to bolezen na telesu našega javnega življenja imenovati zlo? Čitati časopisne članke in tuhtati državni proračun je premalo, če naj ta zmešnjava dočaka konec v bližnji bodočnosti.

Načelni izhod bi bil torej prvi; koj za njim pa mora priti tudi praktični izhod. Zgoditi bi se namreč moglo, da ob lepih resolucijah in časopisnih člankih telesno in zlasti še duševno propade rod žena, ki so čakale, kdaj se zaključí pričkanje o načelni rešitvi vprašanja.

Praktična pomoč je važnejša, četudi je res, vse preveč res, da je praktično reševanje težav brez načelne orientacije samo brezvestna loterija.

Danes se ne vprašujemo več: ali naj bo žena zaposlena v javnosti? Žena kratkomalo je zaposlena. Tako postavljanje problema je jalovo.

Vprašujemo pa se danes nekam tako: ali naj o s t a n e žena zaposlena v javnosti? Kaj je večje pri njeni zaposlitvi: dohodek ali potrošek? Kje in kako bi ženi pomagali, da bi od občnega javnega dela prišla k specifično ženskemu delu

in bi bil na ta način pridobljen lep pridobitek za prihranke narodne kulture? Saj je vendar stara resnica, da mojstrska dela najbolje izvršuje mojster.

Vsa ta vprašanja pa, tako bi človek v globinah samega sebe čutil, nekam smešijo ves današnji način borbe za ženo in proti ženi. Človek bi resda skoraj pojmlil, zakaj se ves svet emancipaciji smeje. Zato pač, ker je narobno plat obrnila navzven. Ker se bori za neke »ženske pravice«, ki povrh v tej obliki še bistvene niso, ne vidi pa, da žena pri vseh teh pravicah izgublja edino zares bistveno pravico: biti žena.

Žensko vprašanje je danes resda velik nesporazum. Tudi ta je nekaj kriv, da je borba proti ženi danes ne le neumna, ampak tudi umazana.

Dolgo že je očitoval razvoj kulturnega življenja narodov neke trdovratno se ponavljajoče simptome, ki so čudno zanesljivo napovedovali bližnjo nesrečo. Saj ni izostala. »Križa« ji pravimo in smo njeno ime že 'do gnusa premleli.

A naenkrat, kar tja čez noč, je postala vzrok te krize — žena. Tudi to pojmovanje smo premleli že do gnusa.

Čemu ženi delati to krivico?

Vse delo in sploh vse življenje ima svoj smisel v rasti žive enote, ki jo tvorita žena in mož. Ta enota je praosnova vsemu. Vnanja oblika te praosnove je družina. Tudi ta se je morda razvila iz predhodnih oblik, toda bistveno je vezana na tisto stopnjo človeštva, ki ji pravimo k u l t u r a. Umljivo je torej, da je bila družina vse odtedaj, kar je človek kulturno bitje, stalna in zanesljiva oblika sožitja žene z možem.

Pojmovanje družine se je menjavalo z razvojem kulture. To je naravno, saj sta družina in kultura v vzročnem odnosu.

Mož je v družini od žene prav tako odvisen, kakor žena od moža. Družina je pač življenjska oblika, ki jo tvorita mož in žena: oba hkratu in oba enako. Zato je naravno, da žena začuti vsak odklon moževega pojmovanja od središča — in obratno.

Že dolgo je od tedaj, kar se je v strnjeni črti vseh vzrokov, ki jih prinaša in povzroča življenje, zasebno in javno, pojavil tak odklon moževega pojmovanja. Pričel se je tisti tihi, a strašni proces izkoreninjevanja iz družinske

ožine. Urad, klub, ves tempo javnega življenja... tudi vse to smo že do gnusa premeleli. Pa četudi! Res je, da so nove oblike javnega življenja, ta spešni korak brez sape in brez zatišja, pripomogle do tega procesa. Vsaj posredno. Psihološko. Mož se je rad in naglo uživel v novi javni svetovni nazor — radi spremembe in radi večje osebne prostosti, ki je pozdravljala od daleč.

Žena je to čutila. Sprva posameznica, pozneje kolektiv. Ta novi občutek jo je pičil. Pričela se je ozirati v svoj krog in ga primerjati z novim moževim. Počasi je prišla nestrpnost, nezadovoljstvo, odpor in — strah za bodočnost.

In potem se je polagoma in v velikanskem valu celotnega razvoja skoro neopazno izvršilo vse...

Brez hrupa in z veliko mero optimizma, ki ponajvečkrat spremlja vsako novo in nepoznano delo, se je žena odpravila od doma.

Kaj ji je drugega kazalo? Ponujati se snubcem? Živeti od očetovega dela? Pomagati materi?

Šla je v pisarno. Ob mesecu je imela denar in neodvisnost. In še dolgčas je pregnala. Mladim rokam se hoče dela.

Bolje je tako, so dejali vsi.

In potem so šle tudi druge v urad. Bilo jih je sto.

Potem so se odprle gimnazije, strokovne, pedagoške in obrtne šole, akademije in — univerza.

Potem jih ni bilo več sto, ampak tisoč.

To je vse.

Motivi, ki so ženo speljali iz miru tistih štirih sten, ki jih imenujemo dom, so bili kajpa različni. Osnovni motiv pa je bil najbrž vendarle samoobramba. Ni namreč verjetno, da bi kak drugi motiv, postavimo: želja po intelektualni enakopravnosti žene z možem ali morda želja po večji gospodarski neodvisnosti, pognala ženo tako daleč. Psihološki motivi ženskega gibanja leže najbrž globlje. Težko bi si bilo misliti, da bi žena vztrajala, če ji ne bi šlo zares. In ženi gre, vsaj psihološko - posredno, zares le za otroka in moža. Ne zamerite mi, prosim, teh naivnih besed. Zdi se, da se ta »naivni« nazor, ki ga je bila ženska emancipacija proklela na dno pekla, vrača s počitnic in da ga javno mnenje in celo ženski pokret ne bo sprejel ravno slabo.

Emancipacija si je napisala na prapor geslo: boj možu. Vendar pa je bilo to geslo, tako se vsaj zdi, le tista jedka plast, ki naj bi prekrila prave motive ženskega boja. Ti motivi pa so bili najbrž drugačni, kakor se zde na prvi pogled.

Javno življenje, javni svetovni nazor, javno mnenje je povzročilo možev odklon od oblik tradicije. Nihče ne bo trdil, da je bil ta odklon sam v sebi nekaj negativnega. Nove življenjske oblike, ki jih poraja nezadržljivi tok razvoja, so prazne, dokler človek vanje ne položi pozitivnih ali negativnih vsebin. Tako je tudi ta možev odklon bil prazen, dokler ga ni zaznamovala ženina reakcija z negativnim predznakom.

Smisel ženskega vprašanja je, in k temu se bom ob koncu še vrnila: otrok in posredno tudi mož. Družina torej. Delo za otroka in moža je tista praoblika ženskega življenja, ki se bistveno veže na žensko kot nasprotje moškega. Če si odmislimo od ženskega lika ta faktor, tedaj ženska preneha biti *d i f e r e n c i r a n l i k*. Seveda ta prafaktor nikakor ni hkratu edini faktor, ki ima v njem korenine ženska kot človek. Žena je razumsko bitje kakor mož, žena je intelektualno bolj ali manj razvita, podobno možu, in končno pozna tudi žena hrepenenje po telesnem in dušnem razmahu kakor mož, po pravici do vsakega dela, ki ga zmore, in po osebni svobodi — kakor mož. Vendar pa so to drugotni faktorji, radi katerih ženski ne bi bilo treba biti ženska. Prvotni faktor torej, ki žensko *d i f e r e n c i r a*, je v žensko dušo in telo zakoreninjeni klic po otroku in po možu. Ta klic oziroma težnja je praosnova vsake normalne ženske, naj se potem javlja že kakorkoli in naj se v katerikoli poljubni meri prenese na drugotne faktorje, kakor so sposobnost za delo, smisel za delo, intelektualni razvoj in dr.

Umljivo je tedaj, da je *m o r a l o* priti z ženskim gibanjem tako daleč in da je žensko vprašanje nakipelo v jez, ki ogroža normalni potek vsega človeškega razvoja. Ženska je namreč izgubila otroka in moža. Novi, nagli način življenja, ki je poplitvil moža, ji je izpodnesel varno zatišje. Socialne, kulturne, družabne, gospodarske prilike, v katere je planila, da si poišče novo eksistenco, pojmovano že kot

intelektualno ali gospodarsko ali družabno nedvisnost, so seveda ves ženski pokret spestile po svoje in tudi ženo zmaličile v karikaturu.

Pravica do izobrazbe, pravica do javnega ročnega in umskega dela, pravica do gospodarske neodvisnosti in pravica do osebne svobode, to so oficijelne dobrine, za katere se je pehal ženski pokret. Neoficijelna dobrina pa, ki jo je ta ženski pokret sramežljivo tajil in ki je bila najbrže pravi notranji vzrok vsega gibanja, sta dete in mož. Morda to ne bo tako težko verjeti, če pomislimo, da so žene, ki bi moža in otroka žrtvovale zgoraj navedenim oficijelnim dobrinam, zlasti še ročnemu in umskemu delu, prava muzejska redkost. Katera žena se ne poroči, če so dane vse prilike? (Tu mislim tudi na duševne momente, ne samo na gospodarske in družabne ali podobne).

Mož, ki bi moral zidati dom, je odpovedal. Nemir modernega življenja ga je izkoreninil iz lastne zemlje, iz lastnega kotička. Prva, ki je to čutila, je bila žena. Mož je zmotil burni in pestri tok novega življenja in pozabil je na zidanje doma. Žena je ostala sama in ni pozabila... Šla je sama na delo in si začela ustanavljati svoj dom. Branila se je.

Samoobramba je bila torej tisa psihološka prvina, ki je osnovala ženino javno delo. Mislim, da so trditve, kakor: žena se je naveličala moža, žena se je naveličala roditi, naveličala se je doma, zahotelo se ji je moških pravic in navad in prijetnosti — mislim, da so take trditve psihološki absurd. Če namreč res o ženi govorimo. Seveda, če imamo v mislih odstotek tistih žena, ki se jim hoče na račun moških pravic samo neodgovornega življenja, potem imamo prav. Vendar si pa upam trditi, da je ta odstotek, čeprav danes nekoliko višji, le tista izjema, ki pravilo potrjuje. Vsaka razvojna doba ima pojave, ki so abnormalni. Kdo bo samo po teh ocenjeval in zavračal ves normalni razvoj?

Žena je šla na delo torej kratkomalo zato, ker ji mož ni več dal doma. Tistega doma, ki nima samo dolžnosti, ampak tudi pravice. In žena bo ostala pri delu, dokler bo mož, kakor pravi R. Hofstätter v prelepi knjigi »Die arbeitende Frau« — »nomad, tuj gost na zemlji«.

Tudi žena ima pravice do življenja, do prave, notranje, svoje prostosti, do utežitve svojega najlepšega hrepenenja, saj je človek kakor mož. In če more do vsega tega priti ob svojem delu, ali tedaj ne bi smela delati? Saj velja zanjo isti zakon kakor za moža, da je delo trud. Ne razumem namreč, zakaj naj bi bilo delo samo možu muka in ženi ne. Mož dela, se čuti trpina. Žena pa dela, a ji to delo očitajo kot luksuz. Ali je res kaka posebna ugodnost, če žena s me delati?

Tako smo torej prišli na točko, da žena ne bi smela delati. Mož da odjeda kruh. In sposobna da ni za javno delo.

Kako to, da mu odjeda kruh? Ali ni več tako, da imata oba pravico živeti? Če ženi vzamete kruh, ki si ga sama služi, kdo ga ji bo dajal? Dote nima, da bi z njo pritegnila kakega »praktičnega« mladega moža, vitezov pa danes ni več, da bi izbirali revne deklice. Kaj torej? Prijateljstvo, kar tako. Novo obleko bo že kupil in še kaj, ko bo konec, bo pa drugi prišel. Tako že. *Le: de gustibus non est disputandum.*

Kaj torej? Rohneti na ženo, ker si služi kruh, morda malo bolj bel, kakor bi bilo prav? In ji ob vsakem koraku vreči v obraz nesposobnost, trotarstvo in krivdo vsega javnega zastoja?

R. Hofstätter trdi v svoji prej omenjeni knjigi: »Po mojem je neumnost, če mož ženo obgodrnjava. Po mojem je figavost, če mož ženo dolži katerekoli krivde. Po mojem je slabost, če mož zahteva, naj žena spremeni življenjske pogoje.«

Ni sicer res, da bi žena ne imela nikake odgovornosti za kulturni razvoj svojega naroda, a tudi to ni res, da nosi ona vs o odgovornost zanj.

Kdo bo rekel, da bo kriza odpravljena, če izločimo ženo iz javne službe? Ali bo s tem, da zamenjamo eno delovno moč z drugo, zadoščeno tudi le eni sami človekovi potrebi, duševni ali telesni? Spovrnila se mi je slika v spominu: voz se je bil pogreznil v močvirje, in bolj ko so ga premikali, bolj je tonil.

Ko bo mož opravljal svoje moško delo in nosil zanj odgovornost, in ko bo žena opravljala svoje žensko delo in nosila zanj odgovornost, in ko se bosta oba zavedala svojih dolžnosti — tedaj bo moralo biti bolje. Brez vrišča, brez redukcij in neplodnih krivic bo postalo bolje.

Ko bo žena opravljala svoje žensko delo in nosila zanj odgovornost.

Žena.

Albin Lesky, dunajski grecist, izvaja v svoji študiji »Alkestis, der Mythus und das Drama«, da je Euripides pred več ko 2000 leti pisal zgodovino najlepšega ženskega lika z ljubeznijo, in »... nad njeno podobo je razlit sijaj trpke čistosti in ženske veličine«. Pel je o Alkestis, ta pevec klasike, o tisti Alkestis, ki je dala življenje za moža; življenje, o katerem sama pravi, da je in ostane »za vselej največji zaklad«. Iz Euripida govori pojmovanje vse njegove dobe. A Lesky pravi, da je pisal o Alkestis »ne iz zasmehljivega razuma, ampak iz toplega srca.«

Tako je staroklasični človek pojmoval ženo in govoril o njej: s srcem o trpko čisti in veliki.

Žena je tista, ki osredotoči v sebi vse najfinejše odtenke one posebne, svojske luči, ki jo ima vsaka kulturna doba in po kateri se loči od drugih kulturnih dob. Žena je vraščena v moža do njegovih srčnih korenin. Zato je ona najzanesljivejše merilo kulturnih dob. Ona je kot tip »kulturbedingt«. Predmet in produkt moške kulture je. Okoli žene se suče vse moško ustvarjanje. Žena je vraščena v moža tako, da se z njim razvija in spreminja.

Zato je žena danes z možem vred izkoreninjena iz mirnega zatišja kulturne tradicije. Zato je površna in zemarjena kakor on.

Vendar pa je ostala po svoji naravi žena, kakor je bila žena do tja nazaj, do tistih dob, ko je mož prvokrat iz srca in duha po njej zahrepenel.

Žena je tip po vsem, kar jo od moža loči, torej vse, kar je na njej kot človeku diferenciranega. Po tipu je toliko čistejša, kolikor bolj je svoja. Točno meni Rousseau: »Žena in mož sta vsak po svoje popolna«. Popolna žena je tipološki pol popolnega moža.

Najusodnejša zмотa za ženo je mnenje, da mora, če hoče nekaj dobro napraviti, delati »kakor mož«. Ves neuspeh ženskega dela je najbrže zakoreninjen v dejstvu, da skuša žena ali opravljati moška dela ali ženska dela vršiti po moškem »kopitu«.

Žena bo dosegla mojstrstvo le v ženskem duhu in le ob ženskem načinu dela.

Če bo hotela žena razviti svoje najbolj zdrave sile in če bo hotela stvari najbolj koristiti, bo morala postajati čedalje bolj ženska, se pravi: iskati bo morala ne le zgolj človeško ali morda celo moško, ampak svojo najbolj dodelano obliko.

Čim bolj se bo čistila v to smer, tem bolj bo poudarjala svoje lastne, v njej in z njo prvokrat dane sposobnosti in lepote človeškega duha, tem bolj bo postajala osebnost in tem bolj bo sposobna s pridom vršiti najvišje in najbolj odgovorno delo: kulturno delo.

Eduard Spranger piše: »Vse kulturno delo, in naj je že katerokoli, je umljivo z vidika forme, izraza. Kajti vsako kulturno delo je izraz duše in njenega samotnega doživetja, njenega vzpona k duhovnemu. Čim več duše, tem več izraza. Čim več individualnosti, tem več težnje po delih in simbolih. Da, reči smemo: šele tam, kjer se je iz sna tradicije in narodnega občestva izločil posameznik in se dvignil k svojemu posebnemu notranjemu življenju, šele tam se razvije velika kultura na vse strani«. (Kultur und Erziehung, 1919, str. 134.)

Kulturno delo nikakor moza ne monopolizira zase. Vsako kulturno delo je »izraz duše in njenega samotnega doživetja, njenega vzpona k duhovnemu«.

Tudi žena je duhovno bitje, tudi ona se bori za izraz svoje notranje strukture, tudi ona se skuša dokopati do spoznanja vsega tistega, po čemer je njena duša od zemlje odtrgana po nedognanem. Zakaj bi morala ostati izločena iz kulturnega razvoja žena s svojo občutljivo dušo, s svojo tenkočutnostjo za odgovornost, s svojo veliko sposobnostjo za trpljenje? Saj je vendar po teh svojih lastnostih še posebno ustvarjena za duhovni svet.

Ženo izriniti iz kulturnega življenja, odtrgati jo od kulturne aktivnosti? Ali ni morda tako, da so v kulturi še plasti, ki jih doslej še nihče ni dvignil in ki čakajo na žensko roko, na ženskega duha? Če pozna kultura strani, do katerih se je doslej znal dokopati le mož (saj je to prav tisto priljubljeno orožje, ki bi z njim nekateri le preradi za vekomaj ohromili ženo), ali tedaj ni možno, da bi poznala strani, do katerih se bo dokopala samo žena? Čemu se zaganjati v ženo? Ali ne bi bilo bolj modro, počakati na sadove njenega dela in soditi po teh? Da jih ni, teh sadov? O...

Za ženo je manj zgodovine, a pred njo je morda več bodočnosti. Njeno delo je še mlado. In da je mlado, ni njena krivda. Tudi kultura sama je imela nekoč svoj začetek!

Da so očitki, ki jih mora danes poslušati žena, tako številni, težki in dostikrat osnovani, tega je žena premnogokrat sama kriva. Pozabila je namreč, čemu se prav za prav bori. V žilavi borbi za ohranitev pravic in položaja, je izgubila cilj izpred oči.

Prostost, tista resnična, najgloblja, rekla bi: sveta prostost duha in dela — od vekomaj že se zanjo bori mož. In ko je čas dozorel, se je zanjo pričela boriti tudi žena. Prva oblika te prostosti, za katero se je ženi zdelo vredno nastaviti čelo trdim pestem, je bila duhovna enakopravnost z možem in torej tudi pravica do moževih zahtev. Gmotno in duhovno uboštvo časa je zadržnilo vezi na njenih rokah do krvi. Ob obubožanem možu je začutila lastno revščino. Družina, ki se razkrajala pod skoro nevidnim vplivom gmotnega propadanja, je izvrgla tudi njo. Strašni podtalni sunki borbe za kruh so se prenesli na duhovni svet, in še preden je žena sedla v kavarni s cigareto v ustih k črni kavi, ki si jo je plačala sama, je bil ta novi razvoj uravnan v določeni tir.

Toda ko je žena po prvem silovitem naporu zavzela prvo postojanko, je odnehala. In danes — danes se ženi hoče le pravic, dolžnosti ne. Pričela je spekulirati s svojim novim položajem:

»— o da, kar prijetno je živeti brez otrok. Saj bi, a — — In od moža biti odvisna, ne, ne. Lepo je biti sam svoj gospod. Šef v uradu me ljubeznivo gleda; in kolegi v konferenčni sobi so tako ljubeznivi; in za katedrom sem kraljica... Biti gospodinja — joj, ne. Bilo bi sramotno, maturitetno izpričevalo imam, diplomo... Rasla da bi, duha da bi si oblikovala? Čemu? Nihče ne vpraša po tem... Biti prosta, kar najmanj odgovorna, a strašno izobražena in pametna, vsaj za druge, to je še najlepše.«

Tako nekam je formuliran očitak proti današnji ženi. In ni neosnovan. Vsaj v srednjih plasteh ne. — Delavska žena, se zdi, je že utrujena od dela, akademska žena pa prebridko čuti svojo polovično ceno.

Očitki pa padajo vsevprek.

Delavska, polizobražena in izobražena žena sliši dan na dan, da ima njeno delo samo 30% vrednosti moškega dela. Tu leži velik psihološki vzrok površnosti, s katero žena danes opravlja svoje delo. Nediferencirano delo je ustvarilo za ženo sramotne razmere. Ubilo je pogoje, pod katerimi bi se bila žena v svojem delu že davno pozitivno razvila. Kaže, da je vse zlo današnjega ženinega položaja zakoreninjeno v dejstvu, da žena še ni na svojem, na tistem mestu, kjer bi se v delu razvila do svoje popolnosti. Žena je do danes izčrpavala svoj napor v to, da bi šla z možem po isti poti in ne bi zaostajala. A zaostajati je morala: mož je bil namreč svojo pot preizkušal že takrat, ko je bila ona še doma, ko je rodila možu otroke in še ni vedela, da bo postala možu tovariš v delu. Zanja je bila pot nova. Mož pa ni čakal; še preden bi se mogla navaditi poti, jo je obsodil. In sedaj bi jo rad odrinil. —

Toda žena se bo prebila. Kar je v njej zdravega in zato močnega, kar je v njej zakoreninjenega do dna, bo vzdržalo napor in odplavilo navlako, ki jo je nanesel vanjo ohlapni in surovi javni svetovni nazor naših dni. Zdravi del ženstva bo vrasel v svoje delo, bo cvel in rodil sad; vse drugo pa bo pod brezobzirnimi udarci življenja ovenelo — in naj ovene.

Žena bo ozdravela po svojem materinstvu. Vsaka žena, izobražena in polizobražena, nosi v sebi, zavedno ali nezavedno, tisto hrepenenje, ki ga je tako lepo pel Župančič:

»Kod hodiš, kodrolašček zlati moj?
 Oddaleč sem te ugledala nocoj,
 po mraku si mi blodil po dobravi,
 bilo je trnje med menoj, teboj,
 in kakor da v neskončni si daljavi,
 a vendar videla sem, da si pravi.
 In v meni vse te klicalo je: „Pridi!“«

To hrepenenje po materinstvu, po tistem poklicu, ki obsega svet vsega, kar živi telesno in duhovno, po tisti najgloblji težnji: razdati se — — — to hrepenenje bo uravnavesilo ženine sile in uravnalo ženino delo po svojem pravcu. Iz ljubezni bo vzrasla ženina vrednost in cena in — občutek, da je kulturni razvoj ne more pogrešati. Ta občutek pa, ta vroča in trda samozavest je psihološka podlaga vsakega uspeha.

E. Spranger je dejal: »Ljubezen je tudi oblika samozavesti, najbolj morda takrat, kadar je nesebična«.

In kakor da bi nadaljeval, piše Hofstätter: »In prav ta nesebični način ženskega poklicnega dela, materinstva v najširšem pomenu besede, je pravir njenih moči, njene vrednosti in njenega dostojanstva. Na temelju te na neki način v vsakem ženskem bitju latentne »poklicne zavesti« ima žena povečini višje notranje življenje kakor mož, ki dela mehanično.«

Materinstvo, telesno in duhovno, je porok za kvaliteto ženinega dela. Inteligentnost, vztrajnost, delavnost, odporost, čut za dolžnost in odgovornost, požrtvovalnost — vse ima lahko po naravi tudi mož. Žena, ki bi imela vse to, bi možu sličila, ne pa se od njega razlikovala. Rekli pa smo z Rousseaujem, da pri razliki med popolnostjo moža in žene ne gre za več ali manj, ampak za kaj in kako. Popolna žena ni kopija popolnega moža.

Materinstvo je tista pristno ženska — rekla bi odlika, ki je mož nima in ne more imeti. Kvaliteta ženinega dela bo šla v to smer in to je naravno: človek tam največ da, kjer je najbolj bogat, človek takrat najbolje dela, kadar dela s svojimi najvišjimi sposobnostmi in največjimi močmi.

in človek takrat najlepše ustvarja, kadar je najbolj preprost, najbolj pristen, najbolj svoj.

Materinstvo pa je ženino bogastvo, njena najvišja sposobnost in njena največja moč, njena naravna odlika.

V materinstvu, telesnem ali duhovnem, bo našla žena vse poklice.

Pri Hofstätterju beremo: »Za vse tiste ženske poklice, pri katerih pride materinstvo poedine žene na svoj račun, je žena kakor ustvarjena; tudi tedaj, če ji ostane telesno materinstvo nedosegljivo«. In še: »Paralela med materinstvom žene in duhovnostjo moža gre tako daleč, da se ti dve stvari na svoji najvišji stopnji skoraj prelivata druga v drugo«.

Očitek, da žena ni sposobna za kulturno delo, smo spravili med stare spomine. Vsak dobro razgledani razumnik ve, da je gruda preorana in je pomlad — renesansa ženske misli potegnila toplo preko zemlje.

Očitek pa, da žena ni našla svojega mesta, bi utegnil biti utemeljen.

Materinstvo, pravi Hofstätter, se na svoji najvišji stopnji preliva v mozevo duhovnost. To se pravi: ti dve kvaliteti se na vrhuncu človeške dejavnosti krijeta.

Tako je torej vsa kultura odprta ženi kakor možu in tako postane žensko delo za človeško kulturo prav tako važno kakor moško. S tem je ženi pot do vsakega javnega dela načelno odprta.

Načelno, pravim. Nihče se danes ne bo več smešil in vlačil na dan tiste trditve, ki je osmešila tudi ves ženski pokret: da med možem in ženo ni razlik in da je torej žena sposobna za vsako delo. To je absurd. Fiziološka razlika med obema spoloma je (v načelu!) prvi zid, ob katerega je treščila iluzija o enakem delu. Psihološka razlika pa drugi.

Načelno je torej ženi odprto vsako kulturno delo, praktično pa pač ne. Praktično ji je dostopno le tisto delo, ki si ga more ženska duševna in telesna moč podvreči. Vprašanje, ali naj žensko vržemo iz javnega in kulturnega življenja, bi bilo treba nekako takole prikrojiti: ali smo že poiskali v javnem in kulturnem življenju naloge, ki jih bo mogla najbolje izpolniti samo žena?

Upirati se vsakemu ženskemu kulturnemu delu, se pravi plavati proti toku. Predaleč smo že od brega.

Pustiti ženi, da se dokoplje do svojega delovnega območja, in potrpeti, če gre vse to počasi: to je modrost, ki bi utegnila »kulturni krizi« še najbolj koristiti.

Žena se bo dokopala tako daleč! Dejstvo, da v teh razmerah, v katerih faktično živi, njeno delo ni vredno več kakor 30% —, plačano pa da še toliko ni, jo bo že zresnilo. Sanje o »moški ceni« se bodo porazgubile in polagoma bo pričel prodirati skozi lupino vsakovrstne navlake, ki jo je naplavil vanjo surovi boj za kruh in svobodo — sijaj materinstva. Žena bo pričela to materinstvo gojiti in nič več je ne bo sram pred moško duhovnostjo. Razumeti se bo naučila, da ima tudi ona svoj višek, četudi — drugega kakor mož. Umaknila se bo s tujih tal na svoja in tam delala. —

Kako se bo ta preorientacija res izvršila, je stvar bodočnosti.

Za danes bi bilo že kar mnogo, če bi se mogli vsaj načelno razgledati in, četudi le intuitivno, zadeti težišče vprašanja.

A saj vsa znamenja kažejo, da se bo to zgodilo. Marsikdo je danes že uverjen, da bi utegnila rešitev vse težave ležati v tej smeri.

Otrok in knjiga.

I.

Vzbujati v mladini smisel za dobro knjigo, skrbeti za možnost, da otrok pride do prave knjige in dajati smernice za izbiro štiva, to so naloge, ki se jih morajo poleg šole zavedati tudi starši otrok in roditeljske organizacije.

Predstavljajmo si samo za trenutek nekaj, kar je v resnici prav za prav nemogoče: da bi na mah izginile vse knjige s površja sveta in da od vsega potiskanega papirja, ki ga je polno vsako veliko in majhno, javno in zasebno gospodarstvo in gospodinjstvo, ne bi preostal niti najmanjši košček! Že sama predstava tega stanja zadostuje, da nam pride velikanski pomen knjige in časopisa prav do zavesti. Današnjega življenja si ne bi mogli misliti, ako ne bi imeli tistega orodja, ki z njim — izvzemši gramofon in radio — fiksiramo človeške misli za vse čase in ki nam omogoča, da jih hkratu razširjamo čez vse prostore.

V bistvu orodja je, da je le sredstvo do smotra, da ni smoter samemu sebi. Orodje samo na sebi torej ni niti kaj dobrega niti kaj slabega, temveč dobiva svojo npravstveno vrednost šele od načina, kako ga porabljamo. Fino brušeno jekleno rezilo je lahko samo na sebi nedolžno, primerno ali neprimerno; v etično področje stopi šele tedaj, če se uporablja kot moralno orodje ali pa kot sredstvo za izdelovanje socialno koristnih in dragocenih dobrin. Knjiga kot orodje našega duha je najprej predmet intelektualnega vrednotenja: njena vsebina je lahko resnična ali pogrešna. Potem je knjiga lahko predmet koristnostnega vrednotenja: lahko je namreč v različni meri koristna ali škodljiva. Toda npravstveno dragocena, npravstveno indiferentna ali nemoralna lahko postane kaka knjiga samo v roki čitatelja, in sicer neodvisno od svoje vsebine. Kako medicinsko delo, ki se v njem obravnava na pr. kak seksualni problem, je lahko s stališča znanosti docela ali vsaj deloma pravilno ali pogrešno. Neodvisno od

svoje resničnostne vsebine pa je lahko največje нравstvene vrednosti na pr. za mladega zdravnika, ki čuti, da ga njegova vsebina vzpodbuja k novim znanstvenim naporom; lahko pa tudi povzroči največjo нравstveno škodo na pr. pri dekadentu ali propalici, ki ga vzpodbuja, da na svoji osebi doživlja v tem delu opisane perversnosti.

»Kakor se iz jekla lahko izdelujejo topovi in plugi in kakor se iz žita lahko pripravljata moka in žganje, tako lahko zraste iz duhovnih vrednot, ki jih vsebujejo knjige, socialna in osebna dobrina, pa tudi socialno in osebno zlo, socialni ali osebni strup. Kar iz tega nastane, zavisi mnogo manj od teh duhovnih dobrin, kakor pa od načina, kako si človeški duh vsebino kake knjige prisvaja«. (L. Scheuch, Die Stellung des Buches in der Arbeitsschule.)

Zato imajo prav tisti, ki pripisujejo tiskarskim proizvodom narodnovzgojno vrednost, češ, ker človeka plemenitijo, prav pa imajo tudi oni, ki dolžijo knjigo in časopis, da zastrupljata ljudstvo.

Razločevati dobre od slabih knjig, нравstvene od ne-nравstvenih in sicer razločevati neglede na njih morebitni učinek na kakega posameznega človeka, temveč na kako karakterološki ne bliže označljivo skupino ljudi, je zelo težavna, skoraj da nerazrešljiva naloga.

Prav za prav poznamo samo eno pot, da zaščitimo mladino pred slabimi knjigami, in to je hkratu tista pot, po kateri je treba otroka voditi, da izčrpava vse one vrednote, ki jih vsebujejo dobre knjige, in ta pot se imenuje: *vzbujanje smisla za dobro knjigo*. Po raznih ovinkih in po premaganju mnogih zaprek se odrasli človek često dokoplje do tiste pametne usmerjenosti do knjige, ki ga ščiti pred nevarnostmi, ki se skrivajo v štivu. Naloga vzgoje, predvsem šolske vzgoje je tudi tukaj, da te zadeve ne prepušča golemu slučaju, ampak da se tudi tukaj ravna po dobro premišljenemu načrtu in da vsak nepreračunljiv razvoj nadomesti z zavednim vodstvom. Zlasti je naloga novodobne delovne šole, da vzgaja otroke v tem pravcu, da bodo cenili in vzljubili dobro knjigo in da bodo znali njene vrednote tudi samostojno izčrpavati.

Katere naloge pripadajo na tem ožjem področju delovni šoli, ki hoče vzgajati otroka tako, da samostojno uporablja svoje sile — torej po načelu »od samodelavnosti do samostojnosti«, spuščati se v to vprašanje, nimamo tukaj namena.

Dotakniti pa se moramo tega vprašanja vsaj toliko, kolikor je v zvezi z našim predmetom.

Knjiga se pojavi prvič v življenju otroka kot začelnica. To je knjiga, iz katere se otrok najprej vadi v večini čitanja, potem se izpolnjuje v tej večini ob šolski čitanji in ob njej kakor tudi ob drugih knjigah se potem seznanjajo s književnostjo svojega naroda.

Danes se vrši prvi pouk v čitanju na docela novi podlagi. Starše, ki imajo otroka v elementarnem razredu, utegne to zanimati, utegne pa ta reforma zanimati tudi druge, saj nam kaže, da je z novim postopkom mogoče že v malem otroku vzbuditi veselje do čitanja.

Stare začetnice so bile osnovane po načelu: najprej je treba otroka naučiti mehanično čitati, potem šele sledi čitanje smiselnih snovi: povestic, pesmic itd. Zato je bila v njih snov za čitanje razvrščena po čitalnih težkočah in spretnost v čitanju se je vežbala na besednih vrstah: in, mi, ne, vi, ve in enakih, seveda tudi težjih besedah, v katerih so se kopičili soglasniki. Med temi besedami ni bilo kajpa prav nobene notranje ali miselne zveze. V nemščini so imenovali take besede »Wörtersalat« in to po vsej pravici. Vežbala se je najprej samo artikulacija, torej fiziološka stran čitanja. Otrokom, ki so se po takih začetnicah učili čitati, je nedostajalo od vsega početka onega za smiselno čitanje tako potrebnega osnovnega doživljanja: da je namreč čitanje vzbujanje misli. Z zadoščenjem lahko tukaj izjavimo, da te vrste začetnice danes povsod izumirajo. Novejše začetnice prinašajo takoj smiselno snov za čitanje, stavke in kratke povestice, ki so med seboj v notranji zvezi, da ob njih otrok takoj lahko doživlja ne samo glasovno oblikovanje tiskanega ali pisanega besedila, ampak obenem tudi tiste misli, ki so izražene v tem besedilu. Otrok torej ne čita le mehanično, ampak tudi že misleč.

Temu se najbolj približuje tista elementarna metoda, ki izhaja pri čitanju od velikih tiskanih črk ali od velike

antikve. Nekateri starši, ki to prvič vidijo, majejo z glavo, češ nekdanj smo se učili najprej malih črk, danes pa pričenjajo kar z velikimi. Svet je pač že docela narobe! Pri nas zastopa to metodo bogato ilustrirana Fleretova »Moja prva knjiga«, ki je že uvedena v mnogih elementarnih razredih. Ta metoda omogoča, da se goji čitanje že od vsega početka kot miselno izražanje, kajti ona pospešuje s tem, da težkoče pri prvem čitanju izolira od težkoč, ki jih povzroča prvo pisanje, spoznavanje in vezanje črk v taki meri, da otroci že v prvih šolskih tednih lahko pisмено fiksirajo in čitajo miselne vsebine iz celotnega šolskega pouka. Zato lahko rečemo, da imamo v tej novi metodi, ne glede na druge prednosti, ki nas tukaj dalje ne zanimajo, metodo za elementarno čitanje, ki prav posebno ustreza našemu načelu samodelavnosti, ker že na elementarni učni stopnji pospešuje duhovno doživljanje štiva. Iz tega pa je tudi razvidno, kako si danes šola prizadeva, da že v malem otroku vzbudi veselje do čitanja in smisel za knjigo. Srečen je tisti otrok, ki je deležen takega pouka pri prvem čitanju, od njega pa se tudi lahko pričakuje, da mu bo kdaj pozneje spretnost čitanja res služila kot sredstvo za samozobrazbo. Negativna kritika te nove elementarne bralne metode torej ni upravičena, pač pa je treba iz tukaj navedenih in še drugih razlogov razširiti to metodo po vseh naših elementarnih razredih.

Samo po sebi je umevno, da uporablja današnja šola tudi na višjih stopnjah druge metode, da vzbuja v mladini veselje do čitanja in smisel za dobro knjigo.

Njena glavna skrb je namreč, da vodi učence tako, da so pri čitanju čim bolj aktivni, da sami prodirajo do vsebine štiva, medtem ko je stara šola pri obravnavi šolskih beril otroke venomer imela na povodcu skrbno pripravljenih vprašanj, tako da jim je sproti spravljala s pota vse težkoče, ki so se pojavljale pri čitanju. Tako učenci niso nikoli prišli do tistih prijetnih občutkov, ki so spremljevalci in pogoj vsake aktivnosti in vsakega uspeha. Po drugi strani pa s svojim suhoparnim, dolgočasnim, nezanimivim štivom v šolskih čitankah ni mogla v učencih zbuditi pravega veselja do čitanja.

To je bil mnogokrat tudi vzrok, da so nekateri otroci čitanje sploh občutili kot tako neprijeten posel, da izven šole sploh niso nič čitali, ali pa so si iskali duševnega razvedrila v slabem štivu ali literarnem šundu, da po eni strani s tem zadostijo svojemu nagnjenju do senzacij in da si po drugi prihranijo vsak duševni napor. Tega so seveda — kakor rečeno — v veliki meri krive tudi naše šolske čitanke. Ako te čitanke med seboj primerjamo, vidimo, da sklepajo kompromise, da izmenjavajo svoje snovi, da so si končno podobne kakor jajce jajcu. Ni čuda, da se s takim štivom ne more v otroku vzbuditi veselje do čitanja.

Ako hočemo otroke pripravljati za ono čitanje, ki ga zahteva življenje, mora pouk v čitanju približno posnemati pogoje onega čitanja. Čitamo zato, da zvmemo nekaj, česar še nismo vedeli. O tem, kar smo čitali, navadno razmišljamo in skušamo dognati, kako o tej stvari sodijo drugi. Ko tako razmišljamo in debatiramo o tem, kar smo čitali, si skušamo napraviti lastno sodbo o predelanem štivu, kar se nam lahko posreči le tedaj, ako je štivo po svoji vsebini in obliki adekvatno naši duševni zrelosti. — Po tej poti, ki jo kaže življenje, je treba tudi hoditi, ko uvajamo v čitanje otroka. Treba je torej, da nudimo otrokom najprej nekaj takega štiva, ki vzbuja njih radovednost in znatiželjnost. To se lahko doseže z običajno šolsko čitanko le v prav skromni meri, zlasti če se porablja več let. Mnogo laže bi se to dalo doseči, ako bi se poleg čitanke ali še boljše namesto nje porabljali kot »r a z r e d n o š t i v o« posebni spisi, ki naj bi stopali vsakokrat na novo v središče otroškega zanimanja in ki bi lahko služili izpolnitvi in poglobitvi vseh učnih panog v smislu delovne šole, pa tudi kot najidealnejše sredstvo za resnično duševno delo. S takimi v sebi zaključenimi posameznimi spisi z leposlovno in poučno vsebino oz. z literarnim in znanstvenim značajem bi se mladina najlaže pridobila tudi za čitanje dobrih knjig izven šole, po tej poti bi se najhitreje seznanila z našimi najboljšimi pesniki in pisatelji ter se usposobila za estetsko uživanje naše nacionalne književnosti. Kakor čebelice, ki si po pisanih travnikih same iščejo slaščice, tako bi tudi naša mladina sama lahko našla pot v prosto deželo literarne samodelavnosti in samostojnosti.

Kdor pomisli, kako dragocene človeške vrednote so zapopadene v pravi poeziji, mora biti za to, da se v naši mladini pomnoži veselje do čitanja. Ni se nam treba bati, da bo čitanje odvrčalo mladino od življenja, pričakovati smemo temveč, da bo načitana mladina postala bolj kritično usmerjena do življenja in da bo življenje samo s tem mnogo pridobilo. Ne pozabimo, da se pač mnogo tiska, ali od tega se bore malo čita; vsaj za dobro štivo velja to. Kako brezpomembno majhna je pri nas naklada najboljših knjig in kaj pomeni celo nekaj tisoč izvodov pri milijonskem in večmilijonskem narodu?

V drugih državah: v Avstriji, na Češkoslovaškem in v Nemčiji je vprašanje »razrednega štiva« v prej označenem smislu že davno rešeno. V Nemčiji so se kot dopolnilno štivo k šolski čitanki prav dobro obnesle tako zване čitalne pole (Lesebogen), ki so zelo poceni in so zato tudi zelo razširjene. Te čitalne pole uspešno dopolnjujejo v mnogo tisoč nemških šolah leposlovni in tudi stvarni del čitanke. V Avstriji izdajajo za otroke od 6. do 14. leta posebne spise z leposlovno in stvarno vsebino, ki se prav tako porabljajo kot štivo za šolo in dom. Posamezni spisi se zbirajo v snopiče, ki se potem lahko porabljajo na posameznih učnih stopnjah namesto čitanke. Na Češkoslovaškem izhaja poseben časopis za šolsko mladino, ki je neizčrpna zbirka aktualnih snovi za vse učne predmete, torej popolnoma v službi šole in življenja. Pri nas si učiteljstvo pomaga s tem, da porablja poleg šolskih čitank razne mladinske liste v revialni obliki, ki pa gojijo v pretežni meri leposlovje in zaradi tega le deloma ustrezajo potrebam šole kot dopolnilno štivo za poglobitev pouka.

Tudi šolarska knjižnica služi lahko temu namenu, zlasti tedaj, če razpolaga z večjim številom enakih knjig, tako da kaka skupina učencev lahko čita doma isto snov, o tem štivu v šoli poroča in tako lahko zbudi zanimanje tistih učencev, ki še knjige niso čitali.

Snov za čitanje si išče otrok v šolarski ali kaki drugi knjižnici ali pa začne čitati lastne knjige takrat, ko preide k prostemu čitanju. V prostem čitanju vidimo prehod od šolskega čitanja, ki se vrši v glavnem pod učiteljevim

vodstvom, do proste izbere štiva, ki nanjo šola več ne vpliva neposredno. Prav na tem prehodnem področju pa se mora pokazati, ali ima šola toliko moči, da lahko tudi tukaj blagodejno vpliva na čitatelja. Zato si mora vzgojitelj prizadevati, da si tudi tukaj, kjer ne more neposredno ukazovati in prepovedovati, zagotovi svoj vpliv, da tako rekoč zgradi most med poukom in domačim štivom. Zato mora imeti dober pregled čez mladinske spise, zlasti pa mora dobro poznati knjižnico lastne šole, da lahko priporoča učencem tiste knjige, ki podpirajo in poživljajo pouk.

II.

Kar se tiče izbora mladinskih spisov, se hočemo tukaj omejiti le na kratko navedbo najvažnejših smernic, ki jih mora poznati ne samo šola, ampak tudi dom.

V Nemčiji imajo posebne odbore za mladinsko slovstvo, zlasti v Hamburgu, ki so svoj čas kritiko mladinskih spisov poglobili in za to določili nove vidike. V tem pogledu si je pridobil največ zaslug nemški mladinski pisatelj Wolgast s svojo važno knjigo »Das Elend unserer Jugendliteratur.«

Hamburška reforma je zahtevala troje:

- 1) Mladino je treba vzgajati tako, da bo sposobna za estetsko uživanje.
- 2) Mladinska knjiga v pesniški obliki mora biti umetnina.
- 3) Specifična mladinska knjiga nima pravice do eksistence.

Kot posebne zasluge omenjenega hamburškega pokreta je treba priznati sledeče:

- 1) Da je ta pokret sprožil v širokih krogih zanimanje za veliki pomen mladinskih spisov.
- 2) Da je dosegel, da so se mladinski spisi začeli presojati strožje in z nekega višjega gledišča.
- 3) Hamburžani so zahtevali za izbiro mladinskega štiva umetnostno merilo, mladinske spise brez umetnostne vrednosti so sploh odklanjali in skušali zatreti.

Tako je postal sčasoma umetnostni princip edino in najvažnejše merilo za presojanje mladinskih spisov. Umetnosti so pripisovali največjo vzgojno moč in veljavo.

Naše stališče do mladinske književnosti je danes precej drugačno. Umetnostna vzgoja je le del celokupne vzgoje. Zato se nam zdi enostranski, da so hamburški reformatorji obravnavali vprašanje mladinskih spisov zgolj z umetnostnega stališča, ko pa nam je brez dvoma treba imeti ne samo umetniško, ampak celotno mladinsko vzgojo pred očmi. Zato se mora literarni oceni pridružiti tudi pedagoška ocena. Omenjeno enostranost si pač moramo tolmačiti kot reakcijo proti nekdanjemu naziranju in prejšnji kritiki, ki je umetnostni vidik popolnoma ignorirala in pazila samo na to, ali je imela mladinska knjiga kako poučno ali didaktično ozadje in moralno tendenco, ki je torej iskala vrednost kake mladinske knjige izključno ali vsaj v pretežni meri v njeni dobri tendenci.

Opozarjati mladino samo na umetniški oblikovano snov, to bi pomenilo, navajati mladino na enostransko plat življenja. Celotno vzgajanje po svojem bistvu je širši pojem kakor sama umetnostna vzgoja, razen tega pa tudi ne smemo mladega človeka odtujevati od plasti celokupnega zunanjega življenja, temveč je v njegovem interesu celo obratno: vzbujati moramo v otroku zanimanje in smisel za vse ono, kar tvori z eno besedo naše življenje, ljudski razvoj in napredek.

Naše stališče glede izbora mladinskih spisov je torej sledeče:

1) Mladinsko štivo je treba presojati v okviru celotne mladinske vzgoje.

2) Mladinski spis mora biti prvovrstna umetnina, ustrezati mora po vsebini in umetnostni obliki otrokovi razvojni stopnji in v največji meri mora obogatiti njegovo duševnost, da se s tem podpre in tako po možnosti doseže glavni smoter vzgoje, to je izobrazba npravstvenih značajev in polnovrednih osebnosti.

3) Mladinske spise, pri katerih kakršnakoli vsiljiva tendenca umetnostno vrednost spisa utesnjuje, brezpogojno

odklanjamo. Neglede na to pa dajemo mi prednost mladinskim spisom, ki vzgajajo našo mladino v jugoslovanskem duhu, ki krepijo v njej domovinski čut in ki jo uče ljubiti našo sveto slovensko zemljo.

Za pravilno izbiro mladinskega štiva pa je tudi važno, da smo si na jasnem, kaj je bistvo kake literarne umetnine.

Na to vprašanje odgovarja priznani esteti in kritik Sunderman v reviji »Jugendchriften-Warte« takole:

1. **Zaključeno dejanje.** Ena oseba ali tudi več oseb tvori njegovo osrednjo točko, h kateri se stekajo vse niti v povesti. Vsako prazno besedičenje kazi kraljevsko stavbo.

2. **Značaji.** Biti morajo psihološko resnični, ostro ograničeni in jasno orisani, potem pa tudi izdelani z vso doslednostjo.

3. **Vsebina.** Le-ta bodi sicer otroška, a ne otročja. Otroškosti naj se pridruži moškost, ki naj otroka povede v nov svet, v katerem se pojavljajo nova vprašanja, ki zahtevajo od otroka novih duševnih naporov, da jih razreši. (Torej ni treba, da se v kakem mladinskem spisu razrešijo vedno vsi problemi, naj ostane kako vprašanje za otroka odprto; novi problemi mičejo.)

4. **Mladinska knjiga bodi prosta vsake tendence,** ki zastira otroku lastni prosti pogled. Tendenciozne laži so potvorbe sveta in zgodovine.

5. **Jezik** bodi domač, lahek, otroško preprost, a vendar poetično nazoren in sočen. Suha in slaba krma ne budi življenja. Sveža studenčnica okreпча človeka.

Posebno važno je vprašanje otroškosti kake mladinske knjige. Ali ima kak mladinski spis vzgojno, literarno ali znanstveno vrednost, o tem lahko sodijo odrasli, dasi njihova sodba ne bo vedno soglasna. Toda ali kaka mladinska knjiga tudi v otroku lahko vzbudi primerno zanimanje, o tem nas končnoveljavno lahko pouči samo izkušnja. Niso redki slučajji, da otrok, tudi nepokvarjen, naravnost odkloni kako štivo, ki ga odrasli smatramo za prav posebno primerno in zanimivo.

Dejstvo je namreč, da vodijo otroka drugi estetski zakoni kakor nas odrasle. Otrok ima drugačen občutek za lepoto in jo tudi išče na drugih krajih nego mi. In zakaj tudi ne? Otrok govori drugače, misli drugače, producira drugače nego odrasli človek. Zato je pač docela naravno, da tudi drugače čuti. Dajmo na pr. otrokom kakega razreda brez vsake nadaljnje pripombe za nalogo, naj narišejo »lepo« hišo ali božično drevo ali sv. Miklavža in čudili se bomo, na kak za nas odrasle nenavaden in nesluten način se dokumentira smisel otroka za dekoracijo.

Če nam taki in enaki poizkusi dokazujejo, da je otroški čut za lepoto drugačen, nego pri nas, ne more in ne sme to dejstvo biti brez vpliva na mladinsko knjigo. Zato ni samo naša naloga, v vsakem posameznem primeru ugotoviti, ali je kaka mladinska knjiga duševni zrelosti otroka primerna, ampak tudi, ali in v kateri meri vzbuja in poživlja njegov estetski čut.

O vrednosti mladinske knjige bi prav za prav najbolje lahko sodil otrok sam, če bi le znal svojo sodbo jasno in precizno formulirati ali utemeljevati. Ali ne delamo navsezadnje računa brez krčmarja, če se naše kritično delo omejuje na to, da izbiramo mladinske knjige dostikrat v smislu odraslih, namreč literarno izobraženih odraslih?

Če mislimo na znane, otrokom tako priljubljene indijanerce, katerih pestra obilica dejanj in raznih dogodkov gotovo ustreza neki dejanski potrebi — četudi na napačen način, je skoraj dvomljivo, da bi mogle kake visoko stoječe umetnine, katerih glavna vrednost leži po mnenju nas odraslih v vsebinskem nastroju, najti pot do srca kakega 12—14 letnega dečka

Znano je, da so se že ponovno in sistematično delali poizkusi, da bi se dognalo, kako ta ali ona knjiga učinkuje na otroka; tako namreč, da se je več izvodov kake knjige v poizkusne namene razdelilo med učence in učenke z različno nadarjenostjo in z različnimi nagnjenji, ki so potem o knjigi smeli pismeno poročati, kar so hoteli. Rezultati takih poizkusov so zelo zanimivi in poučni.

Vsekakor bi se moralo doseči vsaj toliko, da bi se učenci višje stopnje, seveda z uspešnejšimi metodami nego do sedaj,

usposobili, da bi znali kako literarno dragoceno, svoji starosti in svojemu doumevanju primerno knjigo razločevati od knjige, ki je literarno brez vrednosti, in da bi izven šole in po dovršeni šolski obveznosti gojili umetnost čitanja kot sredstvo za samoizobrazbo.

III.

Pravi smoter čitanja je, da tisti kos življenja, ki ga je pesnik ali pisatelj v svojem delu izoblikoval in v mrtvih črkah pričaral pred naše duhovno oko, v otroški duši zopet oživi. Le tedaj, če otrok pisatelju lahko sledi tja, kamor ga on v duhu pelje, postane to, kar je otrok čital, njegova resnična in duševna last.

To pa se lahko doseže samo z načrtno vzgojo k mislečemu čitanju. Zato je treba pri vsem, kar otrok čita, polagati važnost na to, da za vsako besedo vidi pojem, ki ga hoče beseda izraziti. Ali pri vsej temeljitosti, ki ga zahteva čitanje, se otrok ne sme izgubljati v malenkostih, temveč mora gledati na pesniško umetnino kot celoto.

Dejali smo že, da mora biti štivo, ki naj bo dostopno otroku, od vsega početka polnovredno po vsebini in obliki. Okus mladega človeka se mora tako razvaditi, da se v njem razvije siguren čut za dobro štivo, tako da sam odklanja šund, puste rokovnjaške povesti in knjige s plehko vsebino.¹ Otrokom naše dobe pa smo tudi še v posebni meri dolžni, da jim poleg pristnega, od umetniške roke oblikovanega sveta poezije pokažemo tudi realno življenje v pravi luči, po vsej njegovi sili in lepoti, in čim zrelejši postajajo otroci, tudi po njegovi resni strani in po vsej njegovi teži; da pa jih obvarujemo pred spačenimi, izmaličenimi slikami iz življenja, ki mehkužijo, ki napolnjujejo otroško dušo z neutешljivim hrepenenjem po bogastvu in pustolovščinah, po nejasnih, voljo morečih čuvstvih.

Če je otrokom na razpolago skrbno odbrana knjižnica, bomo kmalu z veseljem opazili, da nočejo o manjvrednih

¹ To je pač lep ideal, ki pa se mu bo v istini najbrž težje sto-percentno približati. — Op. ur.

knjigah nič več slišati. Dobro je, če se učiteljstvo na razrednih roditeljskih sestankih sporazume s starši otrok glede štiva, ki je za otroke priporočljivo, in da se staršem zlasti pred božičem dajejo nasveti pri izbiri knjig. Nekateri starši smatrajo celo za svojo dolžnost, da vsako knjigo prej sami prečitajo, preden jo dajo v roke otrokom.

Naše šolske čitanke, o katerih smo že dejali, da so prinašale večinoma suhoparne snovi v suhoparni obliki, snovi, ki so bile dostikrat izven otroškega in interesnega kroga, so hotele dolgo časa za vsako ceno le poučevati. Tudi danes je večinoma še tako. Ako hočemo v otrocih vzbuditi veselje do čitanja, jim moramo dati v roko takega štiva, ki je po vsebini in obliki mikavno in ki ustreza njihovi duševni zrelosti. Tako si žele šolski otroci v prvih letih snovi iz svojega otroškega sveta in bajk. Basni v tej starosti še ne čitajo radi. Pozneje pridejo na vrsto pravljice in tesni domači svet se pred njimi polagoma razširja. Ožja in širša domovina stopata v njihovo duševno obzorje in nazaj v pretekle čase gre njihova pot. Kakor se polagoma vzbuja v otroku čut dolžnosti, prodirajoč v njegovo brezskrbno življenje, kakor se resnost in včasih tudi žalost pogosto mešata z veseljem in radostjo prve mladosti, tako naj tudi štivo, ki je namenjeno višjim stopnjam, izpodbuja mladino k resnemu razmišljanju, ne da bi hotelo s tem pregnati veselost iz otroških src. Po izrednih dogodkih, po junaštvu, boju in po tujini hrepeni mladina po 12. letu v posebni meri. To je treba upoštevati, če ji damo kako knjigo. Vendar tudi tedaj ne smemo pozabiti, koliko čara vsebuje in koliko lepega in mikavnega nudi otroku sedanjost. Ako otrok ne more iz lastne moči kakega štiva doumeti, nam to dokazuje, da smo mu tisto štivo prezgodaj dali v roke.

Kdor hoče pisati za mladino, se mora potruditi, da upodobi kos sveta s stališča otrokovega. To se bo seve najbolj posrečilo onemu, ki mnogo občuje z otroki in jih resno študira. Le vedno se obnavljajoči, najintimnejši stiki z otroškim svetom nam omogočijo, da gledamo vse z očmi otroka in da čutimo z njegovim srcem.

Nemški pesnik Storm, ki je spisal čudovito lepo mladinsko povest »Pole Poppenspäler«, je zapisal v zagovoru

k tej povesti besede: »Wenn du für die Jugend schreiben willst, so darfst du nicht für die Jugend schreiben.« — »Če hočeš pisati za mladino, ne smeš pisati za mladino.« Vsakdo čuti, da je v teh besedah paradoks! Naš mladinski pisatelj Gustav Šilih pravi v neki svoji kritiki, da so novejša dognanja pokazala, da to načelo ni izvedljivo niti teoretski niti praktično, ker je pač možno, da se pisatelj močno poglobi v otroško duševnost in spiše mladinsko delo, ki je umetnina«. — »Čim bolj je podeljena mladinskemu pisatelju zmožnost umevanja otroške duševnosti, kolikor globlje lahko črpa iz zakladnice svojih lastnih otroških spominov, toliko bolj ga otrok razume in vzljubi, posebno, ako zna deco tudi dobro opazovati v njenem dejanju in nehanju.«

Splošno je znano, kako močno vpliva štivo na ves duhovni in duševni razvoj človeka. Saj lahko sami na sebi sto- in stokrat opazujemo, da nas kako štivo globoko prevzame, da lahko docela izpremeni vse naše mišljenje, čuvstvovanje in hotenje, da stara načela zrahlja ali celo zruši in na njih mesto postavi nova, skratka, da lahko v vsakem oziru globoko na nas učinkuje. In v koliko večji meri se kaže to pri mladini, katere miselnost je leta in leta kakor mehki vosek, ki voljno vsakemu še tako lahkemu vnanjemu pritisku popusti, neglede na to, ali se to vrši v dobrem ali slabem smislu.

Pedagoški krogi pa tudi drugi ljudje prihajajo vedno bolj do spoznanja, kako ogromna je škoda, ki jo literarni šund povzroča mladini in odraslim. Bolj nego slabi romani odraslim pa vsekakor škoduje literarni šund naši mladini. Zloglasne indijanerice, detektivske, rokonjaške in druge razburljive povesti, ki jih mladina strastno prebira in slastno požira, se obračajo do onih v mladini čisto se pojavljajočih nagnjenj za pustolovščine, do onega gona, ki je usmerjen na senzacije, na čudežna, na nasilna dejanja in celo na grozodejstva. Take vrste štivo stopnjuje ta atavistična nagnjenja, razpalja otroško domišljijo, pričara pred otroka izmaličene slike resničnega življenja in tira neizkušeno mladino ne samo v pustolovščine, ampak jo zavaja tudi k neposlušnosti, sirovosti in celo k zločinom. Dnevno časopisje poroča često o takih posledicah slabega štiva. Temu

se še pridruži nebrzdana strast do čitanja in lahkomišlno zapravljanje denarja. Zato bi bilo hvalevredno, če bi pedagoške kroge tudi starši podpirali v boju zoper literarni šund, ki se je razpasel zlasti med vojno, praznuje pa tudi še danes na tihem svoje orgije.

Kako bi se dalo temu odpomoči, da se naša mladina ne bi udajala pustolovskemu in sploh slabemu štivu? Predvsem bi bilo treba, da se nagnjenja dečkov napeljejo v pravilno smer. Po vojni vedno pogosteje odmeva klic: nazaj k prirodi! Današnja mladina je vse bolj dovzetna za turizmo, gozdovništvo ali skavtizem, ki se bori za vse dobro in lepo, in za razne sporte. To so stvari, ki nagnjenju do pustolovščin v vsakem slučaju zadoščajo ter hkratu zadovoljujejo otroški gon po udejstvovanju na način, ki je v najvišji meri izobrazujoč, seveda samo tedaj, če se te stvari ne pretiravajo, ampak goje v pravih mejah. Deček, ki vse to lahko doživlja, ne utegne in se mu tudi ne ljubi čepeti v sobi in čitati pustolovske povesti, ki nimajo v sebi niti trohice resničnega življenja.

V današnjem, socialno in gospodarsko tako razburkanem času je vprašanje mladinskega skrbstva eno izmed najbolj perečih vprašanj. Gotovo je del tega skrbstva tudi v tem, da vzbujamo v mladini smisel za dobro knjigo in da jo s tem odvrčamo od slabe in pohujšljive literature. Zato je treba na celi črti napovedati boj literarnemu šundu.² Proti tej nevarnosti, ki ograža našo mladino, pa se lahko borimo še z drugih strani, torej ne samo tako, da ji kažemo pot v prirodo.

Prvič tako, da prodájo takih proizvodov zatiramo in da jih skušamo nadomestiti z dobrim in zanimivim štivom, pa v lični zunanji opremi, na pr. z barvastimi naslovnimi slikami in s sličnimi zunanjimi sredstvi, ki mladino mičejo in privlačujejo. Tako štivo je glavno orožje v boju zoper literarni šund in najboljše sredstvo, da se mladina obvaruje pogubnega vpliva slabega štiva in da se hkratu zadosti tistemu gonu in tisti potrebi, ki mladino sili k čitanju.

² Bati se je samo, da se šund te bojne napovedi ne bo kdovekaj ustrašil — ker ima premočnih zaveznikov. — Op. ur.

Druga pot je ta, da skušamo na mladega človeka vplivati tako rekoč od znotraj. Otroku ne smemo dobrega štiva vsiljevati, ampak vzgajati ga je treba tako, da slabo štivo s a m odklanja. Saj vendar nikomur ne prihaja na um, da bi pil umazano, prestano vodo, če ima pred seboj hladno, čisto studenčnico. Otrokov okus mora postati tako fin, da mu slabo štivo sploh ne bo teknilo, da bo ga kot plehko stvar odklanjal in rajši segal po boljši duševni hrani.

Kajpada bi potem bilo potrebno, da že zgodaj začnemo otroke načrtno navajati k čitanju in spoznavanju dobrih spisov. Poleg šole bi tu lahko sodelovale razne mladinske organizacije, uspešno pa bi tako načrtno vzgojo k čitanju lahko podpiralo tudi naše mladinsko časopisje.

In s kakšnimi sredstvi bi tu lahko sodelovala naša osnovna, oz. narodna šola? Šola naj bi seveda nudila — in to mora biti n a č e l o — le dobro, izbrano, prvovrstno in dragoceno štivo, pouk sam pa mora biti estetski usmerjen, ne morebiti zato, kakor da bi s takim poukom hoteli vzgajati pesnike in pisatelje — kdor čuti v sebi pesniško žilo, mora prepustiti strogi kritiki javnosti in sveta, ali naj pesnikuje — marveč ljudi, ki bodo prežeti z estetskimi čuvstvi, ki bodo pri čitanju pesniških umetnin duševno aktivni, ki bodo pri tem duševno uživali in se udajali čistemu veselju. In kdor nekaj pravih umetnin, najsi bodo to slike ali poezija, do-dobra spozna in resnično vzljubi, temu se potem kič in šund sama upirata. In s tem bi bil tudi smoter vse naše borbe proti literarnemu šundu v glavnem dosežen.

Tukaj ne moremo podrobno razpravljati o načinu estetski usmerjenega pouka materinščine. Omejujemo se le na ponovno ugotovitev, da običajna šolska čitanka, ki mora biti nekakšna »dekla za vse«, ne nudi dovolj štiva, ki bi bilo za deco primerno.

A k temu se pridruži še nekaj. Če se vprašamo, zakaj mladina tako rada poseča kino in zakaj tako rada kupuje literarni šund, si moramo odgovoriti: zato, ker je tu d e j a n j e in sicer mnogo dejanja. Prav za prav se tu neprestano nekaj dogaja.

Dejanje, življenje, to pa je ono, česar si žele naši otroci. Zakaj jim tega ne nudi v zadostni meri mladinska knjiga?

Saj ni potem nič čudnega, če se mladina po izstopu iz šole skoraj izključno udaja užitku slabih detektivskih romanov in slične šare, ki jo vodi v fantastični svet z nenaravno lepoto, da se ji potem resnično življenje, ki jo obdaja, zdi še bolj žalostno in pusto. Nič ni v tem fantastičnem svetu resničnega, vse je le prazno sanjarjenje, združeno s površnostjo. Zato je tudi umljivo, da žive taki čitatelji v nekem svetu, ki je poln varljivih upov, ki se ne morejo nikdar uresničiti.

Dogodek, dejanje je vseмогоčni utrip sveta, za dogodke, za dejanja se zanimajo vsi. To je poteza, ki je lastna vsakemu človeku, najsi bo velik ali majhen. Zakaj bi se torej ne okoriščali s to potezo širokih množic naroda! In te množice je pač treba pred vsem upoštevati! Zakaj se za mladino ne izbira predvsem štivo, v katerem utripa življenje, v katerem je dejanje?

Novejša psihologija nas uči (tu se nam je treba samo spomniti *Lesinga* v *gola* *Lao* *okona*), da namesto golega opisa kakega stanja ali namesto kakega suhoparnega popisa mnogo bolj ustreza živa oblika potovanja ali poteka kakega procesa. Ali da to izrazimo konkretno: otroka ne zanima na pr. opeka, lonec, kruh v izdelanem stanju, ampak njega zanima, kako so te stvari nastale, zanima ga samo film, tekoči trak, le to je otroško, ker se v tem očituje dejanje. Le živo življenje vzbuja tista čustva, ono pozornost in apersepcijo, ki je pogoj uspešnemu pouku. V tem smislu sta pisala nemška pisatelja *Scharrelmann* in *Gansberg* za mladino in tudi marsikaj, kar so spisali vsakemu izobražencu znani možje: *Brehm*, *Nansen*, *Sven Hedin*, je oblikovano v tem slogu. Naš *Erjavec* je tu in tam dobro pogodil to obliko. Temu se sedaj približuje neka nova smer v otroški književnosti, ki jo zastopa nemški mladinski pisatelj *Erik Kästner*. Prav za prav je to realistična mladinska literatura, ki je privedla tudi naše hrvatske mladinske ideologe do tega, da so se v svojih revijah o tej smeri široko razpisali ter prevedli celo že dve Kästnerjevi mladinski knjigi v srbohrvaščino.

Če prelistamo leposlovni del katerekoli šolske čitanke, ki se porablja v naših šolah, najdemo tu v pretežni meri

zastopano lirično poezijo. Dasi priznavamo, da so to večinoma skrbno izbrani biseri slovenske lirike, toda kaj naj počne šola in deca z obilico takih umetnin? Tu in tam jim je sicer dobrodošla kaka pesemca ob primerni uri, če so za to dani pogoji... Temu nasproti pa stoji balada precej ob strani. In prav ta drama v miniaturni bi bila ono, kar našo mladino najbolj miče. Zakaj v baladi je dejanje. Lirično pesnitev lahko uživamo le tedaj, če nam je življenje že naklonilo slična čuvstva in nastrojenja, tako da pesnitev lahko učinkuje reproduktivno. Našim 10—14 letnim otrokom pa še večinoma nedostaje globokih doživetij. Če je otrok kaj sličnega doživel — izjeme so gotovo — tem bolje. Ali pri večjem delu naše mladine je prvo bolj verjetno.

Temu nasprotno pa je v otroku lahko ustvariti razpoloženje za balado, tudi ni težko iz nje napraviti doživetja ter jo prikazati v vsej njeni lepoti. S tem pa smo že zopet izpodnesli tla literarno manj vrednemu štivu.

Ali odkod vzeti snov? Kar je take snovi v naših čitankah, to nikakor ne zadostuje. Treba bi bilo, da bi se priredile posebne zbirke najlepših slovenskih balad za mladino v obliki ličnih zvezkov za razredno in domače štivo. Snovi bi bilo dovolj in primerna izbira bi nudila naši mladini mnogo dragocenega in porabnega štiva. In če bi se ob sodelovanju šole in doma doseglo, da postanejo te balade učencem notranji doživljaj, tedaj bi s tem bil dosežen tudi višji smoter, da bi se namreč v mladini še bolj poglobil smisel za dobro knjigo.

Če se v otrocih vzbudi veselje do čitanja, če radi čitajo in si nič lepšega ne morejo misliti, nego je skupno čitanje, tedaj je prišel čas, da jih rahlo iztrgamo iz snovnega užitka ter jih nesluteno uvedemo v kraljestvo lirike. Rekli smo že, da nam kot most za to služi balada, kajti v njej so dejanja pomešana z mislimi in čuvstvi. Šele tedaj, če otroci spoznajo lepote in s toplimi čuvstvi in nastrojenji prežete zaklade naše lirike, se jim bodo odprle oči, kar jim bo nudilo več nego samo užitek, ki ga daje kaka druga še tako zanimiva snov. Za tako vzgojeno mladino se nam potem ni treba bati, saj bo znala z bistrim očesom izbirati svojo duševno hrano in bo tudi sama znala razločevati dobro štivo od slabega.

IV.

Treba je priznati, da naša mladina rada čita. Izjeme so seveda povsod. Marsikateri otrok čita celo mnogo preveč, tako da se pri njem nagnjenje do čitanja izprevrže v strast, v pravcato bralno besnost. Iz tega se poraja površnost v mišljenju, ki je za našo dobo značilna v več ko samo enem pogledu. Tudi čitati se je treba otroku učiti, čitati mora namreč tako, da hkratu doživlja. In to je prav za prav precej težko. Zdi se, da je pri nekaterih snoveh tako doživljajsko čitanje psihološki podano, tako na pr. pri indijanicah, Karlu Mayu, ki smo ga sedaj dobili tudi v slovenskem prevodu, pri Tarzanu itd. Spominjam se nekega dečka, ki se je znal tako vtopiti v take vrste štivo, da je pri tem pozabil ves svet. Ta deček je ves svoj jaz usmeril na to štivo ter samo v njem živel, o njem govoril in sanjaril. Ponekod so te knjige danes nadomestile detektivske povesti. V mestnem parku sem že večkrat našel dečke, zaptopljene v tako štivo, poleg njih pa so mirno ležali kupi šolskih zvezkov ali knjig. Kaj torej vidimo? Da se je v takih primerih posrečila popolna psihična usmerjenost, ki pomeni višek slehernega čitanja ali popolna predanost temu poslu. In do take usmerjenosti in predanosti bi morali priti tudi nasproti dobrim knjigam. Težje pa se bo to dalo pač doseči, zakaj tu manjka docela nekaterih pogojev ali so vsaj pod pritiskom umetniških zakonov močno omejeni, medtem ko kič in šund takim instinktom kaj rada ustrezata. A navzlic temu naš napor ne sme popustiti, ampak potruditi se moramo vedno iznova, da dvignemo nivô mladih čitateljev in da jim polagoma vcepimo ljubezen in veselje do prave umetnosti. Dasi bo tudi tukaj šele poznejše življenje samo opravilo svoje delo, temelje morata vendarle položiti šola in dom.

Že sam pouk v čitanju daje učitelju v šoli priliko za navodila otrokom, kako se je treba poglobljati v štivo in na katere momente je treba paziti, da spoznamo glavne osebe in lepote tega ali onega literarnega proizvoda in da lahko prodremo do njegovega jedra.

Na tak način psihične predelave štiva naj bi se otrok tudi že nekoliko navadil pri čitanju knjig doma, da se tako

vsaj malo odvadi čitati preveč, prenašlo in površno. Včasih bo to sicer malce neprijetno, včasih se bodo tudi pojavile kake težkoče, ali pri posameznih otrokih in delih se bo vendarle posrečilo in to nam mora zadostovati. Tudi morebiti ne škoduje celo rahel pritisk, kajti če navajamo otroka k mislečemu čitanju, če ga silimo, da napravi tu in tam kak odmor ali presledek med čitanjem, ga pripravljamo s tem na poznejše umetniško uživanje in polagamo temelj za marsikatero srečno uro. Pri naglem, površnem čitanju ne morejo priti do veljave zveze z življenjem in asociacije, ki se pri tem pojavljajo. Vse to hitro izgine ali jedva stopi čez prag otrokove zavesti in tudi ne zasidra novega. Ne učinkuje trajno, temveč se brez sledu kmalu pogrezne v »orkus«, kakor pri Schillerju vse ono, kar je »odvratnega« na svetu.

Naj mi bo dovoljeno pokazati tukaj na nekaterih primerih, kako lahko navajamo otroke k mislečemu čitanju. Prvi primer je iz neke povesti. Z otrokom lahko govorimo približno takole: »Tukaj se opisuje solnčni vzhod, tam zvezdnato nebo. Ali sta opisa pravilna? Ali si že kdaj opazoval omenjena pojava v prirodi? Opazuj, ali se bodo prihodnje jutro ali prihodnji večer ponovile enake lepote!« — Drug primer: »Zdi se mi, da so te ganile plemenite besede junaka na 10. strani te povesti. Čuj, ni treba, da kažeš tukaj toliko spoštljivosti! Rečem ti, da tak junak tiči tudi v tebi! Poskusi še danes s kako besedo pri svojem sosedu ali prijatelju, da postaneš temu junaku enak! Potem se ne boš več čudil poteku te povesti. Videl boš, kako se ti sam lahko postavljaš v življenju!« Ali: »To je vse: kaka knjiga ni spisana zato, da se ti življenju izmikaš. Konec knjige ni nikoli njena zadnja stran. Vstati moraš, pogledati naokrog ter odkriti nove poteze v obličju sveta!«

Malo naenkrat čitati, to malo pa misleč predelati, v življenju zopet odkriti in najti — in vnovič doživeti. S hlastajočim čitanjem pa se to pri mladini nikoli ne da doseči. Treba je torej nekaterih retardirajočih momentov in morebiti se da v ta namen v šoli in doma uporabiti pot, ki jo hočemo tukaj kratko skicirati.

Ko se prične izposojevanje knjig, naj si učenci pripravijo majhne zvezke, ki jih lahko označijo kot »čitalne zvezke« ali »čitalne beležke« ali kakor že koli. Na prvo stran naj napišejo načrt in po tem vzorcu naj vpisujejo kratke opombe o prečitanih knjigah. Ta načrt je lahko seveda različen, kakor pač kdo daje prednost temu ali onemu področju. To pa so le malenkosti, kajti to kar je glavno, se s takim načrtom vendar lahko doseže. Glavne točke takega načrta bi bile približno sledeče:

1. Pisatelj in naslov knjige.
2. O njeni vsebini:
 - a) kraj in čas dejanja;
 - b) glavne osebe (junak);
 - c) jedro ali glavna vsebina;
 - č) kaj je vredno posebne omembe! (jezikovna stran, rečenice, »lepa mesta« v knjigi itd.)?
3. Čitalna doba (od — do). To bolj v spomin za čitatelja.

Morebiti tudi še

4. Stanje knjige.

To bi bil tak preprost načrt, ki se sicer tudi ne bo dal pri vseh knjigah porabiti, vendar nam bo često dobro služil. Ako je na pr. v kaki knjigi več povesti, tedaj ni treba vseh tako obravnavati, ampak le tisto, ki je otroka najbolj zanimala.

Dobro bi tudi bilo, ako bi se pri čitanju v šoli tu in tam dajala otrokom tozadevna navodila. Tudi bi bilo treba otroke vedno spomniti na to čitalno beležnico, če se pri pouku rabijo kaki zgledi ali primeri.

Da pomeni tak postopek za šolo in dom malo več truda in dela, je gotovo. Vendar bosta imela od tega postopka koristi oba, saj si na ta način učitelji in starši lahko pridobe globlji pogled v otroško dušo in tudi lahko spoznajo, kako se v otroških glavah zrcali svet, katere vrste knjig in kateri pisatelji lahko otroku kaj nudijo. — In otrok se uči počasneje, misleč čitati, uči se o štvu razmišljati in snov tudi nekoliko predelavati. Marsikateri primer mu ostane v spominu, kar ob dani priliki koristi ne samo pouku, ampak tudi življenju. — In kar je glavno: brez dvoma ustvarjamo s tem

notranje, psihične ovire, ki se močno oglašajo, če pride potem mlademu človeku, ko izstopi iz šole, v roke kak šund, kako slabo štivo. Kajti vse, kar se sedaj takemu mladostniku vsiljuje od zunaj, mu po svojem učinku ni več tako nevarno, ker to tujo navlako daleč prekaša ono, kar izvira iz njega samega, kar je trdno zasidrano v njegovi duši.

Še ena pot nas lahko privede do cilja. To je skupno čitanje, ki se vrši tako, da učenci tiho čitajo, torej vsak zase, ali pa čita samo eden, drugi pa le poslušajo. Dejali smo že, da naj bi dejanje in življenje prevevalo vse šolsko in domače štivo. Nudimo tako štivo otrokom v primerni obliki za skupno čitanje v šoli kakor tudi za posamezno čitanje doma. Okoriščajmo se z izkušnjami drugih in preskrbimo tudi našim otrokom knjižice, ki bodo pisane v lahkem slogu in v otroško umljivem jeziku in katerih vsebina bo vzeta iz vsakdanjega življenja, ki pa bodo vsebovale tudi zanimive potopise, zgodovinske povesti, snovi iz prirodoznanstva, pravljice, bajke in sl., da bo to štivo lahko služilo razvedrilu in obenem tudi vsestranski poglobitvi znanja. Zato bi moralo biti tako oblikovano, da bi se čitalo kot zabavno štivo, kar bi naj deloma tudi bilo, ali v njegovi sredini naj bi vedno bilo skrito kako jedro visoke etične vrednosti. Ob takem štivu bi se mladina tudi najlaže seznanila z lepotami domačih krajev, kar bi zopet rodilo najboljši sad — ljubezen do domovine.

Takega štiva za šolo in dom, ki ga drugod že imajo, mi sicer še nimamo, lahko pa vsaj deloma služi temu namenu »Naš rod«, to je bogato ilustriran mladinski list, ki se porablja sedaj kot razredno in domače štivo in ki hoče s svojo pestro vsebino poučevati, vzgajati in obenem zabavati. Tudi »Mladinska matica« v Ljubljani nudi naši mladini vsako leto izbranega štiva in to za tako majhen denar, da ga lahko tvega sleherni oče in sleherni mati v duhovni blagobit svoje dece. Njene »Kresnice« so nekak mladinski almanah, ki prinaša otrokom vsako leto najraznovrstnejšega štiva: pravljic, povestic, basni in pesem, a tudi poljudnih znanstvenih sestavkov za samoizobrazbo. »Mladinska matica« zasluži vso podporo

naše javnosti, saj je ona za našo mladino neusahljiv vir duhovnega zdravja in lepote, pa tudi kašipot v krepko in pošteno življenje naroda. Kar se tiče nabave njenih publikacij, lahko rečem, da otroci, čim pridejo na okus te tečne in zdrave hrane, premagajo tudi vse materialne težkoče, saj znaša naročnina za štiri knjige in za mladinsko revijo »Naš rod« letno samo 22 Din 50 p in je plačljiva v mesečnih obrokih. Nehvaležni bi bili, če bi se ob tej priliki ne spominjali tudi »Z v o n ě k a« in »V r t c a«, ki sta dolgo vrsto let pomagala orati ledino v slovenskem mladinskem slovstvu. (Večji dnevniki imajo posebne priloge za mladino, »M l a d o J u t r o«, »M l a d i S l o v e n e c«.) Pa še en mladinski list se mora tukaj vzeti v misel: »Razori«, ki so namenjeni učencem meščanskih šol in vobče odrasli mladini. To je kakor le malokateri list živo žuboreč vrelec, ki je po formalni in stvarni vrednosti kaj primeren, da vzbuja plemenita čustva, ljubezen do domače knjige in do branja sploh. List je dobro urejevan ter se skuša s pestro, poučno in zabavno vsebino, ki jo prinaša v prikupljivi pa dojemljivi obliki, prilagoditi zanimanju šolske mladine.

*

Kaj naj se otroku razen šolskih knjig in mladinskih listov daje v roko? Ni danes lahko, orientirati se v literarnem kaosu, ki nam ga nudi knjižni trg glede mladinske knjige, zlasti o božiču je ta trg preplavljen s takim blagom. Priznati je treba, da je med našim domačim mladinskim slovstvom mnogo dragocenih biserov, pa tudi precej manjvrednega. Predvsem je treba gledati na to, da sta v s e b i n a in o b l i k a dragoceni. Da je izbira za literarno manj orientirane starše težavna, sledi iz naše prejšnje opazke, vendar imamo za to zanesljive s v e t o v a l c e. Potreben je nekak pregled znamenitejših slovstvenih pojavov. S l o v. š o l. M a t i c a je take preglede s kratkimi ocenami mladinskih knjig že pred leti objavljala. Zadnji tak pregled je objavljen v njenem »P e d. Z b o r n i k u« za l. 1929. Sestavil ga je Josip Brinar, eden najboljših poznavalcev našega mladinskega slovstva, po temle načrtu: A. Pesmi, B. Spisi v prozi in sicer 1. pravljice in pripovedke, 2. povesti, 3. spisi iz prirode sveta, 4. razne zbirke. Ker je poleg strokovnjaške

ocene pri posameznih delih na kratko označena tudi vsebina spisov, zato bo izbiratelj mogel tudi izlahka pogoditi stopnjo otrok, katerim je delo po vsebini in obsežnosti najprimernejše. Tudi knjigarne prirejajo prospekte o mladinskem slovstvu, ki pa niso tako zanesljivi, ker pač taka podjetja zasledujejo pri tem poleg kulturnih tudi druge namene. Ponovno smo že svarili pred zloglasnimi indijanicami. Tudi p o t o p i s e je treba skrbno izbirati za mladino, kajti tudi ta vrsta štiva je s svojim pretiravanjem že marsikaterega dečka z bujno domišljijo izvabila od doma, da je pobegnil neznano kam. To so sicer redki slučaji, vendar tragični dovolj, zato je treba le na zdrav način s primernim štivom vplivati na fantazijo otrok.

V.

Ob koncu svojih izvajanj moram v svojo opravičbo priznati, da postavljenega vprašanja »Kako vzbujati v mladini smisel za dobro knjigo« še dolgo nismo izčrpali. To vprašanje pa se končno tudi ne da popolnoma izčrpati, zakaj ono ni samo pedagoško, ampak tudi s o c i a l n o i n k u l t u r n o vprašanje. Vsaka kulturna, socialna in gospodarska izprememba pa bo zahtevala novega odgovora na to vprašanje. — Časi so se izpremenili in z njimi se mora izpremeniti tudi razmerje otroka do knjige. Med otrokom in knjigo še vlada danes večinoma tisto razmerje, ki je bilo do sedaj vobče običajno med učiteljem in otrokom: dajanje na eni strani in pasivno sprejemanje na drugi strani. Pri pouku se je to razmerje pod vplivom delovnošolskega pokreta že bistveno izpremenilo, na mesto učitelja, ki samo podaja, in učenca, ki samo sprejema, je večinoma že stopila neka vrsta z a j e d n i š k e g a d e l a : učitelj in učenec skušata, prvi tako, da delo vodi, drugi tako, da o p a z u j e i n v p r a š u j e, v skupnem naporu razreševati življenjske probleme. Tudi knjiga je nekak učitelj. Zato tudi njene vsebine ne sme otrok samo pasivno sprejemati, temveč si jo mora osvajati s a m o s t o j n o, m i s l e č, k r i t i č n o, torej z l a s t n i m i m o č m i.

Če bomo mladino smotrno navajali na to, kako naj porablja štivo za svojo nadaljnjo izobrazbo, če jo bomo

usposobili za pravilno čitanje tudi v pošolski dobi, da si bo lahko čim več pridobila za svoje duhovno in čustveno življenje, če bomo znali v njej vzbujati tisti smisel, tisti okus in kritični takt, ki ga potrebuje tudi vsak drug odjemalec pri izbiri štiva, in če ji bomo pokazali pota in dali na razpolago sredstva, da si bo tudi po šolski obveznosti znala sama preskrbeti dobrega štiva, tedaj smo storili mnogo, zelo mnogo, lahko pa smo prepričani, da bo tako vzgojena mladina tudi v poznejšem življenju rada čitala in da si bo izbirala predvsem tako štivo, ki bistri in krepi duha, plemeniti srce in sprošča dušo, ki jo bo torej ščitila pred tistim umazanim štivom, ki vzbuja v človeku slabe instinkte.

Vzbujati v mladini smisel za dobro štivo, to mora biti delni problem celotne vzgoje, ki mu pripada glede na vedno večji pomen knjige posebno važna naloga. Upajmo, da se nam bo posrečilo, novim oblikam duhovnega življenja, ki jih zahteva današnja književnost, postaviti nasproti nove ljudi, ki ne bodo slepo verjeli vsaki tiskani besedi, ki bodo marveč voljni in sposobni, črpati iz knjig predvsem to, kar jim bo najbolj koristilo v življenju.

O »vzornem« otroku.*

Vzorni otrok, Nemci mu pravijo »das Musterkind«, je oni otrok, ki prekaša v enem ali drugem oziru ali pa tudi na vseh poljih druge otroke, ki je morda posebno marljiv, osobito vesten, zelo pobožen, izredno priden doma in v šoli, neobičajno nadarjen za katerokoli panogo znanosti ali umetnosti kakor na pr. »čudežni« otroci, torej vobče vsak otrok, katerega postavljajo starši in vzgojitelji na tihem ali očitno drugim vedno za zgled in pri tem ne pozabijo pristaviti: »Zakaj pa nisi tudi ti tak?«

Do sedaj so bili vzgojitelji doma in v šoli s takim vzornim otrokom izredno zadovoljni. Starši, katerim ni bil dan tak vzoren otrok, so blagrovali tiste srečne očete in matere, ki so imeli kaj takega pri hiši. Nova vzgoja pa ima drugačno mnenje o vzornem otroku in mu je vzela precej tistega sijaja, s katerim so ga do sedaj obdajali vzgojitelji, nova vzgoja šteje vzornega otroka k težko vzgojljivim otrokom.

Težko vzgojljivi otroci so mlada bitja, ki se nočejo skladno vtopiti v okvir človeške družbe, ki stoje vedno nekako izven kroga drugih, ki niso v miru s samim seboj in s svojo okolico, ki zato tudi povzročajo svojim vzgojiteljem toliko neprilik ter so krivi, da imajo njih starši noči brez spanja in prezgodaj sive lase. Težko vzgojljivih otrok je dolga veriga. Prvi člen te verige, pozitivni pol je vzorni otrok; od njega pa gre korak za korakom navzdol, dokler ne pridemo do zadnjega člena te verige, do negativnega pola, do propalega in zločinskega otroka, ki je že čisto izgrešil pravo pot. Med tema koncema pa se gibljejo še ostale

* Uredništvo se s tem in onim ne strinja v pričujočem članku. A kljub temu ga prinaša — zato, ker smatra za najboljše sredstvo proti preveč modnim, premnogokrat v površnosti in lahkovernosti poganjajočim pedagoškim izrastkom to, da razsodni bralci za nje izvedo.

zvrsti težko vzgojljivih otrok: lažnivi, tatinski, trmasti, jecljajoči, predrzni, boječi, leni, potepuški itd.

Za razumevanje bistva težko vzgojljivih otrok je najbolj važno sledeče dognanje, katerega je postavila individualna psihologija kot sad dolgotrajnega, natančnega proučevanja človeške duševnosti. Vsak otrok živo občuti svojo nemoč in slabost, svojo odvisnost od odraslih. Vsak mu sme ukazovati, vsakega mora ubogati, pri nekaterih otrokih, ki so najbolj zapuščeni, je še celo tako, da jih sme skoraj vsak, ki se mu ravno zljubi, že kar udariti. Ako je vzgoja nepravilna, se razvije pri otroku iz tega občutja lastne nemoči že kar občutek manjvrednosti in iz takega otroka postane potem nesocialno bitje, težko vzgojljiv otrok. Ako se namreč zgodi takemu otroku večja ali manjša neprijetnost, na katero ga vzgoja ni dovolj pripravila in preko katere mu ne zna primerno pomagati, dobi otrok pač občutek, da je čisto potisnjen v ozadje in se zazdi sam sebi še bolj majhen in slab. Take neprijetnosti so lahko različne po moči in po kakovosti. Lažja je n. pr., ako otrok ne sme več spati pri materi ali če dobi bratca ali sestrico, ki mu vzame del ljubezni staršev itd.; a težja, če mu umrjejo starši, če starši nenadoma obubožajo itd. Na neprijetnost, ki jo občuti in ki rodi v njem čut manjvrednosti, odgovori potem otrok s kako čudno razvado ali napako, katere prej ni poznal. Včasih si izbere kako na videz lažjo razvado, ki se zdi staršem pogosto celo brezpomembna, na pr. začne sesati prste, išče torej utehe na lastnem telesu. Lahko pa pride tudi s kako napako težje narave, da recimo začne lagati, krasti, jecljati, da postane neubogljiv itd. Ako pade otrok v razne navade, razvade in napake, pravimo da je težko vzgojljiv otrok. Take razvade in napake so otrokov odgovor na nepravilno vzgojo, z njimi odgovori na kako neprijetnost, ki jo je občutil, s tem se maščuje za dejstvo, da se mu je zgodilo nekaj neljubega, s tem pa tudi podzavestno spet vzbuja pozornost svojcev in okolice.

Vprašanje, zakaj izražajo otroci svoj protest proti nečemu, kar je bilo zanje neprijetno in kar so občutili podzavestno kot nepravilno in nepravično, tako različno, zakaj si izbere na pr. ta samo grizenje nohtov, oni pa krade, je prav

lahko rešiti.¹ Otrok odgovori podzavestno točno vedno z dejanjem, ki je občuteni krivici ali nepravilnosti sorazmerno, ki odgovarja po moči onemu dogodku, ki je povzročil to otrokovo ravnanje. Ako ni bila vzgoja preveč zgrešena, ako je zakrivila samo manjše nepravilnosti in ako ni bila doživljena neprijetnost prehuda, tedaj si izbere otrok samo lažje orožje v odgovor, postane morda samo bolj tih in plašljiv, ali pa obratno bolj glasen in drzen, začne nemara samo grizti nohte itd. Čim bolj pa je bila vzgoja zgrešena, tem močnejše odgovori otrok na njene nepravilnosti: z laganjem, s krajo, s potepanjem itd. Otrokov podzavestni odgovor se pa ravna tudi po njegovem položaju in po razmerah v družini. Otroku edincu, na katerega se obrača vsa pozornost staršev, ni potreba, da pride kar z najtežjim orožjem, kajti pri njem zbudi že vsaka malenkost pozornost staršev, in njegov cilj, vzbuditi spet zanimanje za svojo osebo, je s tem dosežen. Otrok pa, ki dorašča v številni družini, kjer vlada mogoče tudi pomanjkanje, mora priti že s hujšimi stvarmi, da se osredotoči obče zanimanje na njegovo osebo, ter mora še lagati, krasti itd.

Drugo vprašanje pa je, kako si izbirajo otroci tako različne napake: eni močenje postelje, drugi bruhanje in bljuvanje, tretji tatvino, da vzamemo tri zelo običajne in razširjene otroške napake. To si razlagamo tako, da si pač izbere otrok tisto razvado in napako, oziroma bolezen, ki mu je pač najbolj pri roki, ki mu nekako najbolj »leži«, navadno tisto, za katero ima prirojeno manjvrednost, dedno nagnjenje, bodisi duševno bodisi telesno. Takrat razgali otrok svojo slabo stran in takrat ravno pokaže, katero slabo duševno ali telesno dediščino je prejel po svojih starših. Otrok, ki izhaja iz rodbine, v kateri je neko nagnjenje za tatvino, ki ima torej nekak prirojen defekt v razločevanju med lastnim in tujim, odgovori na nepravilno vzgojo pač najbolj naravno s tem, da začne krasti. Otrok, ki mu je prirojeno veliko domišljije pa tudi nagnjenje za pretiravanje, zapade v laganje, torej hoče podzavestno z lažmi vzbuditi pozornost svoje okolice. Otrok, ki mu je prirojena avto-

¹ Ali je globlje segajoča psihološko-pedagoška vprašanja res kar — »prav lahko rešiti«? — Op. ur.

erotična žilica, bo iskal utehe na lastnem telesu, bodisi s sesanjem prstov bodisi s samozadovoljevanjem. Za otroka, ki ima že prirojene slabe prebavne organe, je pa bruhanje, slab tek in slaba prebava orožje, ki mu je najbolj pri rokah; kajti njegovo živčevje da podzavestno najlažje ukaz za očitni upor onim organom, ki so v telesu najslabše razviti, v tem primeru prebavnim organom itd.

Prav s tega vidika moramo gledati tudi ravnanje »vzornega« otroka. Otrok, ki mu je prirojeno nagnjenje, povzdigniti se nad svoje vrstnike, biti vedno nekje nad drugimi in pred njimi, seže takrat, kadar občuti svojo manjvrednost, po onem orožju, ki mu je najbližje, kjerkoli in kakorkoli se posebno potruži, da zaseneči druge otroke in se tako povzdigne nad svojo okolico.

Vzorni otrok je večinoma nesocialno bitje in zato človeški družbi v kvar. Cena, katero mora plačati celokupna človeška družba za takega »vzornega« otroka, je mnogo previsoka in zato ji je samo v korist, ako ima čim manj takih otrok. Vzgoja, ki stremi za tem, da vzgoji takega vzornega otroka, ima zelo nevarne posledice, ki pa ne zadenejo le njega samega, njegovega razvoja in njegove življenjske poti, ampak tudi njegove brate in sestre, ostale otroke njegovega poznanstva in sploh vse tiste, ki pridejo z njim kakorkoli v dotiko, posredno pa seveda i celotno človeško družbo.

Zakaj je tak otrok človeški družbi bolj na kvar nego v korist, razumemo šele tedaj, če se zavedamo, da je človeška družba — velika delovna zajednica, v kateri se morajo vedno vsi ozirati drug na drugega, ne pa le misliti vedno samo nase, na svoje osebno ugodje, na svojo čast in slavo. Za gradbo vsake stavbe je treba mnogo ljudi. Potreben je stavbenik, ki napravi načrt, potreben je zidar, tesar, krovce, potreben je pa tudi navaden delavec. Nihče ni manj važen, manj bistven nego drugi, vsak je potreben, ako hočemo da bo stavba stala, kajti nobeden je ne more sam postaviti. Le če se združijo vsi skupaj v krepko delovno zajednico, če si pomagajo drug drugemu, če upoštevajo drug drugega, če bo vsem vedno pred očmi skupni cilj, postaviti lepo, močno in ponosno stavbo in če bodo podredili temu cilju vse drugo,

ga bodo dosegli. Vsak mora biti samostojen delavec, a vsak mora biti obenem tudi sodelavec, njegovo delo se mora skladati z delom ostalih v korist skupnega cilja. Ako bi pa le eden izmed vseh teh, ki so potrebni pri gradnji, ne mislil vedno samo na skupni cilj, ako bi hotel postaviti svoje delo v ospredje, ako bi se rinil sam naprej in se ne bi oziral na sodelavce, bi hiša nikoli ne stala.

Vzorni otrok pa hoče biti v otroški zajednici nekaj posebnega, igrati hoče večjo vlogo kakor drugi. Ako si vzgoje starši in učitelji vzornega otroka, vzornega učenca, je s tem vedno tudi podana nevarnost, da mu privzgoje same nesocialne lastnosti, sebičnost, napuh, nečimernost, trmoglavost itd. Tak otrok se ne more podrediti drugim, vedno hoče ukazovati, nikoli ubogati. V njem se pa lahko razvijejo še hujše hibe v značaju. Taki otroci čutijo namreč na vsakem svojem koraku, da pričakuje okolica od njih nekaj posebnega, da jih ima za bitja brez napak in senc. Zato spremlja vzornega otroka vedno tudi skrita bojazen, da ne bo mogel izpolniti vselej teh nad in da bo kdaj vendarle odpoval. Prav radi tega pa spremljajo vzorni otroci vselej z budnim očesom delo drugih otrok, bratov in sester, tovarišev in součencev. Vsak uspeh in napredek drugih je za takega otroka najhujša žalost.² Karkoli store drugi, merijo vzorni otroci s svojega ozkega osebnega stališča v vedni bojazni, da jih bo kdo drug prekosil, da bo zavzel njih mesto. Zato ni čuda, če se v njih le prepogosto razvije nevoščljivost, ljubosumnost in škodoželjnost, ki se vkoreninijo včasih tako globoko, da jim daje otrok duška celo v raznih zvijačah, spletkah in lažeh, s katerimi skuša pri odraslih očrtniti druge otroke, zmanjšati njih uspeh in postaviti tako sebe v boljšo luč. Ako ga je kdo drugi kdajkoli prekosil, mu tega ne more pozabiti. Zato se iz takih otrok pozneje le preradi razvijejo denuncijanti, ki poskušajo iz varnega zavetja očrtniti druge.

Vsa pridnost in vzornost takega otroka je prav za prav sama gola sebičnost, ki je pa tako globoko skrita v podzavesti, da se otrok sam tega ne zaveda. Ako je tak vzoren otrok posebno priden, marljiv, vljuden, reden, snažen, ubog-

² Saj ni res! — Op. ur.

ljiv, točen, ne ravna tako iz nesebičnih namenov, da bi z neprestanim učenjem, z razvijanjem svoje notranjosti koristil sebi, svojcem in vsej človeški družbi, saj je jasno, da otrok še ne more imeti tako razvite socialne zavesti. Največ je tak otrok vzoren samo zato, ker je pač pravilno doumel, da ga ta vzornost povzdiguje v očeh odraslih, da ga dviga visoko nad ostale otroke, kar njegovemu samoljubju seveda izredno prija. Vsak otrok živo čuti svojo slabost, svojo odvisnost od odraslih, potrebo, povzdigniti se malo višje, vzbuditi pozornost drugih. Vzorni otrok je tako zgledno marljiv in priden samo zato, da doseže zunanje priznanje, pohvalo in nagrado učiteljev, boljše rede v šolskem izkazu, da vzbudi pozornost in zanimanje drugih ljudi. Njegovo bolešno častihlepje poteka iz nezdravega vira, iz občutka manjvrednosti, kar nam dokazuje dejstvo, da so taki otroci zelo občutljivi, da niso nikoli v ravnotežju, da ni njihovo samoljubje kljub vsem uspehom nikoli potolaženo.

Napak bi pa storil, kdor bi mislil, da zagovarja nova vzgoja lenobo, nepokorščino, zanikrnost in še druge take lastnosti. Vzgojitelj mora odklanjati samo tiste vzorne otroke, pri katerih je mišljena beseda vzoren v narekovaju, tiste, katere na tihem po domače označujemo z izposojeno besedo »štребer«. Oni otroci, ki so vzorni v pravem pomenu besede, ki so pridni in marljivi, pri tem pa ljubeznivi in otroško pristrčni, so bolj ko kedaj poprej vzori za pravilno vzgojno postopanje. Za določevanje, da li je otrok resnično vzoren, ali pa če je treba dati njegovo vzornost v narekovaj, imamo točno znamenje, ki nikoli ne vara in nikoli ne odpove: otrokovo razmerje do njemu enakovrednih in enakopravnih, na pr. do bratov in sester, vrstnikov in tovarišev, in dalje do onih, ki so nižji od njega in bolj pomoči potrebni, na pr. manjši otroci, reveži, živali. Otrok, ki je kljub vsem svojim odlikam in prednostim s tovariši v dobrem razmerju, ki zna z njimi najti stik in katerega imajo njegovi vrstniki radi, otrok, ki je skrben in nežen z malimi otroki, dober z reveži, usmiljen in pravičen z živalmi, je pravega kova, tudi če nas morda osupne kaka druga lastnost, ki ni otroška, na pr. pretirana marljivost. Kakor hitro pa imamo opravka z otrokom, ki je vedno bolj sam in ki ne najde pravega raz-

merja do svojih tovarišev in do onih, ki so nižji od njega, katerega hvalijo samo oni, ki so nad njim, učitelji, starši in drugi odrasli, moramo vzornost takega otroka gledati z nezaupanjem. Usoda takega vzornega otroka je ta, da je sicer občudovan, a ne priljubljen, da mu potekajo otroška leta samotno, brez veselja, brez prijateljev.

Vsakega vzgojitelja bo zanimalo vprašanje, kako se odrežejo taki »vzorni« otroci kasneje v življenju. Ako zasledujemo nadaljnjo življenjsko pot takih otrok, vidimo, da se le majhen del razvije v resnične osebnosti, v plemenite, koristne in delavne člane človeške družbe, v cele ljudi. Večinoma so bili to vzorni otroci v pravem in resničnem pomenu besede, posamezne uravna v pravilni tok življenja poznejša pametna vzgoja, pri nekaterih je jedro tako dobro, da se s samovzgojo otresejo slabih strani vzornega otroka, ostale pa uravna življenje samo.

Mnogo takih vzornih otrok si pa ponese sebičnost, napačno, nevoščljivost, škodeželjnost in še druge take lastnosti iz otroške in mladostne dobe tudi v zrele leta, iz njih zrastejo tisti ljudje, ki se poganjajo vedno brezobzirno naprej, ne gledajo ne na levo in ne na desno, ki so udani in ponižni proti višjim, trdi in nepravilni proti nižjim. Pogosto dosežajo res najodličnejša, odgovornosti polna mesta, a jih ne opravljajo človeštvu v prid, kvečjemu sebi v korist. Njih geslo je, priti hitro in lahko naprej, brez ozira na plemenitost in značajnost, ki bi le ovirala blestečo karijero. Mnogi v tej divji življenjski tekmi telesno in duševno zgodaj propadejo. Ostali pa prepozno spoznajo, da so tratili svoje sile za nekaj, kar tolikih žrtev ni bilo vredno. Dosegli so ugled, čast in slavo, a ne miru in sreče. Dokler so še bili na spodnjih klinih življenjske lestvice, jih je grizla zavist do višje stoječih. Ako so se povzpeli na višja in najvišja mesta, jih muči neprestano strah pred morebitno zmago mlajših, ki prihajajo za njimi in katerih čuvstva in pa življenje iz lastne skušnje najbolj poznajo. Če imajo na videz še tako utrjen položaj, niso nikdar varni pred izdajstvom iz lastnega kroga. Ako pa uduše notranji nemir v kakršnemkoli uživanju, izgube baš tiste lastnosti in sposobnosti, katere bi na osvobojenem položaju najbolj potrebovali. Med temi so pa tudi

taki ljudje, ki so sami sebi in vsej okolici v nadlogo, ker jih ne veseli ne poklic in ne ostali življenjski odnošaji. Kljub temu pa opravljajo s krčevitim naporom svoje življenjsko delo, ker hočejo biti vedno sama poosebljena vzornost in popolnost, ker hočejo biti vedno prvi, a so vedno osamljeni in jih življenje nikoli ne veseli. To so potem ljudje, ki tonejo v malenkostih, katerim se zdi manjkajoča pičica na i v prošnji važnejša nego vsebina vse prošnje.

Najžalostnejša pa je življenjska pot tretje skupine vzornih otrok, ki je mnogo večja kakor se to v splošnem misli. V njo spadajo oni vzorni otroci, ki so najslabše pripravljene za življenje, ki so najbolj odvisni od priznanja drugih ljudi, ki se svoje osebne vrednosti ne zavedajo sami iz lastnega prepričanja, ampak jo cenijo po hvali ali graji drugih ljudi. Pri takih otrokih je volja v vednem boju z močjo. Volja je pri njih izredno razvita, toda ker je ne vzpodbujajo plemeniti nagibi, ampak častihlepnost in nečimernost, je tak otrok navadno tudi silno občutljiv in je včasih čisto nesposoben, prenašati neuspehe in nesreče, ki so neizogibne v življenju in ki doletijo vsakogar. Zato pa tudi pri takih otrokih notranja moč ne odgovarja volji in ji ni enakovredna. Takega otroka vsak neuspeh silno pretrese, a večinoma ga ne vzpodbudi, ampak mu zlomi moč za nadaljnje delo, včasih ga pa še celo čisto stare in mu zlomi krila. Tak otrok izgubi včasih že v mladih letih ves življenjski pogum in obnemore že doma ali v šoli. Navadno pa taki otroci v družinskem krogu in v šoli še ne obnemorejo. Obzorje družine in šole je namreč vedno kolikor toliko majhno in ozko, družinski in šolski krog je omejen na tesno področje in v njem se tak otrok še lahko uveljavi. Nevarnost, da obnemore in odpove, pa narašča pri takih otrokih z leti vedno bolj. Takrat, ko vstopijo v življenje, se pa izkaže, da mu niso dorasli, da so zanj slabo pripravljene in da ne bodo mogli shajati.

Takrat, ko vstopa v življenje, ko bi moral pokazati, kaj bo v življenju, kremen, jeklo ali steklo, se pokaže, da je ta otrok, iz katerega je vzgoja napravila »vzornega« otroka, neprimerno slabše pripravljene za življenje ko drugi, katerim je bil dosedaj vedno postavljen za vzor, kajti tak otrok

misli vedno samo nase, na svojo čast in korist ter ni v stanu, priključiti se drugim, tvoriti z njimi družbo, stopiti se z njimi v skladno celoto, razumeti se z njimi, ne da bi hotel imeti zase vedno izjemno stališče.

Ko pridejo taki otroci v življenje in ko vidijo, da ne bodo mogli vedno povsod igrati prve vloge, odpovedo popolnoma, ker se jim podzavestno ne zdi več vredno, da bi še nadalje sodelovali pri skupnih nalogah človeštva, če bi morali stati z drugimi vred v eni vrsti, namestu nad njimi ali pred njimi. Mnogi odpovedo tako, da padejo v razne duševne motnje in duševne bolezni, neredko se jim um za vselej omrači. Najdemo jih potem v zdravljenju pri raznih zdravnikih za duševne bolezni in v umobolnicah. Veliko število teh ljudi pa pade v oblast raznim mamilom, na pr. nikotinu, alkoholu, morfiju, kokainu in drugim. S takimi sredstvi skušajo omamiti in prevarati samega sebe, ker čutijo, da niso dorasli življenju. Marsikdo izmed teh ljudi se pa zateče k skrajnemu sredstvu, k samomoru, ker se mu zdi to edini izhod iz obupnega položaja.

Pesniki, pisatelji in dramatikci so podzavestno že zdavnaj prav doumeli človekovo duševnost v njenih odtenkih. Zato najdemo v delih umetnikov sijajne primere za vse ono, kar so dognale razne psihološke panoge šele zadnji čas. Eden takih umetnikov v poznavanju človekove duševnosti je bil naš I v a n C a n k a r, ki se je med drugim ustavil tudi pri vprašanju vzornega otroka in ga obdelal že pred mnogimi leti tako temeljito, da lahko vzamemo njegove besede kot potrdilo in primer za ono, kar je dognala nova vzgoja o vzornem otroku komaj v najnovejšem času.³

V knjigi »Volja in moč« je postavil Cankar problem volje in moči ter obdelal nenavadno zanimivo težnjo in hrepenenje ljudi, ki gledajo v dalje in višave, katerih nikoli ne dosežejo, ker prezgodaj omagajo. V prvi povesti »Melitta« piše Cankar najprej o petošolcu Perjevcu:

Razgovarjali smo se o dogodku, o katerem so obširno poročali časopisi. Šestnajstleten mladenič, petošolec, se je utopil, ker se mu ni posrečila šolska naloga. Bil je najboljši učenec v razredu;

³ Ivan Cankar je za resnejšega psihologa — posebno poglavje! — Op. ur.

najpridnejši, najsposobnejši, zmerom tih, miren in resen. Zaradi teh čednosti ga sošolci niso imeli radi; nobenega prijatelja ni imel med njimi. Ljubili in hvalili pa so ga učitelji ter so mu prerokovali slavno prihodnost. Kajti vedeli so, da je častiželjnost lestev do visokih prestolov. Častiželjen pa je bil tisti mladenič v toliki meri, da je prebledel, če je bil pohvaljen njegov sošolec. Kadar je čutil, da kljub vsemu naporu ne more stati vsaj za ped pred vsemi drugimi, je stopil v stran, da bi ne stal s tovariši v enaki vrsti, med prvimi, prvi ne. Šel je k zdravniku ter si je dal napraviti spričevalo, da je slaboten in bolehen, zato da mu ni bilo treba telovaditi; bil je namreč dober, ali ne najboljši telovadec. Ko je zapazil, da je bariton njegovega sošolca zvočnejši, ni več prepeval.

V pridnosti je prekosil vse tovariše. Učil se je s težavo, zato se je učil moč in dan, na cesti, na izprehodu, ob kosilu, v postelji; vzdramil se je časih o polnoči, prižgal je svečo in je planil h knjigam. Šola je bila edina njegova misel, druge skrbi ga niso motile. Njegovi roditelji so bili premožni in on je bil njih edinec, njih ponos, sreča in življenje. Prigovarjali so mu: »Nikar se tako ne muči in ne ženi! Oddahni si, odpočij si, bodi časih vesel in razposajen, da si kri poživiš, glavo razbistriš! Saj treba je le, da lepo izhajaš in da si zdrav!« Ob takih besedah je on molčal, kakor da jih ni slišal.

V isti povesti opisuje Cankar še drugega »vzornega« otroka:

Jakob Jarebičar je bolehal do svojega štirinajstega leta. Vsako zimo so mu svetili, na spomlad pa se je vselej popravil. Droben, šibek fant je bil, lica je imel podolgovata, prezgodaj upala, gledal pa je živo in nemirno. Dasi pozimi ni hodil v šolo in tudi ne spomladi ob deževnih dneh, je bil najboljši učenec. Tovariši so ga zaničevali in pretepali, ker so učitelji ob vsaki priliki in nepriliki kazali nanj: »Glejte, bolehen je siromak, še v šolo ne more, pa vas je vse prekosil, lenuhi malopridni!«

Ko je dovršil šolo, je ostal pri očetu, kamnoseku, zato ker so vsi botri spoznali, da ima velik umetniški dar. Že trinajstleten je zgnetel iz ila podobo svojega očeta. Nobena poteza ni pričala o plašljivi otroški roki, še manj o otroški vihravosti. Kdor je pogledal tisto podobo, je rekel: »Ustvaril jo je izkušen delavec, resen človek, ki je preudaril vsako potezo ter ni pozabil na noben las, na nobeno gubo, brazdo in bradavico!« Sorodniki, botri in znanci so prihajali občudovat in slaviti umotvor trinajstletnega mojstra. »Da bi le zdrav bil!« je vzdihovala mati.

Jakob je molčal ob taki slavi in hvali; zdelo se jim je skoraj, da mu je bila zoperna. Delal je brez nehanja; kadar je v spanju govoril, je govoril o delu. »Česa bi te še učil in kaj bi ti svetoval?« je rekel oče. »Ti me uči in ti mi svetuj!« — Bilo pa je čudno, da Jakob nikoli ni bil vesel ob delu; niti nasmehnil se ni, kaj šele da

bi žvižgal in prepeval. Mrk in resen je bil njegov obraz, prijazni besedi je odgovarjal osorno. Med tovariše ni zahajal, z nikomur se ni bratil, še doma je bil napol tujec. Mati in oče sta mu stregla, on pa je prejemal to ljubezen kakor s slepimi očmi, ves hladen in nem.

Oba ta »vzorna« otroka nista bila dorasla nalogam življenja, oba sta klavrno odpovedala in končala sredi poti s samomorom. Perjevec že v šoli, ko je spoznal, da nima dovolj intelektualne moči, Jakob Jarebičar kasneje v življenju, ko je uvidel, da nima dovolj moči v fantaziji in čuvstvanju.

Da se pa vzorni otroci navadno slabo izkažejo v življenju, tudi če ne pride do tako skrajnih tragedij, lahko vidimo že iz znanega dejstva, da se odličnjaki in vzorni učenci redkdokdaj dvignejo tako visoko, kakor to pričakujejo drugi po njih mladostnih uspehih, ampak da utone večina od njih v povprečnosti in sivi vsakdanjosi. Tudi tako-zvani »čudežni« otroci potrdijo to, kajti le redki oni otroci, ki se že v zgodnjih letih odlikujejo na kateremkoli polju umetnosti in znanosti, ki so na pr. izborni godbeniki, ki presenečajo s svojim darom za matematiko itd., le redki izmed teh se razvijajo tako ugodno naprej, pri večini ugasne ta čudežna zvezda in vse njihovo poznejše življenje obstoja samo v spominu na slavo in sijaj otroških let. So pa seveda tudi izjeme, na pr. Mozart in drugi.

Ako še premostrimo, kateri otroci so najbolj v nevarnosti, da se razvijejo v »vzornega« otroka, vidimo, da tudi tukaj oni, ki zovoljo nepravilne vzgoje najbolj čutijo lastno slabost, torej razvajeni, zapostavljeni in telesno obremenjeni otroci. R a z v a j e n i otroci in pa tisti, ki imajo neobičajne telesne in duševne prednosti in odlike, imajo navadno izjemen položaj v družini in v okolici, česar se žal le prehitro zavedejo in jim preide že v mladih letih v kri in meso občutek, da so nekaj več od drugih otrok, da si smejo več dovoliti in da jim mora nuditi življenje več ko ostalim. Ker je razvajeni otrok vedno nesamostojen in odvisen od drugih, je pa zato še tem bolj občutljiv za razne neprijetnosti življenja in se ga polasti prav hitro občutek lastne manjvrednosti. Ta občutek vzbudi v njem včasih živo željo, iz-

kopati se iz tega nevšečnega položaja s posebno pridnostjo in vzornostjo, ki vzbudi pozornost okolice.

Zapostavljeni in osovraženi otroci so bolj pogost pojav, kakor si navadno mislimo. Ne najdemo ga samo v nižjih plasteh, ampak tudi v najvišjih slojih, sredi zunanjega bleska. Nemški cesar Viljem II. na pr. je bil tak zapostavljen otrok. Njegova mati je svojega prvorojenca vedno odklanjala in postavljala za drugimi otroki, ki so bili njenemu srcu bližji. Razen tega pa je imel Viljem II. še telesno hibo, ohromelo roko, katero je moral z železno voljo in vztrajnostjo vežbati. Zato ni čuda, če se je nad to dvojno nenaklonjenostjo usode maščeval v poznejšem življenju z brezobzirno trdoto na vse strani. Tako je v smislu vzgojnih dognanj popolnoma točno, ako skuša njegov biograf Emil Ludwig prikazati življenjsko usodo zadnjega nemškega cesarja kot posledico — ohromele roke in zapostavljanja v mladosti.⁴ — Zapostavljeni in osovraženi otroci, ki imajo vedno občutek, da so v sovražni deželi, da so globoko pod drugimi, se hočejo pogosto s posebno pridnostjo izkazati, z vzornostjo hočejo zablesteti nad ostalimi.

Tudi telesno obremenjeni otroci, torej vsi oni, ki so telesno v kateremkoli oziru prikrajšani, se radi razvijajo v »vzornega« otroka. Tako rekoč od prvega dne čutijo, da so na slabšem od drugih otrok, da jih je življenje nekje prevarilo in opeharilo, pa se zato vzbudi neredko v njih živa želja, vseeno povzdigniti se nad ostale; in temu cilju se hočejo približati z vzornostjo.

Če si ogledamo otrokov položaj, pokažejo izkušnje, da se predvsem otrok edinec rad razvija v tem pravcu. Zato je vprašanje vzornega otroka posebno pereče v naših dneh, ko vedno bolj prevladuje sistem enega otroka v družinah in se s tem tudi večja nevarnost, da postajajo vrste takih vzornih otrok vedno obsežnejše, namestu da bi se redčile. Značilno je, da je bil tudi petošolec Perjevec, o katerem pripoveduje Cankar, edini otrok svojih staršev. To je popolnoma razumljivo, kajti edini otrok je vedno tudi edino upanje staršev in nanj stavijo vse svoje nade. Tega se prav

⁴ Ob tako na debelo meljoči psihologiji se pač ne da do najtanjših viter razumeti individualna osebnost kakega človeka! — Op. ur.

kmalu zave tudi otrok sam, in občutek, da ne sme razočarati staršev, da mora biti nekaj več ko drugi otroci, mu preide v kri in meso. Zato se tudi nova vzgoja obrača odločno proti sistemu enega otroka, kajti če ni vzgoja posebno skrbna in pametna, ne sme človeška družba od otrok edincev nič posebnega pričakovati. Razen otrok edincev se posebno rad razvije v takega vzornega otroka tudi oni otrok, ki dorašča v družini med samimi otroki drugega spola, na pr. deklica, ki dorašča med samimi dečki, ali pa tudi deček ki dorašča med samimi deklicami, ker ima tak otrok v družini vedno izjemno stališče. Tak otrok je bil tudi Cankarjev Jakob Jarebičar, ki je imel samo sestre. Tudi najstarejši, drugorojeni in najmlajši otrok zaidejo zavoljo svojega izjemnega položaja radi v vrsto vzornih otrok. Posebno rad se dalje razvije v vzornega otroka oni, ki čuti, da ga ima eden izmed staršev ali pa oba rajši, kakor druge otroke, da pričakujeta od njega več kakor od drugih. Vzorni otrok je med deklicami bolj pogost pojav kakor med dečki, kar pa je samo posledica vzgoje, ki je pri ženskem naraščanju pogosto bolj zgrešena kakor pri moškem.

Vzornega otroka si navadno vzgoje častihlepni, oblasti in moči željni starši in tudi učitelji, ki hočejo, da bi bil njih učenec vedno nekje visoko nad drugimi. Zato ni tudi nič čudnega, če je »vzorni« otrok bolezen boljših slojev, če ima otrok iz zgornjih plasti največ nagnjenja za vzornega otroka. Perjevec pri Cankarju je bil sin premožnih staršev, pa tudi Jarebičar ni poznal revščine. Za vse take sloje, ki smatrajo same sebe nekako za privilegirane, ki mislijo, da bodo vedno vladali nad nižjimi sloji, nad delavci in kmeti, pomeni vzorni otrok monopol, da bo moč in oblast ostala še naprej v njihovih vrstah, ker so napačnega mnenja, da so taki vzorni otroci najboljši porok za bodočnost. Res pa je, da najdemo »vzornega« otroka tudi v proletarskih in kmečkih vrstah, kajti tudi tisti starši, katere so vedno tlačile življenjske neprilike, imajo živo željo, da bi njih rod splaval navzgor, da bi dosegli vsaj njih otroci čim višje mesto, vse ono, o čemer so oni sami komaj upali sanjati; zato pa uberejo nehote tudi oni pogosto tak vzgojni način, ki sili otroka, da napenja vse sile do skrajnih mej.

Za starše in sploh vse vzgojitelje pa je važno vprašanje, kakšna naj bo vzgoja, da prepreči nastanek »vzornega« otroka. Predvsem je potrebno, da ne vzgajajo starši svojega otroka že v zorni mladosti samo za zunanji videz. Premnogo je staršev, ki oblačijo v slepi ljubezni otroka od prvega dne v najlepša in najdražja oblačila samo zato, da ga vse občuduje. Še preden prav shodi, se že zaveda otrok, da je predmet občudovanja, posebno še, če je ljubke in prijetne zunanosti. Neverjetno hitro se vživi v to vlogo, do katere so ga pripravili starši v svoji nečimernosti. Pozneje starši pogosto vedno bolj stopnjujejo otrokovo nagnjenje, povzdigniti se nad ostalo deco, s tem, da ga silijo, da mora ob vsaki priliki pokazati svoje zmožnosti (pevske, deklamatorne itd). Taka priznanja so pa strup za otroško dušo, če jih je deležen otrok za ničevosti in zunanosti, kajti otrok misli potem, da obstoji ves smisel življenja v zunanjem blesku in v zunanjem priznanju. Zato naj starši nikoli ne povzdigujejo svojega otroka nad druge. Ako pokvarijo drugi ljudje otroka tako, da se razvije v njem nečimernost in domišljavost, naj ga previdno in oprezno postavijo spet na pravo mesto, seveda nikoli s trdo roko, da ni otrok prehudo ranjen in da ne izgubi vsega poguma.

V šolski dobi pospešuje razvoj vzornega otroka ves naš sistem redovanja, ki ima na vesti premnogo zgrešenih življenjskih poti, ker ocenjuje samo zunanji uspeh, ne pa notranje vrednosti. Ker je še danes vedno odvisen od učnih uspehov v precejšnji meri poznejši življenjski napredek človekov, je stvar tem bolj nevarna. Učitelji in starši bi pa redovanju ne smeli pripisovati tolikega pomena, saj zadočuje, če otrok povoljno shaja. Kar preveč je staršev, ki store vse, samo da bi bil njihov otrok najboljši v razredu, ki silijo otroka, da preveč napenja svoje moči, samo da je zadoščeno njih napuhu. Taki po sili odličnjaki se kasneje v življenju, v svojem poklicu navadno le prav srednje ali celo slabo odrežejo, ker so morali napenjati kar naprej vse duševne sile, da so bili v vseh panogah na povprečni višini in jim je vedno primanjkovalo časa, da bi v katerokoli panogo globlje posegli in se kje za dalje časa ustavili. Vsaj starši bi se morali vedno zavedati, da naj pomeni red le oceno

otrokovega dela, ne pa da meri njegove zmožnosti. Vse to pa ne velja za one odličnjake, ki so tako nadarjeni, da lahko dosežajo odlične uspehe brez prevelikega napora vseh sil.

Starši in učitelji bi morali vedno pomisliti, da ni otrok njihova osebna lastnina, ampak da jim je izročen v vzgojo, da je njih naloga, vzgojiti ga v človeka, ki se zaveda svoje odgovornosti proti vsej človeški družbi. Ako se najde kje v šoli ali doma tak vzoren otrok, je naloga vzgojiteljev, da ga vzdignejo z visokega prestola vzornosti, seveda na tak način, da ne trpi njegov ponos in njegovo človeško dostojanstvo. Vzbujaati je treba v njem venomer življenjski pogum in smisel za sodelovanje z drugimi, dokler ne bo sam spoznal, da bo bolje shajal, če se priključi ostalim otrokom in lepo sodeluje z njimi, namestu da bi hodil kje zgoraj samotno svoja pota. Kakor vsem težko vzgojljivim otrokom, pa mora posvečati vzgojitelj tudi takim »vzornim« otrokom še več pažnje kakor ostalim, taki otroci rabijo še prav posebno mnogo vzpodbujanja, toplote in ljubezni, saj so v najglobljem bistvu prav za prav le oplašeni častihlepneži.

Ker je vzorni otrok plod nepravilne, nesocialne in nečimerne vzgoje staršev in svojih vzgojiteljev sploh, je razumljivo, zakaj jim zraste le malokdaj v veselje, a največkrat v skrb in žalost. Njegova vzornost je visoka cena, s katero mora plačati dostikrat svojo osebno srečo, pa tudi življenjsko srečo bratov in sester, tovarišev in sošolcev in sploh vse svoje družbe, kajti »vzorni« otrok ni samo vedna nevarnost za samega sebe, ampak ovira tudi pravilni razvoj drugih otrok. S tem, da postavljajo starši in učitelji vzornega otroka vedno za vzor drugim, da primerjajo vedno njihove medsebojne uspehe, ubijejo le prelahko v drugih otrokih osebni življenjski pogum, veselje za skupno delo, pa tudi socialno čuvstvovanje, ker se odtujejojo vzornemu otroku in tudi med seboj drug drugemu. Namestu pravega tovarštva, namestu zajedniškega čuvstvovanja poznajo sedaj samo strah, samo-očitanje, nevoščljivost, sovraštvo ali vsaj brezbriznost do drugih. Zato je popolnoma razumljivo, zakaj imajo v družinah, kjer se blišči tak vzorni otrok, navadno tudi enega

ali več otrok, ki so popolno nasprotje tega vzornega otroka, kajti če postavljajo povprečnemu otroku, ki ima vse običajne otroške slabosti in vrline, vedno takega vzornega otroka za zgled, se nehote upre vsa njegova notranjost in si daje duška v raznih nepravilnostih, podzavestno kljubuje vzornemu otroku s tem, da postane njegovo popolno nasprotje. Tako tudi razumemo, zakaj imajo starši, ki so sami vzorni ljudje, tako pogosto otroke, ki so čisto drugačni. Če sta oba, oče in mati, ali pa tudi samo eden izmed njiju taka poosebljena vzornost, ni življenje v družini prav nič prijetno in prisrčno. Taki starši postavljajo vedno sami sebe v ospredje, vedno poudarjajo svoje uspehe, vrline in osebne zmožnosti, obenem pa motrijo zviška vse, kar počne otrok, noben otrokov korak jim ni po volji. Zato ni čuda, če zgube potem otroci takih vzornih staršev ves življenjski pogum in se razvijajo kakor v zasmeh svojim vzornim staršem prav slabo.

Tista domača vzgoja je najboljša, ki si ne ustvari na eni strani »vzornega« otroka, ki hoče biti vedno nekje visoko nad drugimi, na drugi strani pa njegovo popolno nasprotje. Tisti učitelj je najboljši, ki nima v razredu samo nekoliko odličnjakov, na drugi strani pa skupino skrajno slabih učencev ali celo večje število takih, ki so obnemogli, ki morajo ponavljati razred, ampak ki ima enoten razred, ki doseže pri vseh članih svoje razredne zajednice v vzgojnem in učnem oziru vsaj povprečni šolski uspeh. Saj je tudi tisto gledališče najboljšo, ki nima samo nekaj blestečih zvezd (»starov«) za glavne vloge, za postranske vloge pa včasih prav slabe ljudi, ampak ima za vsako, tudi najneznatnejšo vlogo umetnika, kjer tvorijo vsi enotno umetniško zajednico.

Literatura:

Alfred Adler: Praxis und Theorie der Individualpsychologie.

A. Adler und Furtmüller: Heilen und Bilden.

Ivan Cankar: Volja in moč. (Zbrani spisi, XVI. zvezek.)

Leonhard Seif: Das Musterkind.

Milica Stupan: Kako vzgojim svojo deco.

Moji spomini iz prejšnjih let.

Čestokrat so me prijatelji prosili, naj bi opisal svoje poučno potovanje po Nemčiji in objavil svoja pedagoška opazovanja v raznih srednješolskih zavodih. In tako hočem tukaj govoriti o *poizkusnem letu*.

Kakor se spominjajo starejši gospodje profesorji (sedanji mlajši rod tega ne ve), so morali pred vojno v Avstriji vsi profesorski kandidati, če so hoteli biti nastavljeni, dovršiti takozvano poizkusno leto (Probefahr). Bili so namreč za leto dni prideleni kakemu dobremu profesorju iste stroke, ki bi jih naj uvažal v poučevanje in vzgajanje srednješolske mladine.

Leta 1888 sem dobil po izpitu na univerzi v Gradcu supleturo na mariborskem učiteljišču. Mislil sem, da bo to zadostovalo za poizkusno leto, toda motil sem se in sem moral posebno prošnjo vložiti na ministrstvo za uk in bogočastje. Ministrstvo mi je dovolilo, da dovršim poizkusno leto na gimnaziji v Mariboru in me prideli profesorju Engelbertu Neubaerju, ki je slovel kot izborn profesor latinščine in grščine (bil sem namreč izprašan iz latinščine in grščine za celo gimnazijo). Zelo sem se razveselil, da sem pridelen temu strokovnjaku, ker sem vedel, da se bom pri njem mnogo naučil. N. je imel temeljito strokovno znanje in dobro srce za mladino; bil je vseskozi pravičen, posebno pri redovanju in me je tudi učil, kako moram postopati, da ne bom učenec krivično sodil. Če učenca pokličem na izpraševanje, naj počakam, da se malo pomiri; kajti vsak učenec je razburjen in izgubi svoje ravnovesje, če mu je stopiti pred profesorja ali zeleno mizo. Da v takem položaju ne more dobro odgovarjati, če se je tudi pridno učil, je jasno. Treba je torej najprej z njim govoriti o drugih stvareh in šele potem polagoma preiti na izpraševalno snov, ko se je učenec pomiril. Krivično da je učenca po dveh ali treh vprašanjih takoj zopet poslati v klop, preden se je mogel prav zavesti vprašanja in premisliti svoj odgovor. Profesorju se je prej vedno treba prepričati, ali res fant ni znal zato, ker se zaradi lenobe ni učil. Krivično pa bi bilo učencu, ki se je trudil in učil, dati slab red, če ni dobro odgovarjal. Vsi učenci smo se, ko sem še bil gimnazijec, veselili njegovih ur, ker je znal izvrstno poučevati ter vzbujati naše zanimanje. Še zdaj se živo spominjam, kako nas je uvažal v čitanje Sofoklejevih del, zlasti njegove Antigone. Ne morem pozabiti, kako nas je navduševal za Sofoklejevo poezijo, posebno za Antigone prvi »stazimon«, v katerem pesnik povečuje moč in veličino človeka, njegovo telesno in duševno

moč. In prav profesor Neubauer me je napotil, da sem po zrelostnem izpitu šel študirat latinščino in grščino.

Marsikaj drugega bi še lahko povedal, posebno kako se je N. pri disciplinarnih slučajih vedno zavzemal za dijake ter skušal »krivdo«, če je bila, omiliti in krivca razbremeniti. Pri konferencah je vedno poudarjal, da je treba uvaževati starost in druge okolnosti učenčeve, zlasti pa, ali je kaj zakrivil premišljeno in namenoma ali brez slabega namena in zaradi svoje starosti nepremišljeno. Iskal je vedno razlogov, ki bi pojasnili, zakaj je učenec kaj zakrivil.

Pripomniti pa še moram naslednje. Učil me je zlasti, kako je treba naloge popravljati in vračati, ter dejal: »Napravite si zvezek, v kterega boste zapisovali vse napake učencev in take, ki se ponavljajo, ter jih sistematično uredite! Videli boste, da izvira večina napak iz tega, ker še tistih oblik ali slovniških posebnosti učenci niso dobro razumeli in si zapomnili, ker še, kakor pravimo, ne »sedijo« dobro. In če naloge vračate, razložite napake in pojasnite jih v posebnem pouku tako, da bodo vsi učenci vse razumeli in vas ne bodo v prihodnji uri oblegali z zvezki in vprašanji, kaj tu in tam ni prav, s čimer vsi skupaj izgubljate čas in poleg tega veselje za delo. Tudi ne črtajte pri popravljanju na slepo, da je naloga polna enakih rdečih črt, ampak razločujte znamenja za slovniške napake iz oblikoslovja, sintakse, pravopisja.

Ker sem se po teh migljajih ravnal, sem pri učencih z nalogami dobro izhajal ter nisem imel nikoli težav.

Bil pa sem prideljen tudi profesorju nemščine Antonu Lantschnerju, ker sem imel i izpit iz nemščine. I on je bil izboren profesor. Ker sem moral tudi nemške naloge dajati in korigirati, me je zlasti učil, kako je treba teme izbirati in naloge popravljati. Posebno je poudarjal, kako mladi gospodje mnogokrat greše, ker zahtevajo s svojimi nalogami zrelo in preizkušeno mišljenje od učencev, zlasti pa pravilne in zrele sodbe o človeškem življenju. »Ozirajte se vselej na znanje in duševni razvitek učencev«, je rad maglašal. In če jim dajete naloge iz njihovega znanja, se prej vselej posvetujte z njihovimi profesorji. Sicer je pa tudi treba, da jim često dajete naloge iz predmetov, ki se jih učijo (iz zgodovine, zemljepisa, slovstva in slovstvenih proizvodov), to pa zaradi »koncentracije« pouka. Dalje me je tudi učil, kako je treba snov za naloge z učenci iskati in jo razporejati. Morali so torej po vzorcih sami delati načrte in posebno razporejati čitana berila in razprave.

Ko sem nekaj časa pri njem hospitaliral in zvezke popravljal, mi je rekel, ker bi me rad nekoliko razbremenil: »Kaj boste hodili k meni ali jaz k Vam? Saj Vi več veste in boljše poučujete ko jaz«. In tako sva se z ravnateljevim privoljenjem dogovorila, da pri njem ne bom več poslušal in tudi ne več zvezkov popravljal. Saj je tisto poizkusno leto bilo itak zame pravo mučeniško leto,

ker sem obenem tudi poučeval slovenščino v vseh štirih razredih moškega učiteljišča, tedensko 16 ur, v gimnaziji pa latinščino in nemščino 10 ur tedensko, a 10 ur sem hospitiral — vsega skup torej 35 ur in zraven še poprava nalog. Kljub temu pa tega leta ne bom nikoli pozabil, ker sem se iz svoje stroke in iz metodike mnogo naučil, zlasti iz klasične filologije.

Ob koncu poizkusnega leta pa sem prejel izpričevalo u p o r a b n o s t i, po katerem — »se dr. Bezjak vsakemu zavodu najbolje priporoča«.

Brez takega izpričevala noben prof. kandidat ni prejel stalnega mesta. Pa so se vendarle dogajale nepravilnosti pri pouku in vzgoji, ker se nekateri profesorji kljub poizkusnemu letu niso dovolj izvežbali v poučevanju in vzgojevanju, ko so smatrali pedagoški pouk za nepotreben in se niso zanimali zanj. Zato so se starši pogosto pritoževali o profesorjih pri ravnateljstvih, pri deželnem šolskem svetu v Gradcu in celo pri ministrstvu na Dunaju. In ministrstvo je spoznalo, da je treba poizkusno leto r a z š i r i t i in spremeniti tako, kakor je to bilo na pr. v Nemčiji. In ker sem pri ministrstvu jaz bil opisan kot dober strokovnjak ter zaradi svojega poučevanja na učiteljišču veljal za dobrega metodika, je ministrstvo mene izbralo za bodočega voditelja ali ravnatelja takega »razširjenega poizkusnega leta« (erweitertes Probejahr) ali »pedagoškega seminarja«, kakor so v nemških zavodih to poizkusno leto tudi imenovali. Zato je ministrstvo hotelo, da bi si jaz pridobil in poglobil v ta namen potrebno znanje in me je poslalo na drž. stroške v Nemčijo. Tako sem nastopil svoje potovanje majnika leta 1911 in sem bil v Draždanah, Berlinu, Halle ob Saali, Norimbergu in Monakovem.

Vestno sem opazoval in pomnil, kar sem videl in slišal v teh seminarjih. Bil je skoraj na vseh zavodih isti postopek »mutatis mutandis«. Posebnega nima m o n e n i t i, razen sledeče značilnosti. Ko sem prišel na nekem zavodu k šolskemu slugi s prošnjo, naj me javi g. ravnatelju, ker moram z njim nujno govoriti, me je ogledal od glave do nog in mi v obraz zabrusil: »Gospod ravnatelj sedaj nikogar ne sprejema, ker ne utegne.« Kaj mi je bilo storiti? Dneva nisem hotel izgubiti, zato sem vzel svojo vizitnico, ki sem jo nalašč za te namene dal napraviti v nemškem jeziku, in mu jo pomolil pod nos s prošnjo, naj me vendarle javi. Ko jo prečita, me pogleda in se mi prikloni ter reče: »Oprostite g. ravnatelj, oprostite g. šol. svetnik! Mislim sem, da ste kak brezposeln suplent (ein vacierender Suplent), ki išče službe!« Nato je izginil in se kmalu zopet vrnil ter rekel: »G. ravnatelj Vas pričakuje! Prosim, g. šol. svetnik, pojdite za menoj.« Peljal me je v ravnateljevo sobo, mi ponudil stol pri njegovi mizi ter prosil, naj malo počakam. Čez kratek čas je prišel ravnatelj ter me prijazno pozdravil: »Oprostite, g. šol. svetnik, neumni šolski sluga mi ni povedal, kdo hoče govoriti z menoj. Sedaj sem Vam pa na razpolago.«

Da bo se stvar razumela, moram pripomniti, da je imel takrat na Nemškem naslov »Schulrat« (šolski svetnik) večji pomen kot na Avstrijskem. Dobivali so ga tam samo starejši zaslužni srednješolski ravnatelji, na Avstrijskem pa tudi zaslužni profesorji in starejši ravnatelji. Zato šol. slugi ni šlo v bučo, kako more še razmeroma mlad človek biti srednješolski ravnatelj in imeti naslov šolskega svetnika.

Ko sem se vrnil v Ljubljano, sem moral ministrstvu na podlagi svojih opazovanj poročati o potovanju in sestaviti po teh načrtih o seminarskem redu za take seminarje. Ministrstvo je moj načrt odobrilo, samo da jaz te odobritve nisem prejel, ker je zaradi vojne in moje premestitve v Gorico vse padlo v vodo.

Seminarski red za pedag. seminar (razširjeno poizkusno leto) na II. drž. gimnaziji v Ljubljani pa je bil takole zamišljen:

1. Predstojnik in vodja pedag. seminarja je ravnatelj zavoda.
2. a) Zavodu prideli deželni šolski svet prof. kandidate, katerih število ne sme biti višje od šest.
- b) Ti kandidatje so pod vodstvom preizkušenega profesorja, ki uči skupino tistih predmetov, iz katerih so kandidatje diplomirani.
3. Seminarski predstojnik in ti strokovni profesorji morajo kandidate skupno uvajati v teoretične in praktične strani učne službe.
4. To se vrši:
 - a) s teoretskimi pogovori in s predavanji;
 - b) s hospitacijami;
 - c) z učnim nastopanjem kandidatov.
5. Izobrazbo kandidatov pospešuje prikladna seminarska knjižnica.
6. Da se kandidatje teoretično izšolajo, se vrši pod vodstvom seminarskega predstojnika vsak teden dveurna seminarska konferenca, katere se udeležujejo uvajajoči strokovni profesorji in vsi kandidatje. Z dovoljenjem predstojnika smejo pri teh konferencah biti navzoči tudi ostali učitelji zavoda.
7. Predmeti te konference so:
 - a) predavanja o glavnih načelih vzgoje in pouka, posebno glede na višje zavode;
 - b) specialna metodika poedinih učnih predmetov s posebnim ozirom na učno usposobljenost kandidatov;
 - c) razpravljanje o raznih pedagoških in didaktičnih spisih;
 - d) razpravljanje o načelih šolske discipline, po možnosti v zvezi z živimi dogodki na zavodih, dalje o načelih šolskega zdravoslovja, šolskega reda, občevanja med šolo in domom, o ravnanju z učenci;

- e) razpravljanja in kritike hospitacij, učnih poizkusov in učnih nastopov (glej točke 8 do 12);
- f) razpravljanje vseh uradnih navodil za poučevanje pa drugih predpisov in normalij;
- g) objavljanje tem in navodil za prihodnje učne poizkuse in učne nastope ter tudi za predavanja v naslednji konferenci (glej točki 8 in 10);
- h) razpravljanje in kritika pedagoških sklepnih nalog (glej točko 19).

8. Sub 7 omenjena predavanja mora imeti nekaj seminarski vodja, nekaj strokovni profesorji, nekaj kandidatje. Predavanja kandidatov naj imajo kar le mogoče obliko prostih referatov. Koliko takih predavanj, oz. referatov naj se v vsaki konferenci izvrši in kdo ter o čem jih naj ima, to določuje seminarski predstojnik.

9. O teh seminarskih sejah morajo kandidatje vrsteč se sestavljati zapisnike, ki jih je treba vsikdar v naslednji seji prebrati in overiti.

10. V poučevanje se uvajajo kandidatje:

- a) z zglednim poukom (to je hospitirajoč), in
- b) z lastnim poučevanjem.

Najprej morajo namreč kandidatje skozi tri tedne obiskovati učne ure seminarskega predstojnika (če on poučuje) in uvajajočega strokovnega profesorja, pozneje pa po sodbi predstojnika tudi ure drugih profesorjev. Tedensko bodi največ 15 takih hospitacij. O teh hospitacijah morajo kandidatje v seminarskih sejah poročati.

11. Z lastnim poučevanjem prično kandidatje brž ko so se na zavodu udomačili, približno po petih tednih. V praktičnem uvajanju je teh troje stopenj:

- a) učni poizkusi (Lehrversuche);
- b) učni nastopi (Lehrauftritte, Probelektionen);
- c) samostojno poučevanje.

12. Učni poizkusi se začenjajo v razredu uvajajočega strokovnega profesorja. Najprej trajajo okoli 20 minut, pozneje pol ure in potem se razširijo na celo uro. Prisostvovati jim mora strokovni profesor, nastopajoči kandidat in po možnosti tudi drugi kandidatje. Ti učni poizkusi se pozneje razširijo tudi na druge razrede. O njih se kandidat in strokovni profesor pogovorita sama izven seminarske seje.

13. a) Vsaka dva, tri ali štiri tedne (to zavisi od števila kandidatov) izvrši vsak kandidat en učni nastop, katerega morajo prisostvovati seminarski predstojnik, uvajajoči strokovni profesor, razrednik in vsi kandidatje.

b) O teh učnih nastopih se mora razpravljati v skupnih sejah glede na njihovo sestavo in izvršitev, k čemur se kandidatje navajajo s posebnimi predpisi (normami). Ti

nastopi se tudi kritizirajo in se je treba poleg drugega ozirati na nedostatke v preparaciji, v občevanju z učenci in v nastopanju kandidata pred razredom. Učni nastopi se prično kake 3 tedne po učnih poizkusih.

14. Približno o veliki noči (četrt leta pred šolskim sklepom) se da kandidatom priložnost za samostojno poučevanje in sicer se jim izroči pouk v enem razredu po 8 do 10 ur na teden. Nadzorovanje, ki bodi zdaj od dne do dne redkeje, izvršuje strokovni profesor in izjemoma tudi ravnatelj.

15. Tudi poprave in ocenjevanje šolskih nalog naj tu pa tam izvršujejo kandidatje.

16. Kandidatje morajo sodelovati pri nadziranju učencev v odmorih, pri svečanostih in verskih vajah, pri igrah, telesnih vežbah in šolskih izletih. Ako je nujno potrebno, se uporabljajo tudi za supliranje.

17. Brezpogojno mora vsak profesorski kandidat še nekaj tednov hospitirati na vadbici učiteljsišča, da spozna šolsko delo v osnovni šoli.

18. Tudi to se jim priporoča, da prisostvujejo od časa do časa pouku izbornih učiteljev (profesorjev) katerega drugega zavoda.

19. Nekaj pred sklepom seminarskega leta (proti koncu aprila) mora vsak seminarski kandidat predložiti večjo pedagoško nalogo, v kateri razpravlja o kakem pedagoškem vprašanju, ki je v zvezi s seminarskim delom in ki ga določi ravnatelj ali uvajajoči strokovni profesor. In eden izmed njiju ga mora pregledati, oceniti ter v seminarski seji o njem razpravljati.

20. O obiskovanju seminarja dobi ob koncu seminarskega leta vsak posetnik izpričevalo.

O seminarskem delovanju vsakega kandidata se je moral voditi natančen zapisnik na tistem zavodu, kateremu je bil kandidat prideljen. Tako sem prejel v monakovski gimnaziji naslednja obrazca.

A. Za vsakega kandidata je določena takale pola:

Na prvi strani se zapiše ime gimnazije (Viljemova gimnazija v Monakovem), dalje spodaj seminarski tečaj in pod tem ime kandidata. Druga stran je razdeljena z navpičnimi črtami na tri enake dele ter poprečno načrtana. Ti trije predelki imajo nadpise:

a) Hospitiranje. Pod tem: čas, razred, predmet.

b) Učni poizkusi. Pod tem: dan, ura, predmet.

c) Poizkusna lekcija. Pod tem: dan, ura, razred, predmet.

Tretja stran je nadpisana:

Samostojno poučevanje. Razdeljena je z navpičnimi črtami v 4 predele. Prvi ima naslov: čas, drugi: razred, tretji:

predmet, četrti: opombe. Tu je razdeljena stran povprečno. V sredini te strani je bolj spodaj napis: pomagajte kandidatu.

Zadnja stran ima dvoje enakih predelkov. Prvi nosi naslov: Referati. To so poročila o šolskih učnih nastopih in hospitacijah. Termin za predlaganje: 15. januar.

Druga polovica ima naslov:

Naloge, cenzure, korekture in osnutki izprijčeval. Razdeljena je z navpičnimi črtami v tri predele z naslovi: čas, razred, predmet.

Spodaj stoji na zadnji strani:

Pedagoška končna naloga. Obrok za predlaganje: 1. maj.

S to polo se kandidat in njegovo delovanje vsestransko opiše, ker obsega vse njegovo delo.

B. Treba pa je še ene pole, ki ima naslov Kvalifikacijska listina kandidata.

Prva stran je nadpisana.

I. Osebne razmere in prejšnja izobrazba:

1. Dan, leto in kraj rojstva.

2. Očetov poklic.

3. Vera, ali je duhovnega ali posvetnega stanu.

4. Gimnazijski absolutorij: leto in zavod.

5. Izpit za poučevanje v filološko zgodovinskih predmetih.

Oddelek I. (Leto . . .)

Splošna ocena . . .

Oddelek II. (Leto . . .)

Skupna ocena . . . (to velja le za nemške zavode, kjer imajo seminarji dva oddelka).

Učna sposobnost za razrede.

6. Pedagoško didaktični seminar od . . . do konca šolskega leta 19 . . .

Uspeh: . . .

Druga stran ima naslov:

II. Splošna označba kandidata:

Vnanjost, zdravstvene razmere, morebitni telesni nedostatki, obleka in vedenje, značaj in temperament, verstvo in nrvnost, državljansko vedenje, duševna nadarjenost, poklicno in obče znanje, znanstvena izobrazba in slovstveno delovanje, rodbinske razmere.

Tretja stran nosi naslov:

III. Delovanje v seminarju.

- a) v splošnem oziru;
- b) ustno delovanje (se nadaljuje na 4. strani);
- c) pismeno delo;
- d) postopanje z učenci.

Na isti strani (bolj spodaj):

IV. Porabnost. (Ta poľa je namestu izpričevala.)

Vsak kandidat mora imeti poseben zvezek, v katerega zapisuje, kar mu svetujejo uvajajoči profesor, drugi profesorji in ravnatelj seminarja, pa tudi vse tisto, kar sliši v seminarških konferencah. V te zvezke mora zapisovati tudi opombe o hospitacijah in pripravo na učni nastop (poizkusno lekcijo). To pripravljanje se ima izvršiti po nekih predpisih (normah).

Maribor, v juliju 1934.

UPRAVNI ODBOR

Slovenske Šolske Matice v Ljubljani

za dobo od 1934 do 1936.

(Izvoljen na XII. rednem občnem zboru dne 27. maja 1934.)

Predsednik: **Dr. Karel Ozvald.**

Podpredsednik: **Fran Gabršek.**

Tajnik: **Dr. Stanko Gogala.**

Blagajnik: **Pavel Plesničar.**

Odborniki: **Fran Drnovšek,**

Josip Jurančič,

Matija Senkovič,

Ivan Tomažič,

Albina Zavašnikova.

Namestniki: **Anica Černejeva,**

Dr. Simon Dolar,

Anton Kutin.

TROJE NAREDB PROSVETNE UPRAVE.

Obvezna naročitev knjig Slovenske Šolske Matice.

I.

O. N. br. 42.497.
2. VIII. 1925.

Čast mi je javiti s prošnjo za nadaljno potrebno ukrenitev, da je g. minister prosvete s svojim odlokom O. N. br. 42.497 od 2. VIII. 1925. odredil, da je počenši s šolskim letom 1925./1926. za vsako tamošnjo osnovno in meščansko šolo naročitev izdanj Slovenske Šolske Matice obvezna.

Po pooblastilu itd.: Podpis.

(Razglašeno v bivši ljubljanski oblasti z razpisom z dne 13. avgusta, br. 10.266, v bivši mariborski oblasti z razpisom z dne 12. avgusta 1925., br. 7277/I. Fink, Zbirka V., str. 132.)

II.

O. N. br. 8384.
7. II. 1928.

Predmet: Šolarske in učiteljske knjižnice.

.....
.....
V ljubljanski in mariborski oblasti so do nadaljnega za vsako šolo obvezne knjige Slovenske Šolske Matice

O tem se obveščate itd.

Podpis.

(Razglašeno v bivši ljubljanski oblasti z razpisom velikega župana z dne 15. februarja 1928., br. 1393.)

III.

Kraljevska banska uprava dravske banovine.

IV. No. 14164/1.

V Ljubljani, dne 17. oktobra 1933.

Slov. Šolska Matica;
obvezna naročitev.

Vsem sreskim načelstvom itd.

Kraljevska banska uprava opaža, da mnogo šol ne upošteva odlokov ministrstva prosvete (O. N. br. 42.497 z dne 2. julija 1925. in O. N. br. 8384 z dne 7. februarja 1928.) po katerih je naročitev publikacij Slov. Šol. Matice za osnovne in meščanske šole v Dravski banovini obvezna.

Zaradi tega se pozivajo vsa upraviteljstva meščanskih in osnovnih šol, ki so črtale iz svojega proračuna postavko za knjige Slov. Šol. Matice, da se na te publikacije naroče, kritje zanje pa vstavijo v prihodnji svoj proračun.

Sreska načelstva naj pri pregledovanju proračunov kraj. šol. odborov pazijo na to, da se bo ta odredba izvajala.

Tudi se opaža, da je zanimanje za ped. didaktične publikacije, ki jih izdaja Slov. Šol. Matica, med učiteljstvom v zadnjem času popustilo, vkljub temu, da je cena zanje izredno nizka in vkljub temu, da vsebujejo te publikacije marsikatero dragoceno navodilo za vzgojitelje mladine in naroda.

Kraljevska banska uprava upošteva gmotni položaj večine učiteljstva, vendar je mnenja, da je skoroda dolžnost učiteljstva naročati zgoraj omenjene publikacije in s tem preprečiti, da bi ta zaslužna ustanova morala prenehati s svojim zaslužnim delom zaradi pomanjkanja števila naročnikov. Ta odlok naj sreska načelstva takoj dostavijo vsem upraviteljstvom osnovnih šol svojega področja.

Po pooblastilu bana,
načelnik prosvenega oddelka:

Josip Breznik, s. r.

Poverjeniški okraji, poverjeniki in pregled članstva v letu 1934.*

1. **Brežice.** Poverjenik: Fran Bernetič, sreski šolski nadzornik v Brežicah. Članov: 69.
2. **Celje in okolica.** Poverjenik: Vekoslav Gobec, učitelj na deški osnovni okoliški šoli v Celju. Članov: 157.
3. **Črnomelj.** Poverjenik: Anton Radinja, sreski šolski nadzornik v Črnomlju. Članov: 39.
4. **Dolnja Lendava.** Poverjenik: Matej Mikuž, sreski šolski nadzornik v Dolnji Lendavi. Članov: 73.
5. **Gornja Radgona.** Poverjenica: Marija Pušenjak, učiteljica v Kapeli. Članov: 38.
6. **Gornji grad.** — Članov: —.
7. **Kamnik.** Poverjenik: Julij Čenčič, šolski upravitelj v Kamniku. Članov: 61.
8. **Kočevje.** Poverjenik: Teodor Betriani, sreski šolski nadzornik v Kočevju. Članov: 120.
9. **Konjice.** Poverjenik: Rudolf Podlogar, učitelj v Konjicah. Članov: 35.
10. **Kozje.** Poverjenik: Ante Potočnik, šolski upravitelj v Podsredi. Članov: 23.
11. **Kranj.** Poverjenik: Anton Sepaher, šolski upravitelj v Kranju. Članov: 28.
12. **Krško.** — Članov: —.
13. **Laško.** Poverjenik: Franjo Musar, šolski upravitelj na Zidanem mostu. Članov: 42.
14. **Sv. Lenart v Slov. goricah.** Poverjenik: Fran Rogl, učitelj pri Sv. Lenartu. Članov: 50.
15. **Litija.** Poverjenik: Dragotin Rostohar, šolski upravitelj v Litiji. Članov 52.
16. **Ljubljana-mesto.** Poverjenik: Pavel Plesničar, učitelj na I. deški osnovni šoli na Ledini. Članov: 75. — Drž. učiteljska šola: učiteljiščniki: 50, učiteljiščnice: 68, prof. zbor: 14; skupno članstva: 132. — Akademiki: 62. — Skupno članov 269.
17. **Ljubljana-okolica, vzhodni del.** Poverjenik: Ivan Tomšič, učitelj v Hrušici. Članov: 98.
18. **Ljubljana-okolica, zahodni del.** Poverjenik: Zdravko Mikuž, šolski upravitelj na Brezovici. Članov: 92.
19. **Ljutomer.** Poverjenik: Fran Karbaš, sreski šolski nadzornik v Ljutomeru. Članov: 74.

* Vkljub dolgemu čakanju se nam žal ni posrečilo, da bi pravočasno prejeli imenike ali vsaj približno število članstva, vsled česar so morali v predležečem seznamu odpasti podatki iz treh poverjeniških okrajev.

20. **Logatec.** Poverjenik: Karel Štravs, sreski šolski nadzornik v Logatcu. Članov: 55.
21. **Marenberg.** Poverjenik: Franc Mencej, šolski upravitelj v Vuhredu. Članov: 24.
22. **Maribor-mesto.** Poverjenik: Aleksander Alt, šolski upravitelj na I. deški osnovni šoli v Mariboru. Članov: 81. — Drž. učiteljska šola: učiteljskiščeniki in učiteljskiščenice: 95, prof. zbor: 5; skupno članstva: 100. — Učiteljskišče šol. sester: 26. — Gimnazija: 8. — Bogoslovci: 22. — Skupno članov: 237.
23. **Maribor-okolica, desni breg.** Poverjenik: Filip Podgornik, učitelj v Limbušu. Članov: 23.
24. **Maribor-okolica, levi breg.** Poverjenik: Leopold Šalda, učitelj v Krčevini. Članov: 67.
25. **Metlika.** Poverjenik: Anton Radinja, sreski šolski nadzornik v Črnomlju. Članov: 33.
26. **Mežiška dolina.** Poverjenik: Rudolf Šimon, učitelj v Tolstem vrhu pri Guštanju. Članov: 45.
27. **Mokronog.** Poverjenica: Roza Mejakova, učiteljica v Mokronogu. Članov: 18.
28. **Murska Sobota.** Poverjenica: Olga Modic, učiteljica v Puconcih. Članov: 81.
29. **Novo mesto.** Poverjenik: Ljudevit Koželj, učitelj v Novem mestu. Članov: 41.
30. **Ormož.** Poverjenik: Ljudevit Belšak, šolski upravitelj, Velika Nedelja. Članov: 55.
31. **Ptuj.** Poverjenik: Davorin Šterk, učitelj v Ptuju. Članov: 139.
32. **Radovljica.** Poverjenik: Rajko Gradnik, sreski šolski nadzornik v Radovljici. Članov: 55.
33. **Rogatec.** — Članov: —.
34. **Slovenska Bistrica.** Poverjenik: Andrej Stefanciosa, učitelj v Studenicah pri Poljčanah. Članov 14.
35. **Slovenjgradec.** Poverjenik: Miloš Grmovšek, sreski šolski nadzornik v Slovenjgradu. Članov: 50.
36. **Škofja Loka.** Poverjenik: Vinko Zahrastnik, sreski šolski nadzornik v Škofji Loki. Članov: 56.
37. **Šmarje pri Jelšah.** Poverjenik: Leopold Smeh, šolski upravitelj, Šmarje. Članov: 10.
38. **Šoštanj.** Poverjenica: Cilka Trobejeva, učiteljica v Šoštanju. Članov: 51.
39. **Vransko.** Poverjenik: Franjo Šega, šolski upravitelj v Gomilskem. Članov: 31.
40. **Žužemberk.** Poverjenik: Francè Mervar, šolski upravitelj v Žužemberku. Članov: 16.
Skupno število v l. 1934. priglašeni članov: 2421.

Naznanilo.

Vsak član(ica) »Slovenske Šolske Matice« prejme pri svojem poverjeniku (poverjenici), t. j. tam, kjer je vplačal(a) članarino, za leto 1934. troje knjig, ki so:

1. **Pedagoški Zbornik**, XXX. zvezek.
2. **Ozvald: Prirodoslovna in duhoslovna smer psihologije.**
3. **Bohinec: Geografija sodobne Evrope.**

Po § 7. društvenih pravil plačajo stroške za pošiljanje knjig društveniki sami, zato pa naj poverjeniki te stroške primerno razdele na svoje člane in jih izterjajo od njih.

Po § 5. društvenih pravil je plačati letnino v prvi polovici vsakega leta. P. n. poverjeniki naj poskrbe, da pošljejo nabiralne pole in letnino odboru pravočasno, in to za vse svoje člane skupno, ker povzročajo posamezne pošiljatve odboru preveč posla. Nabiranje članov naj se prične že pri oddaji knjig in konča najkasneje meseca septembra, da moremo prihodnje knjige izdati pravočasno do konca leta 1935.

Letnina znaša 30 Din, za dijake 20 Din; ustanovnina je določena na 400 Din. Stari ustanovniki doplačajo enkrat za vselej 200 Din ali pa vsako leto polovico letne članarine, t. j. 15 Din.

Na nabiralnih polah naj se navedejo člani po abecednem redu krajev, kakor je to razvidno iz tiskanega imenika za l. 1930. Izvirnik obdrži poverjenik za svojo uporabo, prepis pa odpošlje blagajniku Slovenske Šolske Matice v Ljubljano.

Na naročbo brez denarja se odbor ne more ozirati. Pri naročbah posameznikov naj se označi vselej poverjeniški okraj.

Vsa pisma, denarne in druge pošiljatve je odpošiljati na naslov: »Slovenska Šolska Matica« v Ljubljani, Komenskega ulica 19. — Štev. našega čekovnega računa je 11.306.

V Ljubljani, meseca decembra 1934.

Odbor.

